İNSANCIL

AYLIK
KÜLTÜR
SANAT
DERGİSİ

YIL: 3, SAYI: 30, NİSAN 1993, 12.000 TL. (KDV DAHİL)

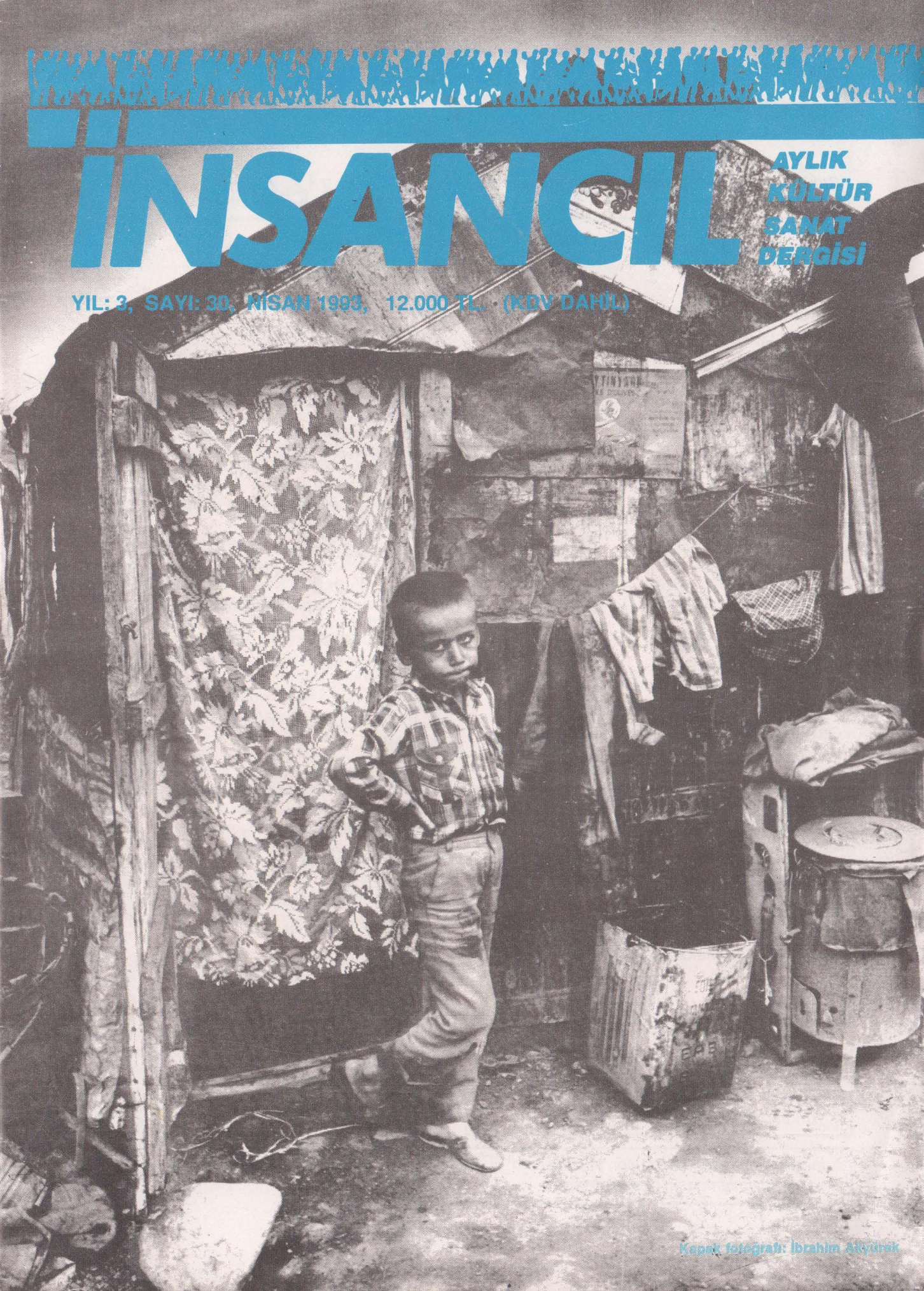

Kapak fotoğrafı: İbrahim Akyürek

• **Sahibi - Yazıişleri Sorumlu Yönetmeni**
BERRİN TAŞ

• **Genel Yayın Yönetmeni**
CENGİZ GÜNDOĞDU

• **Kurum Yazmanı**
ŞADİYE GÜLE

• **Görsel Yönetmen**
CEMİLE ÇAKIR

• **Teknik Danışman**
MUSTAFA DOKUMACI

• **Katkıda Bulunanlar**
SADIK ALBAYRAK
HATİCE TUNCER
İSA ÇELİK
İBRAHİM AKYÜREK
SEDAT TOSUNOĞLU
NECMETTİN BORTEÇİN
MÜFİT GÜRGÜN

• **GENEL DAĞITIM**
YAY-SAT

•**Yönetim Yeri:**
Mollafenari Sok. Nadir Han
No: 40-42 Kat: 5 34410 Cağaloğlu / İST
Tel: 511 79 94 - 513 93 99
Posta Çeki No: 666 043

Dizgi: Sel Dizgi ve Yayıncılık, 511 10 05
Baskı: Aydınlar Matbaası, 552 86 14

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu Posta çeki hesabına Berrin Taş adına 120.000 TL. yatırmanız yeterlidir. (Öğrenci - Öğretmen 100.000 TL, Yurtdışı: 50 Mark)

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
Biz Burdayız 1
Vehbi HACIKADİROĞLU
Dil ve Kültür 3
Ömer DEMİRCAN
Özleştirmenin Dilsel Yorumları 5
Saime ÖNER
Özlem (şiir) 7
M. Yılmaz KARAİBRAHİMOĞLU
Uçan Kuşlardan Sorun (şiir) 9
Berrin TAŞ
Bir Mücadeleyi Anlamak 10
A. Necmettin BORTEÇİN
"Taşlandığımız Gün, Gül istemiyoruz... 11
Sadık ALBAYRAK
Tekelci Şiirin Karanlığı: Mehmet H. Doğan 16
Müfit GÜRGÜN
17 Ocak 1993 (şiir) 17
Betül TARIMAN
Mavi Soluk (şiir) 19
Süreyyya EVREN
Arda Denkel'ın "Hayvan İletişiminde Anlam"
Yazısı Üstüne 20
Hayrettin ÖKÇESİZ
El'li Söz 23
Fehmi UZAL
Siyah Güzel (mi?) dir 24
Ayhan ERGÜN
Baudelaire Yağıyordu O Gece 25
Bora ARAS
Şiirler 27
A. Didem USLU
Üslupçu Eleştiri Işığında Bir İnceleme
Fareler ve İnsanlar 28
Güngör TEKÇE
Haber (Şiir) 34
Mehmet BAŞARAN
Köy Enstitülerinde Kitap ve Kitaplık 35
Zafer MURATOĞLU
Tik-Tak (Şiir) 36
Bize Gelen Mektuplar 37
Cemile ÇAKIR
Kafeste (Öykü) 38
İhsan TOPÇU
Son Sığınağım Sensin (şiir) 39
Şebnem SUNAR
Barış 40
İsmail GENÇTÜRK
Mehmet Aydın'la Söyleşi 41
Kenan SARIALİOĞLU
Öğretmen Aranıyor (Şiir) 42
Cengiz GÜNDOĞDU
Yıldız Güncesi 43

BİZ BURDAYIZ

Sevgider İnsancıl okuru, bir kitap dolayısıyla Bay Mehmet H. Doğan'la, Basın Konseyi'ne gönderdiğim mektubu yayımlıyorum.

Bay Mehmet H. Doğan,

Adam Sanat Dergisi, Mart 93 tarihli 88. sayısında sizin hazırladığınız 1993 yıllığı Şiirimizde Geçen Yıl adlı bir ek verdi.

Bu eki inceledim. Şimdi düşüncemi söylüyorum.

Siz, 3 yıldır yayınına devam eden, Mart 93'de 29. sayısı çıkan İnsancıl Kültür-Sanat dergisini hesaba katmamışsınız. İnsancıl dergisini hesaba katmayışınız... seçim özgürlüğünü bu yolda kullanmanız sizin hakkınız. Buna sözüm yok. Ancak 1992 yılında 166 şiir yayınlanan İnsancıl'ı görmeyişiniz... özgürlüğünüzü kısıtlamanız anlamına gelir. Seçim özgürlüğüzü kısıtlamanız... bir anlamda özgürlüğünüzü bilgisiz kalmanız için kullanmanız kendinize yabancılaşmanızın somut bir göstergesi.

Kendine yabancılaşan bir insana özgürlüğün boyutunu anlatmak çok zordur. Bunu biliyorum. Ama, sizin bilgisiz kalmadaki inadınız, benim de sizcileyin insanları bilgilendirme inadım var.

Ben, sizcileyin kişilere bilinçli bilgisiz derim. Bilinçli bilgisizlerde haksızlık bilinci son derece etkindir.

Siz, karanlık çağlarda oluşan... yıldan yıla... çağdan çağa aktarılan haksızlık bilincinin tipik bir temsilcisisiniz. Bu haksızlık bilincini kırmak için birçok düşünür kitaplar yazdı... birçok devrimler yapıldı. Ama bugün bile haksızlık bilinçli insanlar aramızda dolaşıyor.

Sorun şu. 1992'de Yayınlanan Şiir Kitapları dizini yapıyorsunuz. 1992'de yayınlanan birçok kitabı bu dizine almıyorsunuz. Bunu ancak sizcileyin haksızlık bilinci etkin biri yapar.

Bunu neden yaptığınızı size sormuyorum. Bunu neden yaptığınızı biliyorum. Size şunu söylüyorum. Gözünüzü kırpmadan önce insana yaptığınız haksızlık yanınıza kalmayacak. Bilinçli bilgisizlikle... haksızlık bilincinin etkisiyle hazırladığınız bir dizinin eksikliğini bütün Türkiye'ye duyuracağım.

Bu dizin hem bugün hem yarın için geçersiz olacak.

Sizcileyin kişiler, temeli haksızlığa dayalı bir sisteme güveniyorsunuz. Sizin, haksızlığa uğraya uğraya susturulan... edilginleştirilen... cahil bir okurunuz var. Yoksa siz, donatımlı... haksızlığa duyarlı... bilgili insanların toplumun da tek satır yazamazdınız. Yazamazsınız.

Türkiye'nin talihsizliği kötü politikacı... beceriksiz yöneticisi değil. Türkiye'nin talihsizliği, gözünü kırpmadan haksızlık yapabilen sizcileyin kişilerin yazar olabilmesi.

Bu mektubu yazarken bir şair telefon etti. "Gündoğdu bize haksızlık yapılıyor. Siz nerdesiniz... İnsancıl nerde" dedi. O şaire şunu söyledim. Biz burdayız. Mehmet H. Doğan, sizin haksızlığınıza geçit verilmeyecek. Çünkü biz burdayız.

Bana telefon eden şaire şunu da söyledim. Ben, dizine alınan şairlerin dizine alınmayan şairler adına Mehmet H. Doğan'a tepki göstermelerini beklerdim. Dizine alındım diye şairlerin sustuğu bir ülkede Mehmet H. Doğanlar çıkar... hep çıkar. Tam bu noktada siz hakedilmiş bir kişisiniz. Susan şairlerin hakettiği bir eleştirmen...

Size tatsız günler... kötü günler diliyorum Bay Mehmet H. Doğan.

Cengiz Gündoğdu

Sayın Oktay Ekşi,

Okurun bilgilenme hakkını yokeden bir kitaptan ötürü size başvuruyorum.

Konu şu. Adam Sanat dergisi Mart 93 tarihli 88. sayısında 1993 Yıllığı Şiirimizde Geçen Yıl adlı Mehmet H. Doğan imzalı ek kitap verdi. Mehmet H. Doğan imzalı bu yıllıkta 1992'de yayımlanan şiir kitapları dizini eksiktir. Bu yayınlanan şairler için bir haksızlık... şiir okuru için de eksik bilgilenmedir.

1992 yılında kitap yayımlayan şiir kitaplarından bana gönderilenler içinde yaptığım bir inceleme dizinin eksikliğini net bir şekilde gösteriyor. Bu mektubunun ekinde benim saptayabildiğim, dizine alınmayan şiir kitaplarının adlarını da gönderiyorum.

Sayın Oktay Ekşi,

Sizden ricam şu. Mehmet H. Doğan adlı birinin hazırladığı bu dizinin eksik olduğunu, bir bildiriyle basına duyurun.

Size iyi günler diliyorum.

İnsancıl Kültür-Sanat Dergisi
Genel Yayın Yönetmeni
Cengiz Gündoğdu

İNSANCIL OKUMA TİYATROSU

Genel Yönetmen: **Cengiz Gündoğdu**

NİSAN AYI PROGRAMI

24
Kaan ARSLANOĞLU
(Çağrısız Hayalim)
10.4.1993 Cumartesi, Saat: 15.00

25
Aiskhylos
(Zincire Vurulmuş Promethaus)
17.4.1993 Cumartesi, Saat: 15.000

MAYIS AYI PROGRAMI

26
Ömer BİLGE
(Şiirleri)
8.5.1993 Cumartesi, Saat: 15.00

27
Hayrettin ÖKÇESİZ
(Hukuk Devletinde Sivil İtaatsizlik)
22.5.1993 Cumartesi, Saat: 15.00

İNSANCIL FELSEFE SEMİNERLERİ

Genel Danışman: **Afşar Timuçin**

NİSAN AYI PROGRAMI

Spinoza
Cemile ÇAKIR
3.4.1993 Cumartesi, Saat: 11

*

Leibniz
Aysel SAĞIR
10.4.1993 Cumartesi, Saat: 11

*

18. yy. da Avrupa ve Sanayi Devrimi
A. Necmettin BORTEÇİN
17.4.1993 Cumartesi, Saat: 11

MAYIS AYI PROGRAMI

18. yy. İngiliz Felsefesi (Berkeley)
Bülent COŞKUN
8.5.1993 Cumartesi, Saat: 11

*

David Hume
Nurten ŞANLI
15 Mayıs 1993 Cumartesi, Saat: 11:00

*

A. Smith
Cemile ÇAKIR, Fuat ÖZDİNÇ,
Aysel SAĞIR
22.5.1993 Cumartesi, Saat:11

YER : İNSANCIL OKUMA TİYATROSU SALONU
Molla Fenari Sokak, Nadir Han, No: 40-42 K: 5 Cağaloğlu / İSTANBUL
Telefon: 511 79 94 - 513 93 99

TEŞEKKÜR

İnsancıl Okuma Tiyatrosu Şenliği'ne katılan yol arkadaşlarımıza... Grup Derinlik'e, İstanbul Sahnesi Oyuncuları'na, Ferda Ereren'e, Ekrem Ataer'e, Sennur Sezer'e, Tevfik Taş'a, geceyi düzenleyen Mehmet Esatoğlu'na, teşekkür ederiz.

İnsancıl Emekçileri

T.F.K. "Dil ve Kültür Semineri" Bildirisi

DİL VE KÜLTÜR

Vehbi HACIKADİROĞLU

Dil düşünmeyi ve düşünülenleri başkalarına anlatmayı sağlayan bir araçtır. İnsan, içinde eylemlerini gerçekleştirdiği dış dünyanın zihninde bir tasarımını kurar ve bu tasarım üzerinde düşündüğü gibi başkalarına da ancak kendi tasarımlarını anlatır. Fakat tasarımlar dış dünyanın nesne ve olaylarının zihindeki yansımaları olduğundan, onlar üzerinde düşünür ve onlardan söz ederken dolaylı yoldan dış dünya üzerinde düşünmüş ve ondan da söz etmiş oluruz. Tasarımlarımızın oluşturucuları kavramlardır ve konuşurken de düşünürken de yalnızca kavramları ya da onları anlatan sözcükleri kavramları kullanırız.

Kavramları dış dünyanın nesneleriyle kurduğumuz ilişkiler ve dış dünyada gerçekleştirdiğimiz eylemler yoluyla ediniriz. Ancak, bu kavramları yalnızca kendi eylem ve ilişkilerimizden yararlanarak edinmeye çalışsak bir ömür boyunca bir kaç kavramdan daha çoğunu edinmemiz olanaksız olurdu. Çünkü kavram edinmek nesneleri ortak niteliklerine göre değerlendirip sınıflandırmalar yapmayı gerektirir ve bir çocuk çevresinde konuşulmakta olan bir dilin yardımı olmadan bu sınıflandırmaları yapamaz.

Örnek olarak üç amcası olan bir çocuğu düşünelim. Çocuğun belki de kendi yönünden birbirine hiç benzetemediği bu üç erkeğin, babasının erkek kardeşleri olmak gibi ortak bir niteliğinin bulunduğunu saptayıp onları belli bir ad altında birleştirerek başkalarından ayırmak gerektiğine karar vermesi için bir ömür yetmeyebilirdi. Oysa çocuk bir yandan amcalarıyla ilişki içindeyken bir yandan da onlarla ilgili olarak sürekli biçimde 'amca' sözcüğünü işitirse kavram sözcüğe bağlı olarak belirlenmiş olur.

Demek ki amca kavramı kuşaklar boyu süregelen görenekler,glenekler ve ilişkilerin, kısacısı belli bir kültürün izlerini taşıyan 'amca' sözcüğünün taşıdığı anlam incelikleriyle birlikte doğmuş oluyor. Böylece, bir insanın, kendi toplumunun insanlarıyla ortak olan niteliklerinin başında onlarla aynı dili konuşma niteliğinin geldiği söylenebilir.

Kültüre gelince, bu terimin, biri belli toplumsal değerler yönünden erişilmiş olan düzeyi, öteki de aynı toplumsal değerler yönünden içinde bulunulan durumu belirten iki anlamı vardır. Birincisi genellikle kişiler için kullanılır: bir kimsenin bir başkasından daha kültürlü olduğunu söyleriz. İkincisi genellikle toplumlar için kullanılır: bir toplumun kültürünün özelliklerinden söz ederiz. Biz terimi ikinci anlamında kullanacağız.

Kültür teriminin hangi toplumsal değerleri içerdiği konusunda da iki görüş vardır. Bu görüşlerden biri teknik örgütlenme alanıyla bilgi, inanç, değer, gelenek alanının birbirinden ayırarak birincisine uygarlık ikincisine de kültür adını verir. İkinci görüş bu iki alana birden 'kültür' adını verir. Biz biraz sonra bu ikinci görüşü uygun bulduğumuzu belirteceğiz.

Dil ve kültürü kalın çizgileriyle belirledikten sonra, bu iki kurumun birlikte ortaya çıktıkları toplumlarla onları oluşturan insanlar üzerine de bir kaç şey söylemek gerekiyor. İnsanın, doğanın kendisi için uygun gördüğü yaşam biçimini kabul etmeyen ve yaşamını kendi uygun gördüğü biçimde sürdümek isteyen hayvan olarak tanımlayabiliriz. Gerçekten, gideceği yere yürüyerek gitmek, sesini ancak yakın çevresine işittirebilmek, ancak yakın çevresini ve yalnızca gün ışığında görebilmek için yaratılmış görünen insan, taşıma araçlarını, telefonu, televizyonu, elektriği v.b. kullanarak kendi seçtiği biçimde yaşamaya çalışmaktadır. Yani insan sürekli olarak özgürleşmeye çalışmaktadır.

Özgürleşme amacında olan insan tek başına yaşadığı zaman, gerekli bilgiyi ve özgürleşme araçlarını elde edemeyeceğine göre insan için toplumsal yaşam zorunludur. Çünkü işbirliği yapan insanların ortaklaşa sağladıkları özgürlükten her birine düşen pay, tek başına yaşayan insanın elde edebileceğiyle ölçüştürülemeyecek kadar yüksektir.

Birbiriyle işbirliği yapan insanlar aralarında anlaşabilmek zorunda olduklarında dil onlar için vaz geçilmez bir araçtır. Dil, hem özgürleşmenin vaz geçilmez öğesi olan bilginin birikmesini ve artmasını hem de bu artan bilginin en uygun biçimde uygulamaya geçirilmesini sağladığı için, dilin insan özgürlüğüne katkısının iki katlı olduğu söylenebilir.

Böylece, sürekli özgürleşmek için çalışmanın insanın doğasının bir gereği olduğu söylenebilir. Bu birinci aşamadaki özgürlüğü tanımlamanın en kolay yolu, bunun günümüz toplumlarında parayla satın alınabilecek türden özgürlüklerden oluştuğunu söylemek olabilir. Yani günümüz toplumlarında özgürlük arayan insan bir bakıma para kazanmaya çalışan insandır. İşte kimi düşünürlerin kültür alanının dışında tutmak istediği gelişmeler bu birinci derece özgürlük arayışının ürünü olan teknik örgütlenmelerdir.

Birinci dereceden özgürlüklerle insan arasındaki ilişkinin parayla insan arasındaki ilişkiye benzeyen başka bir yönü de vardır. Sürekli para ardında koşan insan zaman zaman nasıl kendini paranın tutsağı olmuş gibi görür ve birtakım para harcama yolları aramaya başlar ve sürekli olarak birinci dereceden özgürlük ardında koşan insan da zaman zaman kendini bu özgürlüğün tutsağı olduğu gibi görüp onu harcamanın yollarını arayabilir. Bu özgürlük harcamalarının kendini gösterdiği alanlardan en önemlisi sanat alanıdır ve kültür alanına girmesine kimsenin karşı çıkmadığı değerler de bu alanda ortaya çıkar.

Örnek olarak kendi gereksinimi için bir testi yapmakta olan bir adamı düşünelim. Testinin işlev bakımından en yetkin biçimini alıncaya kadar ona harcanan bütün emekler ilerde iyi bir testinin sağlayacağı özgürlükler arasında geri dönecektir. Ancak, testiyi yapan tamamladığı testiye şöyle bir bakıp da bir de yüzeyini boyamaya ya da resimlemeye kalktığı zaman sanat alanına girmiş olacaktır. Böylece sanatkâr özgürleşme yolunda çaba harcamayı bir yana bırakmış, tersine, özgürlük yolunda kullanabileceği emeğini sanat için harcamayı yeğlemiştir. Artık özgürlüğün aranması değil harcanması söz

konusudur. Bu harcamanın ürünlerine 'özgürlük edimi' diyebiliriz.

Sanat salt bir özgürlük edimi olarak kaldıkça kişiseldir ve söz sanatları dışında kalanların dille bir ilgisi yoktur. Fakat toplum içinde ortaya çıkan sanat kişisel olarak kalamaz. Sanat yapıtını yaratan kimse bunu başkalarının da görmesini ve beğenmesini ister. Öte yandan sanatta başarılı olan kimselerin yapıtlarından başkaları da yararlanmak ister. Böylece toplumla sanatkâr arasında bir tür anlaşma doğar. Sanatkâr özgürleşme yolunda harcamak zorunda olduğu emeğini sanat yapıtına harcar, toplum da ona emeğinin karşılığı olan özgürlüğü verir. Ya sanatkârın yapıtı satın alınır ya da ona ücret ödenir.

Kültürle dilin ilişkisi işte bu aşamada yani sanatın kişisellikten toplumsallığa geçerek kültürün bir bölümü olma aşamasında başlar. Sanatın toplumsallaşması onu eleştiri, açıklama, yorumlama hatta eğitim konusu yapar. Bunların hepsi de dil aracılığıyla uygulanır. Bir tabloyu eleştirecek ya da onun özelliklerini açıklayacak kimse, kendisi ressam bile olsa eleştirisini ancak dil aracılığıyla yapabilir. Bu bütün sanatlar için böyle olduğu gibi, ayrıca, yazın sanatının oluşturucu öğesi de dildir.

Yine kültürün bir bölümü olan inançlar, gelenekler ve görenekler yani etik değerler de, kuşaktan kuşağa dil yoluyla aktarılır. Ayrıca etik alanında da özgürlük harcamaları vardır.Bir yangından kötürüm bir adamı kurtarmak için yaşamını tehlikeye atan bir kimsenin davranışı, kendine de topluma da bir yarar sağlamaz. Bu tür davranışlar da dilden dile anlatılarak ve övülerek kişisellikten çıkıp kültürle kaynaşmış olur.

Böylece, belli bir toplumda birlikte doğan dil ve kültür sürekli bir etkileşim içinde gelişmelerini sürdürürler. Kültürün dili etkileyişinin sözcüklere birtakım anlam inceliklerinin yüklenmesiyle gerçekleştiğini belirtmiştik. Dilin kültür etkilemesinin en belirgin yolunun, toplum üyelerinin duygu ve düşüncelerini birbirine iletmeyle olduğunu da belirttik. Fakat dilin etkisi yalnız bununla kalmaz. Düşünce ve duygularını başkalarına bildirmek isteyen kimsenin kullandığı sözcükler, konuşanın öznel duygu ve düşüncelerini toplumsal kültürün kendilerine yüklediği nesnel anlamları da katarak dinleyiciye ulaştırır. Böylece, bireylerin kendi deneylerinden elde ettikleri öznel duygu ve düşünceler dil yoluyla nesnelleşerek toplumun kültürü içindeki yerini alır. Yani kültürün zorunlu koşulu olan nesnellik ancak dil yoluyla sağlanmış olur.

Burada teknik gelişmeyle kültür arasındaki ilişkiye de bir göz atabiliriz. Birisi özgürlüğün biriktirilmesinin ötekiyse özgürlüğün harcanmasının ürünleriyle ilgili olan bu iki alanı birlikte düşünmek için de ayrı düşünmek içinde, gerekçeler ve bunları destekleyen örnekler bulunabilir. Ölen öküzün yerine eşini koşmak zorunda kalan insanlar arasında bir sanatçının çıkıp "Yüzünde göz izi var sana kim baktı yarim" diyebildiğine bakarak iki alanın birbiriyle ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varılabilir. Buna karşı, bir şairimizin belirtiği gibi "Canan geliyor naz ile tayyareye binmiş" dizesinin bir şaka gibi görünmesi de uçak tekniğiyle sevgiyle sevgilinin nazlanak gelişi imgesinin bağdaşamayacağını gösterir gibidir. Gerçekte bir şeyin biriktirilmesiyle harcanmasının birbiriyle büsbütün ilgisiz olması düşünülemez.

Bir toplumun dilindeki ya da dilin belli bir bölümündeki sözcüklerin zenginliği o toplumun kültürünün ya da kültürün belli bir bölümünün özellikleri üzerine bilgi verebilir. Bunun ünlü bir örneği Arapçada deve türleri için kullanılan adların şaşırtıcı çokluğudur. Ancak bu sözcük bolluğunun, sözcüklerin ilgili olduğu alanda bile her zaman gerçek bir kültür zenginliğini belirtmediğinin de unutulmaması gerekir. Çünkü aynı türden şeylerin önemsiz ayrıntılarına kapılarak çok sayıda ad kullanmak, ağaçlarla uğraşırken ormanı gözden kaçırmak anlamına da gelebilir.

Locke'un kendi çağındaki Amerika yerlilerinin sayı bilgileri üzerine yaptığı gözlemler de ilginçtir. Locke bu yerlilerin başka bakımlardan ussal düşünen ve kolay kavrayan insanlar olmalarına karşın, 1000 'e kadar sayamadıkları gibi bu sayı üzerine bir düşünceleri de olmadığını görmüştür. Bu insanlar yirmiye kadar sayabiliyor ve birle yirmi arasındaki sayıları çok iyi tanıyorlar, fakat yirmiden büyük sayılar için, bunların sayılamaycak kadar çok olduğunu belirtmek üzere, saçlarını gösteriyorlarmış. Locke haklı olarak, bu durumun o yerlilerin büyük sayıları kavrayacak yetenekte olmayışından değil, sürdürdükleri basit yaşam içinde ticaret ve matematik konularıyla ilgilenmemeleri yüzünden, yirmiden büyük sayılar için birer sözcük bulmak gereğini duymamış olmalarından kaynaklandığını düşünmüştür.

Dilleri gelişmiş olan toplumlarda kültürün özelliği dildeki sözcük sayısını önemli ölçüde etkileyebiliyor. Büyük bir İngizilizce sözcükteki 600 000 sözcüğe karşı büyük bir Türkçe sözcükte 60 000 sözcük bulunmasının iki kültürün özellikleriyle ilgisiz bir çok etmenlerin bulunduğu kuşku götürmez. Fakat kültürlerin özelliğinin de bu konudaki etkisi küçümsenemez. Nitekim Türkçeden İngilizceye çeviri yapanlar sözcüklerin karşığını bulmak bakımından hiç sıkıntı çekmezken Türkçedeki deyim bolluğu karşısında sıkıntıya düştüklerini belirtiyorlar. Burada, her şeyin sınırlarını kılı kırk yararak belirlemeye çalışan Batı kültürüyle sınırların biraz belirsiz kalmasının yaşamı daha kolaylaştırdığını sezen Doğu kültürü arasındaki ayrımın etkisi görülebilir. Batılı, sözcüklerle kesin olarak belirlenmiş olan kendi özgürlük alanı içine sıkışmayı kabul ederken o sınırları dışardakilerin de kolayca aşılmayacağını bilmenin güvenci içindedir. Biz genel deyimlerin belirsiz bıraktığı sınırları kolayca aşabileceğimiz için kendimizi daha özgür buluruz, fakat sınırların dışardan aşılması karşısında da aşırı bir direnç göstermeye gerek görmeyiz.

Dilin bir çok değerlerin koruyucusu, yayıcısı ve aydınlatıcısı olmanın yanında, bir çok sahte değerleri koruyup yaygınlaştırma yönünden tutucu bir işlevinin de bulunduğunu gözden kaçır-mamak gerekir. Tarihin en büyük kıyım ve yakımlarının kışkırtıcısı olan boş inançların insanların zihninden sökülüp atılmasını önleyen gücün dil olduğu söylenebilir. Bir toplumun kültürü, dilinin aydınlatıcı gücüyle körleştirici gücü arasındaki çatışmanın ürünü olarak belirlenebilir.

Dil ve kültür arasındaki ilişki çeviri konusunda da başka bir yönüyle ortaya çıkar. Bir toplumun dilinin, bireylerin öznel edim ve davranışlarını nesnelleştirerek kültürün oluşmasını sağlayışı gibi, dillerden birbirine yapılan çeviriler de toplumların kültürlerini birbiriyle kaynaştırarak evrensel bir kültürün oluşmasına katkıda bulunur. Ancak, bu kültür alış verişine karşın her kültürün kendi özelliklerini korumasını sağlayan da yine dildir. Böylece, yerel kültürler de yaşamlarını sürdürdükçe yerel kültürler de özelliklerini bir ölçüde koruyacaklardır. Artık insanlık tarihi bakımından çok kısa denebilecek bir süre içinde gerçekleşeceği anlaşılan tek bir dünya toplumu içinde yerel kültürlerin varlıklarını sürdürebilip sürdümeyeceği, öyle bir toplumda yerel dillerin varlıklarını sürdürüp sürdüremeyeceği, öyle bir toplumda yerel dillerin varlıklarını sürdürüp sürdürmeyeceğine bağlı olacak gibi görünüyor.

ÖZLEŞTİRMENİN DİLSEL YORUMLARI

Ömer DEMİRCAN

Dil devriminin başladığı yıllar gerek Avrupa'da gerekse ABD'nde tarihsel-karşılaştırmalı dilbilimden yapısal dilbilime geçildiği, romantik milliyetçiliğe bağlı "dilsel göreceliğin dil çalışmalarını etkilediği yıllardır. Dil işleriyle uğraşan Türk aydınlarına bakarsanız, o günün tanınmış dilcilerini okuyarak bu yeni görüşleri Türkçe'ye uygulamaya hazırlanmış kimselerdir. (TDK 1932, 1934, 1936,...) Doğrusu Türkiyede dilbilim bu dönemde belki de daha önce başlamış sayılmalıdır. Her ne kadar tanınmış kuramcı yoksa da, bu kimseler 1920-1938 yılları arasında yetişmişlerdir. Amaçlarına uyan ilk dil kuramı da "Güneş-Dil Teorisi"dir. Bu yorum Avrupa'daki dil çalışmalarının Türkçe'ye yansıtılması ise de dilbilimin böylece başladığını göstermeye yeter (TDK. 1936) Kesintiye uğramasaydı Türk dilbilim okulu bugün sayılı dilbilim okullarından biri olabilirdi. İngiltere'de bile ilk dilbilim kürsüsü 1945'te kuruldu. Bu durumda ilk dilciler Dil Devrimini başlatıp yürütenler olmalı, Dil Devrimi Türk dilbiliminin başlangıcı sayılmalıdır. Dilbilim engellenince, Türk Dil Kurumu da yolu açacak araçtan yoksun kaldığı için, 1970'li yıllara değin sözlük çalışmalarından öteye pek geçememiştir.

Dil Devriminin en önemli yararı, eğitimde kullanılacak olan yazı dilini halkın sözlü iletişimde kullandığı günlük dil ile birleştirilemese bile ona yakınlaştırmak, sözlü dil ile yazı dilini halk diline dayalı ortak bir sözlüğe bağlamaktı. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür" ilkesine uyularak Türk kimliği aranacak, dilsel verilerden yararlanarak Türk Kültür Tarihi ortaya çıkarılacaktı. Türk Dili Tetkik Cemiyeti tüzüğünde yazıldığı gibi "Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek" için çalışılacaktı. Bu amaçlara dönük olarak 60 yıldır süregiden didinmeler ve atışmalar üç önemli döneme ayrılır:

1. Devlet yardımının ve yönetim desteğinin sürdüğü yıllar 1928-50 1961-68.

2. Devlet desteğinden yoksun kaldığı yıllar, 1950-1981.

3. Yönetimin eski TDK'nu kapattığı ve yeni kurumu Akademi yanlılarına devrettiği yıllar, 1981-1991

Dil devrimini, "özleştirme" ile ilgili olan çalışmaları eleştirenlerin tutumu birçok yayınlarda tartışılıp değerlendirilmiştir (TKAE 1966; TMB 1969 Banarlı 1972; Timurtaş, 1979, 1980; Tercüman 1980, Hacıeminoğlu 1975, Ercilasun 1984). Burada daha değişik, salt dilsel açıdan haklı görülebilecek, ama çoğunlukla haksız, bilimsiz , çok tekrarlı eleştiriler irdelenecektir. Bu yazar ve ögreticiler özleştirmede Ziya Gökalp çizgisinin ötesine geçilmesine karşıdırlar. Ancak, Arapça, Farsça bilgisi olmaksızın kullanılamayacak olan sözcükler atılmalıdır. O nedenle, incelenmiş olan yazılarda yeni sözcük üretmek yoluyla devrime katkıda bulundukları gözlenmemiştir. Tartışma metinlerindeözleştirmeciler en kullanılmaz Osmanlıca alıntıları, eskilerden bir bölümünün dilde kalmasını savunanları (ancak terimlerin özleştirilmesinden yana oldukları için böyle sayılmamalılar) ise en beğenilmez gördükleri öztürkçe karşılıkları örnek olarak kullandılar. Bu durumda her iki tarafın da dışında bir denge oluştu.

Karşı olanlar için, "özleştirme", Atatürk'ün de gerek eğitim gerekse aydınlanma açısından öncelik tanıdığı "terim" üretimiyle sınırlı kalmalıdır. Arapça ve Farsça bilgisine gerek duyulan sözcük kullanımlarına da son verilebilir. Ama (tanımı yapılmadan) halkın anladığı sözcükler kesinlikle dilden atılmamalıdır. Terim üretimi, daha doğrusu çevirisine karşı çıkılmamasına rağmen bu kimseler terim de üretmemişler, onun tersine onları izleyen Batılı dillilerin bir bölümü Türkçe'nin bilim yapmaya elverişli durumda olmadığını ileri sürmüşlerdir. Doğrusu bugün de dili yabancı sözcüklerle dolduranlar Türkçe'yi yeterince bilmeyenlerdir (Zeren 1942). Yazım güçlüğünden dolayı Harf Devrimiyle birçok Arapça ve Farsça sözcüğü kullanamaz duruma düşenler, onun ardından gelen yeni sözcükleri kendi dillerine bir türlü yakıştıramadılar. Nitekim Eyüboğlu (1954) "dil işlerinde Atatürk'e sinsi sinsi ya da açıktan açığa karşı koydular", diyor. "Türkçenin kısa zamanda bir milli kültür dili olmasını istiyorsak Hacivat'ı tekrar susturmaktan başka çaremiz yok" diye ekliyor. Batı dillilerin tutumu karşısında devrimcilerin ne kadar haklı olduğu bugün her alanda izlenebilir. Dil kimliksizliği Osmanlıya erdi mi ne?

ELEŞTİRİLER

A. Tutarlı yanları olanlar

1. Özleştirmeye karşı yazılarda dilden çıkarılmak istenen sözcükler, "yaşayan" dilde ya da halkın dilinde kullanılanları "fethedilmiş" sözcükler olarak nitelenmekte, ama bunda ölçünün ne olduğu açıklanmamaktadır. Belki de Gökalp'in tanımladığı gibi onlar "lugata göz atmadan anlamı anlaşılabilen" sözcüklerdir. Oysa Osmanlı hiçbir dili fethetmemiş, doğrusu kendisi fethedilmiştir. Onlara göre, Türkçe bir imparatorluk dilidir. O bakımdan bir öz dil olamaz. Ancak Türkçenin karma bir yönetim diline dönüştüğü ne kadar kesin ise, öğretim dili olarak kullanılmadığı da o ölçüde kesindir. O yönüyle ne Latinceye ne de Arapçaya benzemez. O koşullarda Türkçeyi bir imparatorluk dili saymaya olanak yoktur.

2. İkinci karşı çıkış ise bir korkuya dayandırılmıştır.

* Ömer Demircan, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak. İngiliz Dili Eğitimi Anabilim Dalı.

Eğer dil aşırı ölçüde özleştirilirse, o zaman azınlıklar da Türkçeyi öğrenmekten vazgeçip kendi dillerini öğrenmeye ve kullanmaya yönelecekler, böylece özleştirme de yarar yerine zarar getirmiş olcaktır. Türkler arasında ve kuşaklar arasında kopukluğa neden olması da cabası.

3. Kendileri özleştirmeye katılmaksızın yalnızca onu ve devrimcileri eleştirenlerin karşı çıktıkları işlemlerden kimilerinde haklı oldukları görülür. Bunlardan en önemlisi "anlam ayrımlarının kaybolması"na neden olan işlemlerdir. Ancak özleştiricilerin böyle bir amaç güttükleri ileri sürülemez. Bunun, yeni biçimlerin kullanımında aşırı genelleme ya da yanlış kullanım sonucu ortaya çıktığı söylenebilir Aslında özleştirme çok zor bir iş; hem yeni biçim üreteceksiniz, hem de başkalarının kullanımlarında olası anlam ayrımlarını koruyacaksınız. Acaba o kişilerin eski sözcükleri kullanımlarında o ayrımları gözetip gözetmedikleri belli mi, bilmiyorsunuz. Terim üretiminde belki böyle bir sakınca yok ama günlük ortak dile giren yeni ve henüz işlenmemiş göstergeler için böyle bir ayrımdüzleme söz konusu olabilir. Onun için Ziya Gökalp "küçük de olsa, anlam ayrılığı taşıyan Arapça, Farsça sözcüklerin kalmasını istiyordu" (Timurtaş 1980:50; Korkmaz 1985).

Savaş: harp, muharebe, mücadele.
Kuşku: şüphe, endişe, merak
Onur: şeref, haysiyet, gurur, kibir, izzetinefs
Amaç (Farsça?) gaye, maksat, hedef (Köprülü 1948:253)...

Benzeri örnekler insanı uzun uzun düşündürüyor. Ben yazarken "amaç" ile "hedef" arasında çok bocalıyorum, "zaten" sözcüğüne de birkarşılık yok gibi. Öyle anlatımları yan çiziyorum. Oysa dil kullanımı açısından"yan çizmek" (avoidance) bir dil yanlışı oluyor, ama Türkçede bu ayrımların yüklenebileceği biçimler bulunabilir. Bu konuda Aksoy (1970:30-31) açıklamasına katılıyorum. Bu işe eleştirenler de birer öneri ile katılsalardı daha fazla sorun çözümlenmiş olacaktı.

4. Önemli eleştirilerden biri de "özleştiriyoruz derken kimi Türkçe sanılan biçimlerin gerçekte yabancı olduğu", böyle yeni sözcüklerin toplam yeni karşılıklar arasında % 16'ya vardığı (Brendemoen 1990). Banguoğlu'nun "On Yabancı Dilden Öztürkçe(!) Kelimeler" (1979:73-80) başlığı altında birçok örneğin sıralandığı yazılarında doğruluk payı yüksektir. Ne var ki Türkçe'de bu tür biçimlerin yapılamayacağı ileri sürülemez; yalnızca biçime bakılarak üretilen karşı savlarda da yanılgı payı vardır. Ne göstergelerin nedensizliği, ne dilsel alımlılık, ne de toplumsal uzlaşma açılarından irdelenmeksizin reddedilen bu biçimler için böylece bir de sesletim alanı yasağı getirilmektedir. Timurtaş (1980:28) "kelimelerde menşe aranmaz" diyor, ama daha sonra yanlış türetilen örnekler arasında bunları da sıralıyor, (1979).

genel : (general Fr.)
belleten: (bulletin Fr.)
okul : (ecole Fr.)
imge : (image Fr.)
evrensel:(universal Fr.)
örgen (organ)
onur :(Honour Fr.)
egemen:(hegemony Fr.)
özet (öz + ette Fr.)
uzman : (uz + man Alm.)
danıştay: (+ tay Moğolca)
görev : (+ ev Tatarca)
üçgen : (+ gen Yunanca)
örnek :(orinak Ermenice)
-sal/sel (+ al Fr.)

Bu biçimler ile yabancı dillerdeki benzerleri arasındaki ilişki hiçbir zaman bir alıntılama değil, bir örnekseme ya da "biçimseme" dir. Savların çoğu yanlış ise de("örneğin" sözcüğü Türkçe "örnek"ten yapılmıştır) yabancı dillerden öykünme yoluyla yapılan bu nedensiz göstergeler "sözcük" olsun"ek" olsun yabancı sayılmaz. Bir bakıma her gösterge bir uzlaşma ürünüdür. Bu karşılıklar tutmuştur. Unutmayalım: bunları türeten kimseler F.de Saussure (1916)'yı okumuşlar, eleştirenler ise görmezlikten geliyor.

5. Önemli eleştirilerden biri de "her önüne gelenin yeni sözcük üretmeye kalkışması". Bu etkinliğe öylesine bir kısıtlama getirilmezse de, yalnızca çeviriye, anlam açımlamaya dayalı yeni göstergelerin tutunma olasılığı çok düşüktür. O yüzden belli dönemlerde tutunamayan karşılıklar türetilmiş, anlaşılmaz metinler yayınlanmıştır. Terim yapacak olan bir kimsenin ilk önce yabancı terimin kullanıldığı biçim-anlam ilişkilerini çok iyi ortaya dökmesi, ancak ondan sonra alıntı anlamı yükleyecek bir biçim araması gerekir; böyle algılanınca, tutunabilecek bir terimin ne kadar zor üretilebileceği anlaşılabilir (Cüceloğlu 1975). Ben bir ara "prosodi: prosody"ye bir karşılık aradım. Örnekseme yoluyla, "ses örtüsü" Grekçede pros (ek olarak) + oide (şarkı), anlamında "bürü"mekten "ışın" benzeri "bürün" karşılığını önermiş ve kullanmıştım. Bu karşılık terim sözlüğüne girdi; pek seyrek de olsa kullanılıyor, ama sanki "ses örtüsü" diye daha kolay algılanabilir bir karşılıkla yetinseydim belki de daha yaygın kullanılabilirdi. Ama o zaman da bu biçim gerekli olan (örnek: "prosodic phonolgy": "Ses örtüsül sesdizimi" gibi) öteki türevlere giremezdi. Bu sözcüğe (örtü, sesil, egil, ezi, esi,... gibi) başka karşılıklar da önerilebilirdi.

6. Bir yandan Arapça, Farsça sözcüklerden günlük dile yerleşenlerin kalmasını istemek öte yandan yabancı sözcüklerin olur olmaz kullanımına karşı çıkılması oldukça yumuşak bir tepki. Doğu kültüründen yeni sözcük alımı durduğuna göre, günlük ortak dilde yerleşik, herkesin anladığı, çakıl taşları gibi aşınmış biçimler korunmalı, ama Batıdan gelenlere yeni karşılıklar bulunmalıdır. Ne var ki Türkologlar isteseler de bu işi kendileri yapmadılar yalnızca türetilenleri denetlemeye çıktılar. Yarattıkları olumsuz havadan etkilenen yöneticiler de olmadık baskılara kalkıştılar. Öğretmenler memurlar oradan oraya sürüldü, doğrusu, 1950-1991 arasında dil yüzünden ışınlananlar kıyılanlar çok oldu.

6. Banarlı (1972-) "Türkçenin Sırları" adlı kitapta toplanan yazılarında çok ustalıklı bir karşı savunma geliştirmiştir: sevimli örneklerle karşı savunma. Arapça Farsça sözcüklerden günlük dilde çok kullanılanları "fethedilmiş", "ata yadigarı", "imparatorluk dilinden" olanlar olmayanlar diye ayırıp birinci türe giren: garip, elif, gül, kına, minare, yare, çamaşır,... Hayat, hayal, bahçe, cihan, fe-

za, mavi, sevda, elmas, alay, hesap, para, perde, parça,... gibi sözcüklere kıyılmamasını istemekte, TDK'nu Orwell'in 1984 adlı romanında anlatılana benzer bir dil yıkımı ile suçlamaktadır. Bunlara Aksoy (1970)'te karşı yanıtlar var (29, 31, 34, 36). Ünlü uzunluğu ana Türkçede ve bugünkü dilde bulunmasına karşın (Tekin, 1975). Banarlı bunun yabancı sözcüklerle dile girdiğini ileri sürmekte, ama dile bir sınır konulamayacağını unutarak, yanık yanık görüşünün doğruluğunu savunmaktadır.

Biçimsel sevimlilik açısından karıştırılan(edim-edinç gibi), iyi çevrilememiş (vize: görüldü, veto et: olmazlamak, permi: evetçe, çek: ödene, fren: durduraç, epilogue: sondeyiş, heterogene: ayrışık, allegori: yerine, amatör: sevgen, gibi) örneklere bakılırsa Banarlı'ya bir ölçüde hak vermek gerek. Gerçekten de yukardaki öneriler biçim ya da sesletim ezgisi, uzunluk, anlamı yansıtma bakımlarından anlatımı kekeleten karşılıklardır. Ne var ki böylesine süzülmüş bir dil beğenisi olanların özleştirmeye katılmamaları yadırgatıcıdır. Onlar da Batıdan gelen (Aksoy 1970:46-49) sözcüklere karşılık arasalardı olmaz mıydı?

İlk terim sözlüğü Felsefe ve Dilbilgisi için çıkarılmışsa da (1942) Felsefeci Macit Gökberk'in ve Nermi Uygur'un ömür boyu sürdürdükleri özleştirme emeğini görmezlikten gelerek, az da olsa bugün hacivat diliyle Batı felsefesi aktarmaya yeltenenler, felsefe değil, olsa olsa vesvese yapıyorlar.

B. Tutarsız, bilimsiz eleştiriler

1. Karşı eleştiriler çoğunlukla yeni sözcüklere takılmıştır. Sözdizimi hemen hemen hiç anılmaz. Yalnızca bir iki satır ile "devrik tümce"nin Türkçe olmadığı ileri sürülür (Demircan 1991). Oysa Türkçe sözdiziminin henüz hiçbir yönünün yirminci yüzyıl kuramları ışığında aydınlatamamış, geleneksel dilbilgisini de yarı Arapça yarı Latince terimler kullanarak karıştırmış olanların sözdizimi üzerine bir değerlendirme yapamamaları gerekir.

Onlara göre "Türk cümlesinde fiil sondadır". Son derece tekdüze olan bu anlatım biçimi gerçekte Tükçenin sözdizimi olanaklarının hepsini yansıtmaz. Eylemi sonda olan dizim, bugünkü deyimiyle "belirtisiz" (unmarked), resmi bir dizimdir; ezgiyi anlama hemen hemen hiç katmaz. Oysa dizimi yalnızca "resmi tarih" dili belirlemez. Bir metin ezgisel anlam yüklemeksizin örülürse, o zaman belki eylemi hep sona alabilirsiniz. Ancak okul dilinin koşullandırıp yerleştirdiği bu anlatım Türkçeye aykırıdır. Yazı dili, dil kullanımının çok küçük bir bölümüdür. Yukardaki yargıya açıklık getirerek "resmi, ezgisiz yazılı metinlerde tümce eylemi sondadır", denilebilir. Okunmak, ya da sesletilmek üzere yazılan şiir dilinde tiyatroda, oyun dilinde ne yapsanız ezgiyi, dolayısıyla devrik anlatımı dışlayamazsınız. Nitekim Osmanlı, XVI. yüzyıldan sonra düzyazıdan dışladığı devrik dizimi (burada devrik tamlamalar ile ki'li devrik dizimler dışında kalan anlatımlara gönderme yapılıyor) divan şiiri öylece bırakmış ve kullanmıştır.

Devrik anlatım, özgün, Türkçe anlatımdır, değerlendirmede şiir dili ayrı tutulup da, sözlü dildeki dizim görmezlikten gelinemez. Gerek şiirde gerekse düzyazıda devriklik dilin yapısından geliyor, hiçbir zaman ne bir es-

ÖZLEM

Ben küçüktüm
bulutlar geçerdi bizim oralardan
kedi bulut, tavşan bulut, kuş bulut
bir de, insan bulutlar

ben küçüktüm
bulutlar kocaman

en iyi siz tanırsınız
kedi bulut, tavşan bulut, kuş bulut
bir de insan bulutlar
yedi yaşımı anlatır mısınız?

Salme ÖNER

netme ne de bir tür saptırmadır. Anlatımı ezgisizliğe iten, devrik dizimi öğretimden çıkaran bu resmi tutum hiçbir yanıyla savunulamaz. O zaman kimilerinin ileri sürdüğü, bazı felsefecilerin bile sandığı gibi, olmaz ya, "sıfır anlam yüklü bir söz dizimi" ortaya çıkıyor. Türkçede dizimin anlam yükünün sıfır olduğu savının bir gerçekliği yoktur. Dil Devrimine karşı olanlar yeni sözcük üretimini engeleyemediler, ama ne yazık ki divan şiirinin bile kucakladığı devrik dizim öğretim dışı bırakıldı.

2. Birçok yeni sözcüğün **"yanlış"** türetildiği ileri sürülerek bunları türetenler, dolayısıyla özleştirmeyi destekleyen TDK yerilmiştir. Bunlar arasından birkaç örnek (Timurtaş 1979).

a) ilginç: ilgi > *ilgin > ilginç

b) uyuntu: uyu > *uyun >uyuntu

c) bağımsız: bağ > *bağım > bağımsız

d) yüksek : yüksek > yüksel : (çok : çokal / alçak : alçal gibi)

e) indirge : in > indir > indirge...

Bu biçimlerin yanlışlığı yüzeysel bir sonekleme yorumundan kaynaklanır. "a", "b", "c" örneklerinde oluşan "ilgin", "uyun", "bağım" gibi **ara biçimler**, bir başka deyişle, oluşan **artık biçimler** yok sayılmaktadır. Bir türetme işleminde **artık arabiçim** oluşabilir. Dilin sonsuz sayıda ayrı söz üretme gücüllüğü bu ara-oluşumlarda saklıdır. "d" örneğinde ise, iki heceli sıfatların eyleme dönüşmesinde biçim uzunluğunu giderici bir değişim -k yerine -l sesi getirilerek sağlanmaktadır. "e" örneğiyle ilgili olarak ise, böyle bir ekin Türkçede bulunmadığı ileri sürülmektedir. Elbette "-irge" diye bir ek yoktur. Kökleri tek heceli bir dilde çok heceli ek aramak, ve bunları öğretim kitaplarında öğrenciye bir bütün olarak tanıtmak öğrenmeye ve dilsel işlemlerin üretime geçirilmesine engeldir. Böyle bir yanıltıyı benimsemek bir dilciye ya da ilimciye yakışmaz. Bir sözcüğe bir kez" yanlış" dendiğinde artık onlara "doğru " sayılabilecek bir biçim önermek, karşı olanlardan hiç kimsenin göze alamadığı bir sakıncaya dönüşüyor. Timurtaş'ın (1979) "YENİ Kelimeler Sözlüğü"

içinde 3140 sözcük var. Bunlardan 1815'inin doğru ve normal olduğu 478 tanesinde anlam yanlışı bulunmasına karşın kullanıldığı, 897 örneğin ise yanlış ve "uydurma" olduğu ileri sürülüyor. Oysa bu 897 örnekten 427'si bugün kullanılan sözcükler. Geriye kalan 478'i ise benimsenmemiş. Oranlarsanız verim % 85, kayıp % 15.

3. Özleştirmeyi olumsuzlamanın bir başka yolu da doğru bulunmuş olan bir karşılığın a) bağlamı yaygınlaştırılarak, ya da b) kalıp anlatımlar (deyim ve atasözü) içine katılarak birlikte kullanım ilişkilerinin bozulmasıdır. Böylece işlemlerin gülünçleştirildiği sanılmaktadır.

a) kalp = yürek , kafa = baş, akıl = us, terbiye = eğitim türünden eşleme yapılamayacağı, çünkü "kalpsiz" ile "yüreksiz", "kalpten ölmek" ile "yürekten ölmek", "kafasız" ile "başsız", "akıllı" ile "uslu", "akıllan" ile "uslulan" ("uslan" yerine), "terbiyeli çorba" ile "eğitimli çorba" türevlerini eş anlamlı olmadığı ileri sürülmektedir. (Korkmaz 1985: 24-32)

b) "ilgi"den "ilginç" türetilebilirse "kapı"dan "kapınç" "pencere""den de "pençererenç" gibi türevlerin de yapılabilmesi gerekir denmektedir.

c) Kimi örneklerin çağrışım değiştirecek biçimlere sokulması: örneğin "yarasın" (afiyet olsun) sözcüğünü eylem (yara-) yerine ad (yara)'dan, "yaşam" sözcüğünü "yaşa" eylemi yerine "yaş" sıfatından türemiş gibi göstererek, "yaşantı" sözcüğünün "kaşıntı"yı çağrıştırdığını ileri sürerek biçimsel beğeni etkilenmektedir.

ç) Yeni sözcükler, deyimler ve ata sözleri içinde dışladıkları yabancı sözcükler yerine konularak tutarsızlanmaya çalışmıştır.

Deyim	**Tutarsızlama**
denize hakim bir villa	denize yargıç bir villa
gayret dayıya düştü	çaba dayıya düştü
dört başı mamur	dört başı bayındır
paşa gibi yaşamak	general gibi yaşamak
kulak misafiri olmak	kulak konuğu olmak

d) Anlam açımlayarak karşılık yaratmak bir özleştirme sayılamazsa da, böylece ek bir güldürü işlemi bulunmuş, sözde TDK ve devrimcilerin ürettiği sandırılan karşılıklarla özleştirme alaya alınmak istenmiştir. Oysa bu örnekler devrime karşı olanlarca üretilmiştir. Örneklerden birkaçı:

Hostes: gök konutsal avrat
Sigara tütünsel dumangaç
Milli marş: ulusal düttürü

Düz anlamlamaya yatkın, dil beğenisi evrilmemiş kimselere seslenen bu şeytanca karşılıklar sıradan dinleyicileri de kandırmaya yönelmiştir. Ne var ki bu örnekleri dil devrimini destekleyen yazar ve TDK üyeleri üretiyormuş gibi, yalan bilgi vermek ne dil kullanımı ne de ahlak açısından savunulamaz. Eğer bu tür işlemleri inanarak yapıyorlarsa, asıl kargaşayı yayın organlarının sorumlu müdürleri körüklüyor demektir, çünkü özleştirme burada sözü edilen hiçbir işlemi öngörmez. Buradaki oyun **aşırı genellemeye** dayalı bir aldatmacadır.

4. Dil Devrimini başlatanlar Türkçede ilk sözcük köklerinin tek heceli olduğu sonucuna varmışlar. Bu sözcükler tırım tırım aranmış ve "Güneş-Dil Teorisi" de onlar üzerine kurulmuştur. Yabancı dillerden çeviri yoluyla **artık** Türkçe biçimlere anlam yüklenmiş olsa bile, tek heceli böyle sözcüklerin öteki dillere Türkçeden geçmiş olması gerektiği öne sürülmüştür. Öyleyse özleştirme sürecinde Türkçe bu sözcükleri geri alabilir. Temel hece biçimi (Y:yan, O: orta) OY olarak düşünülmüş, öteki (YO, YOY, YOYY) biçimleri onun türevleri sayılmıştır. Böyle bir hece kalıbına uygun ses dizimi ile 13.104 kadar tek heceli olası biçim elde edilebilir. Bugün bunların 925 kadarı dilde kullanıldığından % 90 "artıklık" söz konusudur (Demircan 1991:40). Bu açıdan üretimsel sesdizim kurallarına göre özbiçimler ikiye ayrılır.

a) Olabilen ve kullanılan: gel, kör, sor... gibi.

b) Olabilen ama henüz kullanılmayan: giv, ker, sör, gibi.

Dillerarası anlam alışverişi yoluyla canlanıp göstergeleşse de Türkçe sesdizim kurallarına uyan tek heceli biçimlerin öztürkçe sayılması gerektiğinin daha devrimin başında onaylanması doğrudur; ancak, öteki dillere Türkçeden geçmiş olduğu kuşku götürür, çünkü benzer dizimler o dillerde de bulunabilir. Bu dizimlerin değil de göstergeleşmiş olanların bir dilden ötekine geçtiği, ancak tarihsel olarak ve eşzamanlı anlam denkliği kurularak kesinlenebilir. Örneğin İngilizce **"cheque"** sözcüğünün anlamının Türkçe benzer biçim olan **"çek"** artık dizimine yüklenmesi bir tür anlam alımı yoluyla göstergeleşmedir. Biçim alımı söz konusu değil, biçim seçimini etkileme söz konusudur. Bu işlemle yabancı bir anlamın tek heceli özbiçimlere yansıması iki biçimde olur.

c) Kullanılmakta olan bir biçime anlam yükleme yoluyla:

/çek/ eylem, anlam biçimden bağımsız olduğu için,
/çek/ ad,
/tel/ "metal ip" ek olarak /tel/ (telgraf) "telgraf" alıntı biçimi kırpma yoluyla ad olur.

d) Henüz kullanılmayan artık bir biçime biçimsel çağrışım yoluyla alıntı bir anlam yükleyerek onu göstergeleştirme:

Farsça /zor/'dan Türkçe /zor/, Fransızca "douche"tan Türkçe /duş/. Bu işlemde "yıldız" sözcüğüne İngilizce "filimstar"dan çevirerek 'en beğenilen' anlamını yükleme ile /zor/, /duş/ biçimlerini göstergeleştirme arasında bir ayrılık yoktur.

Bunun tersi bir görüşle bakarsanız, o zaman çoğunluk Türkçe biçimler yabancı renk alır. Bu özellik daha devrimin başında anlaşılmış ve yabancı dil sözcüklerine benzeyen öztürkçe artık biçimlerin yabancı sayılması engellenmiştir, çünkü bunun tersi bilimsel olmayıp özleştirmeyi çıkmaza sürükler. Ne var ki bu tür göstergeleşmeyi iki heceli türememiş biçimlere gerektiğinde yaymadan önce savunulabilecek ilkeler belirlenmelidir. Türkçede çok-sonekli, sözcük-tümceler oluşturulabildiği için, kökler tek heceli olmalıdır. Belki OYO veya YOYO biçimi köklere de izin verilebilir. Artıklık ve göstergeleşmeye örnekler.

e) das des dıs dis dos dös dus düs
daz dez dız **dİz doz** döz duz **düz**
tas tes tıs tİs tos tös tus tüs
taz **tez tız tiz toz töz tuz** tüz
şak şek şık şik şok şök **şuk** şük

jak jek jık jik jok jök juk jük
gav gev gıv giv gov göv guv güv

1) şık (Alm. schick· şık, zarif,...)
şok (İng. shock: şok, sarsıntı, elektrik çarpması,...)
sapt (Arapça:) saptama
rast (Farsça: doğru, sağ) raslantı
zor (Farsça: zor) zorunlu
g) ? düv > düve (1 yaşını geçmiş dişi dana)
? güv > güve (yünlü kumaş yiyen bir böcek)

5. Özleştirme ile ilgili olarak Ziya Gökalp (1923) "Halkın söylediği Türkçe bizimdir" diyorsa da Banarlıya göre (1972: 172) "işlenmemiş halk Türkçesini yaymak şeklinde hayli sol bir zihniyet" ortaya çıkmıştır. Timurtaş ise (1980:73) bir yerde "yeni kelimeleri bilginler, yazarlar değil halk meydana getirir" derken bir başka yerde (s.177) "yeni kelimeleri edebiyatçılar, sanatkarlar ileri sürer" diye onun tam tersini söylüyor. "Halk" sözcüğü, devrimden yana olanlar için "eğitimsiz bırakılmış çoğunluk" anlatır. Eğitimsiz kimseler de yeni kelimeler yapabilir, kuşkusuz, ama o hızla bir yere varılamaz. Halkın dilini halk adına, yine onun anlayabileceği biçimde işletmek gerekir.. Osmanlı alim ve yazarlarının sözcük yapmada geçmişleri pek parlak değildir. Onlar Türkçe sözcük türetmek yerine hazırı (yabanı) devşirmişlerdir.

Yeni sözcükler beğenilmeyebilir, onlar da zamanla evrilerek daha alımlı beçimlere dönüşeceklerdir, nasıl Nazım Hikmet'in kullandığı "yazıcı" sonradan "yazar"a, TDK'nun önerdiği "tutulga" bugün "tutanak"a dönüşmüşse. Özleştirmeye karşı çıkanlar bütün karşı savunmalarında Meşrutiyet dönemi türkçülerinin görüşlerini yinelemişlerdir. Bu görüşler Ziya Gökalp (1923) de (1-46, 105-132) ve Ömer Seyfettin'in "Dil Konusunda Yazılar" (1989) içinde bulunabilir.Bütün örnekler buradan alınarak yinelenmişlerdir. Özleştirmeyi tasfiyecilikle suçlayarak uygun gördükleri çarpıtmalar da bu yazılara eklenmiş olup inceleme ürünü yeniliklere rastlanmamaktadır.

GÖNDERMELER:

Aksoy, Ö.A. (1970) GELİŞEN VE ÖZLEŞEN DİLİMİZ, 2. baskı, TDK y. 70 s.

Arsal, S.M. (1930) TÜRK DİLİ İÇİN, Türk Ocakları y. Milli Seri 1, İst.

Banarlı, N.S. (1972), TÜRÇENİN SIRLARI, Kubbealtı Neşriyatı, İst.

Banguoğlu, T (1979), "On Yabancı Dilden Öztürkçe (!) Kelimeler, 1-5, Tercüman (1981), s73-80.

Brendemoen, B. (1990), "The Turkish Language Reform and Language Policy in Turkey", G. Hazai (ed) HANBUCH DER TURKİSCHEN SPRACHWİSSENSCHAFT Teil I, Academia, Kiado, 1990 Budapest s. 454-492.

Cüceloğlu, D. (1975), "Türkçe Türetme Sistemi Üzerine Psikolinguistik bir Çalışma", H.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Derg. VII/1-2, 35-59.

Demircan, Ö. (1991), "Özleştirmede Özbiçim" Dil Derneği: DİLBİLİM VE TÜRKÇE, 36-44.

Ercilasun, A.B. (1984), DİLDE BİRLİK, Cönk y İstanbul.

Eyüboğlu, S. (1955), "Tarih ve Türkiye" üzerine soruşturmaya cevap, SANAT ÜZERİNE DENEMELER- Cem y. 1974, s. 544-47.

- (? 1974), "Tabiat-Doğa", Eyüboğlu 1974 içinde s. 23-36.

Gökalp, Ziya (1923/76), TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARI, (Hz. Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı y., İstanbul.

- Lisan, (şiir), Yeni Hayat, Doğru Yol (Hz. M. Cunbur) Kültür Bk. no:3, 1976:17/8

Lisan, Türk Yurdu, Yıl 2, C. III Sayı 12, s. 367-370, 21 Mart 1327

Hacıeminoğlu, N. (1975), TÜRKÇENİN KARANLIK GÜNLERİ, Polat Ofset İst.

Korkmaz, Z. (1985) , "Dil İnkilabının Sadeleşme ve Türkçeleşme Akımları Arasındaki Yeri, Türk Dili 401. sayı'dan ayrı basım, TTK- 325.

Köprülü, F (1948), "Düzme Devlet Dili Nasıl Yapıldı", Tercüman 1981:249

Ömer Seyfettin, **"Dil Konusunda Yazılar,** (Hz. M. Uyguner), Bilgi 1989.

Tekin, T (1975), ANA TÜRKÇEDE ASLİ UZUN ÜNLÜLER, H.Ü. y. no: 15.

Tercüman, (1980), YAŞAYAN TÜRKÇEMİZ, 1,2,3, İstanbul. (2.bş. 1981).

Timurtaş F. (1979), YENİ KELİMELER SÖZLÜĞÜ Umur Kitapçılık, İst.

-(1980), TÜRKÇEMİZ VE UYDURMACILIK, Boğaziçi y. İst.

T.D.K. TÜRK DİLİ KURULTAYI, 1932, 1934, 1936,1942, Istanbul.

TKAE, (1966-), TÜRK DİLİ İÇİN, 1-v, Türk Kültürünü Araştırma Ens.y Ankara.

T.M.B. (1969), İKİNCİ DİL KONGRESİ VE AKADEMİ (Hz. F Timurtaş) Türkiye Muallimler Birliği y. İstanbul.

TTK (1932), TÜRK TARİH KURULTAYI 1932, İstanbul.

UÇAN KUŞLARDAN SORDUM

-güldal ile ismail'e-

uçan kurşardan sordum seni
hınçla vuruyormuşsun kazmayı
kara purun bağrına

uçan kuşlardan sordum seni
tohum ekiyormuşsun
anadolu'nun bekeretli toprağına

uçan kuşlardan sordum seni
ayrık otları temizliyormuşsun
göğ ekinin arasından

uçan kuşlardan sordum seni
bir ana gibi okşuyormuşsun
başağa duran ekini

uçan kuşlardan sordum seni
hasada başladığında dediler
rüzgar getirecek haberi

M. Yılmaz KARAİBRAHİMOĞLU
Ağustos 1985

BİR MÜCADELEYİ ANLAMAK

Berrin TAŞ

Kültür ve sanatta mücadeleden sözedildiği zaman çoğunlukla dikkatimi çeken bir şey var. Mücadele sözcüğü insanların bilincinde bir anlam ifade etmiyor. Bunu yüzlerindeki ilgisiz ifadeden ya da bu mücadeleyi anlamsız gören davranış biçimlerinden anlıyorum. Yaşamı boyunca en ufak insanca hakkı için mücadele etmemiş insanlardan bunu anlamalarını beklemek belki de haksızlık. Kültür ve sanattaki mücadeleyi doğru kavrayabilmek ve nerelerde yol alındığını anlayabilmek için öncelikle mücadele ediyor olmak gerekiyor. Neyle ve kimle ettiğini bilerek, ufacık ufacık değişimlerin ayırdında olarak. Örneklersek: İnsancıl'ın mücadelesini doğru kavrayabilmek için çıktığı günden bugüne değin İnsancıl'ı iyi izlemek ve İnsancıl'da gündeme gelen konuların bugün edebiyatın gündemini belirlediğini görebilmek gerekiyor. Bunu görebilmek için de gazete ve dergileri izlemek, İnsancıl'ın genişleyen etkisini farkedebilmek gerekir.

Hatice Nalbant

Kültür ve sanattaki mücadeleyi anladığım biçimiyle anlatabilmek için belki de Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 19. yüzyıl Türk Edebiyat Tarihini okumam gerekiyor. Tanpınar'ı okurken edebiyatın toplum yaşamındaki etkisini bir kez daha görüyorum. Garplılaşma hareketlerinden başlayarak günümüze kadar edebiyatın toplum yaşamıyla bağlantılı olarak geçirdiği evreleri görmek sanatın insansız olmayacağı gerçeğini yeniden... bir kez daha kavramama neden oluyor. Toplumun kültür hayatındaki değişimlerin yeni yaşam biçimleri oluşturmaktaki önemini anlayorum. Giysilerde, ev eşyalarında ve dilde Fransız taklidiyle başlayan değişiklikler giderek farklı yaşam biçimlerinin oluşmasına ve toplumda birbirinden farklı edebiyat anlayışlarının gelişmesine neden oluyor. Edebiyatın gelişimindeki en uzun süreli mücadele Arap ve Fars edebiyatlarının Osmanlı edebiyatına getirdiklerinden kopmak istemeyenlerle kendi yaşamından ve toplumundan çıkmış bir edebiyat oluşturmak isteyenler arasındaki mücadeledir. Bir yandan eskiyi korumak öte yandan dildeki değişimlerle yaşadığı toplumu vermek çabası arasındaki mücadeledir. Önceleri Fransız dilini edebiyatını taklitle başlayan gelişmeler giderek yabancı etkilerden koparak kendi edebiyatını oluşturmak düşüncesine yol açıyor. Osmanlı edebiyatının artık toplumu yansıtmadığı anlaşıldığında, yaşadığı toplumu verebilmek için yeni dil arayışları başlıyor.

Aynı dönemlerde yazdıklarını okuduğum Ahmet Hamdi Tanpınar ve Behice Boran'ı değerlendirdiğim zaman gördüklerim İnsancıl'ın daha iyi anlaşılması için yeterlidir sanıyorum. Tanpınar'ın metafizik bakış açısına eskiyi sürdürmek isteyişine ve yalnızca var olanı korumak isteyen yaklaşımına karşın Behice Boran **Edebiyat Yazılarında** edebiyatın değiştirci dönüştürücü gücüne inanarak eleştirilerini bu noktadan yapıyor. 1940, larda yaşadıklarının hâlâ ilgimizi çekiyor olması dönüştürücü bakış açısının sonucudur. İşte İnsancıl 'ın kültür ve sanattaki mücadelesine de bu noktadan bakılabilir. Bugün İnsancıl'a hiç kimse iyi ki bu kadar sert eleştiriyorsunuz demeyecek Ahmet Hamdi Tanpınar'ı ve Behice Boran'ı ayrı kanallardaki yerlerine yerleştirirsek edebiyattaki yerimizi ve gerçekten nerde olduğumuz daha iyi anlayabiliriz.

TAŞLANDIĞIMIZ GÜN, GÜL İSTEMİYORUZ

A. Necmettin BORTEÇİN

Kuşku Duymaya Devam

İyi niyetten kuşku duymayı sürdürüyorum. Eylemi önemsemeye... eylemlerin sonucunu sınamaya devam ediyorum. İyi niyetlilerin trajedisinden ibret alıyorum. Geçersizleri... geçersiz star sistemi yazarlarını... eleştirmenlerini iyi niyetten uzak... eylemleriyle... dikte etmeye çalıştıkları gerçekliklerle eleştirmeye devam ediyorum.

Pir Sultan Abdal'ı düşünüyorum. O iyi niyetli insanı. Gelin canlar bir olalım.. deyişindeki iyi niyeti... iyi niyetli çabayı. Ama olmadı. 'Bir' olmaya çalıştığı 'can'lar ona 'iyi niyet'le gül attı. Öykü şöyle... Pir Sultan Abdal taşlanacaktır... buyruk gereği. Bir dostu ona taş atmayı yediremez kendine. Gül atar. Pir Sultan duyarlıdır. Gül atıştaki boyun eğişi... sisteme eklemlenişi görür. şöyle söyler... "Şu ellerin taşı bana hiç değmez, ille bir dostun gülü yaralar beni..." Ben taşlandığım gün gül istemiyorum. O yüzden gelin canlar... diyorum. Ayrışalım.

Pir Sultan Abdal'daki duyarlılık doğru duyarlılıktır. Sistemin doğrusunun estetize etmeye çalışan dostunu haklı görmez. Doğru duyarlılık ona ille bir dostun gülü yaralar beni... dedirtir. Duyarlılığı çağa uygun değildir... doğru yere oturmuştur bilincinde. Kaçgunların duyarlılığı değildir.

Tarihte bütün ayrışmalar... kopmalar acılı oldu. Spartakus'ün Roma'dan kopuşu... Robespiyer'in Danton'dan... Bolşeviklerin, Menşeviklerden kopuşu acı doludur. Ama şarttır da. Ayrışma önemlidir. Önerim bu yüzden kimilerine katı gelebilir. Ama tarihin bazı bölümlerinde kaçınılmazdır bu. O... bu herkes bir yana mı gitsin... yakınmalarının sonu gülle yaralanma... ölmelere varabilir. Buna izin veremeyiz.

Fethi Naciler... Memet Fuatlar... Enis Baturlar... Ahmet Oktaylar'a Marks'ın rantını yediremeyiz. Marksizmi yapısalcılıkla... sosyalizmi burjuva ideolojileriyle bozmalarına izin veremeyiz. Herkes safını doğru tutmak zorundadır. Tutmazsa biz safını gösteririz. Bu bizim sorumluluğumuzdur.

Burjuva Değerlerin Köhnemişliği

Bundan dörtyüz yıl önce burjuva değerleri yeniydi. İnsanın önüne feodalizmin tükenen değerleri yerine yeni... daha yeni değerler koydu. Biz bugün Robespiyer'e... Danton'a... Condorcet'ye bakarken, onları yeni değerlerin yaratıcıları olarak anar... anlarız. Burjuva ihtilalcileri yüzlerce yıl süren feodalizmin yerine koymayı tasarladıkları yeni değerleri iyi biliyordu. Karşılarında feodal değerlerin evrenselliğini... mutlaklığını... doğruluğunu dikte eden güçlere karşı amansız bir savaşa giriştiler. Sert bir mücadeleye. Condorcet şöyle der, " insan soyunun ilerlemelerini önceden kestiren, idare eden, hızlandıran bir bilim varsa, ilerlemelerin tarihi, bu bilimin ilk temeli olmalıdır. Felsefe, geçmiş yüzyılların tarihinden başka bir yerde gidiş kuralları, köhne kanaatlerin incelenmesinde başka hakikatler bulanamacağı yolundaki saçmayı, şüphe götürmez bir şekilde, söküp atmak zorunda kalmıştır."

Condorcet feodalizmle.. feodal ideologların yaptıkları felsefe ile ciddi bir hesaplaşmaya girişmiştir. Diyalektik bir yöntemle mutlaklığın karşına dikilmiş ilerlemenin tarihinin "köhne kanaatler" diye adlandırdığı feodal değerlerle anlaşılamacağını vurgulamıştır. Gerçekten de böyledir. O dönemde burjuva değerler yenidir. Feodal değerler artık köhnemiş... insana yabancılaşmış... insanın sabrını taşırmıştır bir anlamda. Dünyayı algılamada... insana... sanata... felsefeye bakışında yetersizdir. Tükenmiştir. Burjuva ihtilali ile yeni değerler... yeni bakış açısı gelir insanın önüne. Burjuva sınıf bunun tarihsel bir kaçınılmazlık olduğunu kavramıştır. Feodaller ne kadar direnirse direnşin yıkılır.

Yıllar... yüzyıllar sonra burjuvazi, feodalizmin düştüğü durumdadır. Biten... tükenen değerleri... köhnemiş yargıları... değerleri ile insanın karşısındadır. Artık ne sanata ne insana ne felsefeye bakışı yeterlidir. Dünyayı algılamada yetersiz kalır yöntemleri. Nedeni yalındır. Feodalizmden kapitalizme geçen burjuvazi buradan başka bir sisteme gidilmeyeceğini doğru... mutlak doğru diye göstermek zorunda duyumsamaktadır kendini. Bu yüzden aynı feodaller gibi direnmektedir. Yeni yöntemler... bilinç bulandıran safsatalarla varlığını sürdürmeye çalışıyor.

Biz, Robespiyer'i... Condorcet'yi burjuva değerleri savunduğu için eleştirmeyiz. Ama, tükenen burjuva değerlerini yüzlerce yıl sonra evrensel doğrular... mutlak hakikatler gibi sunan Fethi Naciler... Enis Baturlar... Ahmet Oktaylar... Memet Fuatları bu yüzden eleştirmek zorundayız. Çünkü insanlık tarihi yerinde durmadı. Burjuva değerler yerinde durmadı. İlerlemelerin tarihini hâlâ "köhne kanaatler"le açıklamaya çalışan bu geçersiz yazarların... eleştirmenlerin geçersizliklerinin bir nedeni de budur. İnsanlık tarihini burjuva ihtilali ile durdurmaya... burjuva değerleri sonsuza kadar değişmeyecek evrensel değerler olarak dikte etmeye çalışıyorlar, çünkü.

"Eleştiri Günlüğü"ne Kuşku

Fethi Naci, **Eleştiri Günlüğü** adı altında yazılar yazıyor. Ciddi bir iş yapıyor. Roman... öykü eleştiriyor. Kül-

türel yapılanmaya... sanat görüşüne eleştiriler getiriyor... önerilerde bulunuyor. Bu son derece ciddi... önemli bir iş. Önemli işler yapanların yöntemi daha da önemli... dikkat çekici oluyor. Fethi Naci'nin yöntemi ne. Eleştiride Fethi Naci'nin yöntemini iyi bilmek gerekiyor.

Daha en baştan romana Platoncu bir yöntemle yaklaşıyor Fethi Naci. **Roman ve Yaşam** adlı kitapta şöyle söylüyor... "Gerçek roman, yani on sekizinci, on dokuzuncu yüzyılın romanı burjuva yaşam biçiminin belirmesiyle birlikte ortaya çıkan bir edebiyat türü." (a.g.e. s.5, Can Yayınları) İki temel yanlış. Birincisi, Fethi Naci hâlâ Platon'un yöntemiyle bakıyor dünyaya. demek gerçek bir roman var, öteki romanlar da bundan ne kadar pay alıyorsa gerçek romana o kadar yaklaşıyor. Böylece gerçek roman oluyor.

Gerçek roman tanımlaması Platoncu bir tanımlamadır. Bir yerlerde gerçek bir roman olacak... öteki romanlar ona göre değerlenecek. Peki gerçek romanın kıstası... ölçütü ne. Neler gerçek roman sayılıyor. Hangileri gerçek dışı roman sayılıyor. Fethi Naci önce bunu açıklasın. Devam ediyorum. İkinci yanlış. Eğer roman, 18., 19. yüzyılda belirmeye başladıysa Cevrantes'i... Don Kişot'u nereye koyuyor Fethi Naci. Fethi Naci'ye göre Don Kişot roman değil. Elbet şöyle yanıtlayacaktır Fethi Naci bizi. Gerçek roman... sonrasını bekliyoruz.

Star sistemi iyi çalışıyor. Örgütlü çalışıyor. Fethi Naci, Memet Fuat, Enis Batur üçlüsü sürekli Roland Barthes'ı gündemde tutuyor. Bu star sistemi yazıcılarının Platon'u Roland Barthes'tır.

Barthes'ın ideoloji ve gerçekçiliğe yaklaşamı ilginçtir.

"Kendilerini doğal ve dünyayı gözlemlemenin tek yolu olarak sunan göstergeler otoriter ve ideolojiktir. İdeolojinin işlevlerinden biri de toplumsal gerçekliği 'doğallaştırmak' ve onu doğanın kendisi gibi masum ve değişmez olarak göstermektir." (Edebiyat Kuramı, Terry Eagleton, Ayrıntı Yay.) Barthes'ın ideoloji kavramına... ideolojik kavramına girmiyorum. Devam ediyor Eagleton, "Barthes'ın görüşüne göre bu 'doğal tavrın' karşılığı olan bir edebiyat ideolojisi vardır ve adı da gerçekçiliktir. Gerçekçi edebiyat toplumsal olarak görece olanı veya dilin oluşturulmuş yapısını gizlemeye çalışır: Her nasılsa doğal olan bir 'gündelik' dil biçimi olduğu önyargısını pekiştirmeye yarar."

Roland Barthes, tam da burjuva ideologluğuna uyan bir tavırla gerçekçilik diyerek doğalcılığı eleştiriyor. Gerçekçi sanat... edebiyat, toplumsal çözümlemelerden yola çıkarak gerçekliğin derin bir şekilde kavranması... anlatımda... tasarımda... bireysel algıda gerçeklik temelinde kurgulanmasıyla geniş bir olanak tanır sanatçıya. Gerçekçi sanat yapıtında güneşli bir günde kar yağabilir. Gerçeklikler sanat yapıtının bütününde vardır. O ürünün kendisinde yaratılır gerçeklikler. Doğalcılıkta olduğu gibi, olgular olduğu gibi aktarılmaz. Gerçeklik, olguların mutlak doğallığında anlatılmaz. Toplumsal olarak göreli olanı ise hiç dışlamaz. Tersine diyalektik yöntemle göreli... değişebilir... dönüşebilir gerçeklikler vardır gerçekçi sanat... edebiyat yapıtında. Ama, Barthes gerçekçiliği doğlacılık derkesine düşürerek burjuva ideologluğunu koyar ortaya.

Fethi Naci'nin de ısrarla tekrarladığı bir kavram var eleştirilerinde. "Yazınsal dil" 'kullanmalık dil" Bir yazar, 'yazınsal dil'le yazarsa başarılı oluyor. 'kullanmalık dil'le yazarsa eseri başarısız oluyor. Fethi Naci'nin yazınsal dili... kullanmalık dili belirsizdir. Bunun ne olduğu üstüne düşünce üretmez. Barthes'ın yapısalcı yöntemini anlattığı... bu yöntemi tek yöntem diye göstermeye çalıştığı yazılarını örnek diye verir... okunmasını salık verir. Fethi Naci eleştiri yapmaz. Özet yapar. Eleştirilerini, övdüğü eserleri eleştirenlere saklar.

Fethi Naci, Orhan Pamuk... Kara Kitap eleştirilerine çok kızar. Orhan Pamuk eleştiricileri ona göre "yasakçıdır" "jdanovcudur"

Kaç Ölçü

Fethi Naci eleştiride ölçüyü nasıl koyar. İyi roman... kötü roman ayrımını nasıl yapar. Eleştirdiği eser neye göre iyi... neye göre kötüdür. Hiçbir eleştirisinde eserin güzelleştirdiği hakikati... aramaz. Önce özetler romanı. Atilla Dorsay'ın sinema eleştirisinde yaptığını Fethi Naci edebiyatta yapar. Özetçilik. Zaten yer kalmaz özetten sonra. Kalan bölümde bol alıntı. Sonra bir kaç söz. Ya da Bodrum reklamı girer araya. Yazı biter. Roman başarılı... ya da başarısız gibi hiçbir estetik eleştiri yapmayan bir yargıyla biter yazı.

Peki eleştirilecek yazı örneğin Orhan Pamuk'a karşı yazılmışsa... O zaman açar ağzını Fethi Naci, yumar gözünü.

Samim Kocagöz, Orhan Pamuk'un Kara Kitap adlı romanını eleştirmiş. Samim Kocagöz ne yapmış... Orhan Pamuk'tan , anlaşılabilir türden romanlar yazmasını istemiş. "Moda olmaktan, herkesi birbirine katarak şahlanmaktan, Türkçeyi soğan doğrar gibi doğramaktan vazgeçeceğini ummak istiyorum... Bize, ıkına sıkına okuyacağımız romanlar değil, 'Ali gitti, Veli geldi' biçiminde romanlar yazsın." demiş. Bu sözler çok kızdırıyor Fethi Naci'yi... küplere bindiriyor. Şöyle bir girişiyor Samim Kocagöz'e... "Bir romancı bir romancıya buyuruyor: Kendi anlayışına göre değil, 'Benim romancı görüşüme' göre roman yaz! 'Yazarlık Onuru' diye kitap yazan bir yazar, 1991 yılında nasıl böyle sözler edebilir! Hâlâ mı yasakçılık! Hâlâ mı Jda... neyse." Gördünüz mü sert eleştirmeni. Bir Jdanov'u... bir Samim Kocagöz'ü düşünüyorum. Hangisi için üzüleceğimi bilemiyorum. "Bu kış komünizm gelebilir..." diyen Bayar geliyor aklıma... yıllarca öcülerle korkutulan halk geliyor... Şimdi de Fethi Naci... "Edebiyatımıza bu kış Jdanovculuk egemen olabilir..." diyecek noktada... Sert eleştirmen Fethi Naci. Çok sert. Ama Jdanovcu değil.

Fethi Naci, demokrat bir eleştirmen. Bundan hiç kuşku duymuyorum. Ama bütün demokratlığını Orhan Pamuk... Oya Baydar...Yaşar Kemal için kullandığından Nezihe Meriç'e demokratlık kalmıyor. Şunu yaz... bunu yaz... demenin Jdanovculuk... yasakçılık olduğunu iddia eden geçersiz eleştirmen Fethi Naci, Nezihe Meriç'i, kullanmalık dil dediği... gündelik dil dediği dili kullandığı için eleştiriyor. Başarısız buluyor. Nezihe Meriç'in, öykülerinde "mutfaktan"... "kadınların ev içi işlerinden" söz etmesini doğru bulmuyor ve şöyle sesleniyor... "Ey Nezihe Meriç! Gel kurtul o dar mutfağının hendesesinden!" Gördünüz mü demokrat eleştirmeni. Samim Kocagöz aynı anlayışla Orhan Pamuk'u eleştirince yasakçı oluyor. Fethi Naci eleştirince olmuyor.

Barthes'ın Arkasından Çıkın

Açık söylüyorum. Marksizmin rantını Fethi Nacilere.. Enis Baturlara... Ahmet Oktaylara yedirmeyeceğiz. Marksizmin... marksist estetiğin... sanatın... edebiyatın sofrada tuzluk derkesine düşürülmesine izin vermeyeceğiz.

Marksist edebiyat kuramcılarının peşinden burjuva ideologlarının alıntılarını dizen geçersiz eleştirmenleri gösterdik... göstereceğiz. İşte Fethi Naci. Bir önerim var Fethi Naci'ye. Barthes'ın ardına gizlenmekten vazgeçsin. Marks'ı sofrada tuzluk derkesine düşürmesin. Yapısalcılığı... marksizmi... aynı tutmaya kalkışmasın. Tutturmayacağız.

Neden Enis Batur... Fethi Naci... Tahsin Yücel sürekli Roland Barthes'tan söz edip duruyor. Bakın ne diyor Barthes..."Klasik eleştiri öznenin bir doluluk olduğu ve özne ile dilin bağıntılarının bir içerikle bir anlatımın bağıntılarından başka bir şey olmadığı gibi bönce bir inanç geliştirir." (R. Barthes, Yazı ve Yorum, Metis Y.)

Barthes'a göre, yapıtla dilin bağıntısını anlatımdan doğan içerik ve anlam olarak anlayan bütün eleştiri yöntemleri "bön"dür. Fethi Naci'ye dönüyorum. Alın yapısalcı tanrılarınızı... marksizmin yakasından düşün... açıkça. Sizin bönlükle ilginiz olmaz değil mi. Bönlüğü bize bırakın. Burjuva değerlerinizi açıktan savunun. Ayrışalım canlarım... lütfen.

Burda durmuyor Barthes. Terry Eagleton şöyle aktarır... " edebiyat dili, 'tabanı olmayan', 'boş bir anlam' tarafından desteklenen 'katıksız bir belirsizlik' gibi bir şeydir." İşte Fethi Naci'nin, Nezihe Meriç'i eleştirirken dikte ettiği... alttan alta ittirdiği "yazınsal dil" budur... tabanı olmayan... boş bir anlam... katıksız bir belirsizlik.

Fethi Naci'nin Kara Kitap'a... Orhan Pamuk'a bu denli sahip çıkmasının avukatlığını üstlenmesinin nedeni şimdi daha iyi anlaşılacaktır. Samim Kocagöz'e kızgınlığında haklıdır Fethi Naci. Eğer, kendi roman anlayışına göre değil...Barthes'ın roman anlayışına göre değerlendirseydi Kara Kitap'ı... Orhan Pamuk'u... yasakçı olmayacaktı. Fethi Naci'yi de bu denli kızdırmayacaktı.

Burjuva sanatının insandan uzak sanatçıları... anlaşılmazcıları... bilinçli bir politik seçimle dayattıkları yabancılaşmış... içi boşaltılmış sanat eseri üreticileri, aynı feodaller gibi direniyorlar. Köhnemiş değerlerin üstünü cilalayıp cilalayıp yapısalcılık... ruhçözümcülük diye... ikinci yeni... çağdaş roman... çoğul okuma... yazınsal dil diye yeni değerler gibi sunmaya çalışıyorlar. Bu değerler bitmiştir. Köhnedir. İnsanı milim ileri götürmez. İnsanı... düşünceyi... estetik bilinci durduran bu değerleri yeniymiş gibi göstermek burjuva ideologluğudur. İnsana... düşünceye... geleceğe karşı olmaktır. Hileciliktir. İşte bu yüzden geçersizdir Fethi Naci. Yalnız Marks'ın değil... dörtyüz yıl önce canı pahasına yeni değerleri savunan burjuva ihtilalcilerinin militanları kadar burjuva militanı olamadığı... kolaycı.. hileci bir tavırla Condorcet'lerin de rantını yediği için geçersizdir.

Burjuva değerlerini genelleştirdiler. Şimdi bu genele evrensel diyorlar. Fethi Naci gibilerin ideolgluğuyla bu yapıldı. Ama bu mutlak değil. Bunu bütün burjuva ideologları gibi Fethi Naci de bilmeli. Anlaşılmazı... anlamsızlığı savunan burjuva edebiyatı... sanatı bitti. Postmodernizm... popart... ne denirse densin. Gidicidir. Gelen insani gerçekçi edebiyat... sanattır.

Herkes safını iyi tutmalı. Tutmayana göstermek gerekiyor.

Elveda Kime

Hegel'i...Marks'ı... Kant'ı düşünüyorum. Oya Baydar'ı... Fethi Naci'yi yanlarına koyuyorum. Üzülüyorum. Her şey için. Diyalektik için... Sovyetler Birliği için... Ekim Devrimi için. Öykücülük... eleştirmenlik adına üzüntü duyuyorum. Samimiyet adına üzülüyorum. Gelecek adına daha çok sorumluluk duyuyorum.

Nedeni şu. Türkiye'de pek çok insan, marksistim sanırken hegelist oldu. Oysa Marks ile Hegel arasındaki temel farklardan biri özdeşlik konusundadır. Marksist öğreti hiçbir şeyi öteki ile özdeşleştirmez. Özdeşleşmenin yanılgısını gösterir.

Artık biz susmalıyız... evet. Aynen böyle söyledi Oya Baydar bir televizyon programında. Artık biz susmalıyız... Susmak istiyordu, çünkü yıkılmıştı umutları... inançları. Heykellerin yıkılıyor olması değil... iplerin heykellerin boğazına takılıyor olması üzüyordu Oya Baydar'ı... yıkılmıştı o da. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı onun için sosyalizmin yıkışıydı. Sosyalizm Sovyetler Birliği ile özdeşti çünkü onun için. Ama bu umutsuzluk... bu yıkılışı içine gömmedi Oya Baydar. Estetize etti. Nasıl. **Elveda Alyoşa** adlı kitabıyla.

İşte Fethi Naci'nin alıntılayarak övdüğü satırlar.: "Beyhude miydi hepsi, varılacak nokta buysa eğer?/ Hepsi? Yani yüzlerce yılımız, binlerce ölü-

müz... Yani kitaplarımız, inançlarımız, umutlarımız, değerlerimiz; yani hayatımızı dolduran, yaşanmaya değer kılan her şey; yani tüm ömrümüz, gençkızlığımız, delikanlılığımız, gençliğimiz, orta yaşımız..."

Fethi Naci için bu satırlarla hangi hakikatin güzel gösterildiği... doğalcılıkla gerçekçilik arasında nerede olduğu... hangi yanlışın estetize edildiği önemli değil. Çünkü eleştiri yöntemi yapı- çözümcüdür. Onun için yapısal dil önemlidir. Bakar ve şöyle söyler... "bu hikayelerden çok tad aldım. 'yazınsal dil'e bir 'makale dili' (kullanmalık dil) bulaştırılmamış olduğu için."

Elbette. Çünkü Fethi Naci de Barthes gibi, bön olmamak için "klasik" eleştiri dışına çıkar. Çünkü eser ile dil bağıntısı bir içerik -anlam bağıntısı olmamalıdır. 'Kullanmalık dil'... 'yazınsal dil' bağlamı önemlidir. Peki eserin hangi hakikati güzelleştirdiği... estetize ettiği. Bunlar Fethi Naci'yi ilgilendirmez.

Elveda Alyoşa kaçgun döneminin kaçak estetleri için övülesi bir eser. Fethi Naci için. Bölüm başında üzüldüğümü yazdım. Unutmuşum. Bir üzüntü de Sait Faik için. Gündoğdu'nun deyişi ile... "hayatında hiçbir şeye elveda demeyen bir adamın adına" Sait Faik adına ödül verildiği için.

Elveda kime diye başladım. Yanıtlamalıyım. Elveda burjuvanın köhne... yanlış duyarlılığına. Elveda karşı insani edebiyata... anlamsızlığı savunanlara. Elveda rantçılara. Elveda Marks ile Hegel'i ayırtedemeyenlere. Geçersiz yazıcılara... eleştirmenlere.

Peki merhaba kime. Merhaba, "komün öldü... yaşasın komün..." diye bağıran Paris Komünü yandaşlarına. Geleceğin güzel insanına.

Ürküntü Yaratan "Sızlanma"

Doğrusu, **Adam Sanat**'ın Şubat 1993 sayısında Memet Fuat'ın yazısının başlığını görünce sevindim. "Yeni Bir Dil" başlığını seçmiş Memet Fuat. Bunu görünce, bu konuda düşünce ürettiğini... en azından normal... anormal... kavramlarını açıkladığını sandım. Yazıyı okuyunca Memet Fuat'ın burjuva ideoloğluğunu sürdürdüğünü görünce üzüldüm... diyemeyeceğim. Eh... dedim. Bir burjuva ideloğundan fazlası beklenemezdi.

Neden. Birinci nedeni şu. Samimi bir yazar eleştiri konusu yaptığı yazıyı kimin yazdığını... nerde yayımlandığını belirtir. Boş... düşsel bir 'değirmene' saldırır gibi yazmaz yazısını. Ürküyor Memet Fuat. **İnsancıl'ın** adını yazmaya... anmaya ürküyor. Belli ki ürküntü vermiş ona **İnsancıl.** Eğer adını verirse, **Adam Sanat** okuru **İnsancıl**'ı alır diye. Böylece sızlanmadığımız... ciddi bir ürküntü verdiğimiz anlaşılıyor. Neyse. Bu o kadar önemli değil. Asıl önemlisi Memet Fuat'ın sözlükçülük mantığını sürdürüyor olmasında. Memet Fuat, dil... yeni bir dil... deyince bütün sözlüklerin değişeceğini... o zaman da ezberlediği bütün kavramların güme gideceği korkusuyla yeni bir dile karşı çıkıyor. Yakına yakıla. "Belki de 'yeni bir dil' derken, 'Yeni bir toplumsal düzen' denmek isteniyor." dedikten sonra devam ediyor... "Çarlık Rusya'dan Sovyetler Birliği'ne, Sovyetler Birliği'nden Bağımsız Devletler Topluluğu'na geçilirken Rus dili değişmiş midir?" (Adam Sanat, Şubat 1993.)

Bir kez daha üzülüyorum. Üzüntüm düşünce ortamına... kültür ortamına... eleştirmen bakış açısına.

İki sorusunu yanıtlıyorum Memet Fuat'ın.

Bir. Bay Memet Fuat. Ben, savunduklarımı açıktan savunduğum için, "yeni bir dil"le, "yeni bir düzeni" gizleyerek alttan alta ittirmem düşüncemi. Bu benim değil... sizin yönteminizdir.

İki. Bay Memet Fuat, eğer dille toplumsal düzen bağını kavrayamadıysanız, savunduğunuz burjuva değerlerin atası.... ilk militanlarından Condorcet'ye kulak verin... Bakın ne diyor Condorcet, "Dillerin başlangıcında aşağı yukarı her kelime bir mecaz, her cümle bir temsildir. Zihin, şekilli anlamla öz anlamı birdenbire, kavrar; kelime, fikirle birlikte bu kelimenin anlattığı benzeri hayali de ortaya koyar. Ama zihin, bir kelimeyi bir şekilli anlamda kullanma alışkanlığıyla ilk anlamından soyarak yalnız onun üstünde karar kılıyor: böylece baştan şekilli olan bu anlam yavaş yavaş aynı kelimenin hem gündelik, hem öz anlamı oluyor.

İlk allegorik dili koruyan papazlar, bu dili halkla birlikte kullanıyorlar; bu dilin gerçek anlamını artık kavramayan, kelimeleri onun öz kavramı halini almış olan biricik kavramı görmeye alışmış olan halk, aynı deyimler papazların kafasında sadece basit bir hakikati gösterdiği halde bunları nedense saçma masallar şeklinde anlıyordu."

Son derece açık yazıyor Condorcet. Kavramların insan zihninde oluşturduğu kalıplar nedeniyle halkla papazlarla arasında oluşan kavrayış farkı nı anlatıyor. Şekilli anlam... öz anlam olarak anlattığı Condorcet'nin, bizim bugün, zihni kalıp... model... diye anlatmaya çalıştığımız şeydir.

Papazlarla aynı dili kullanan halkın, zihni kalıplarla düşünmeye başlaması sonucunda papazlarca basit hakikatler olarak görülen değerleri... gerçeklikleri bir başka türlü algıladıklarından söz eder. Hep söylendi. Dille... egemen dille bir hakikat yarartılmıyor. Var olan gerçeklik bir başka türlü yansıtılıyor... anlatılıyor. Toplumsal ilişkiler sonucu oluşmuş değerler zihni kalıplarla bir başka türlü... daraltıcı... gerçekliği modele indirgeyici bir tavırlakullanılıyor.

Papazlar, metafizik sistemlerini kurmak için her şeyi kullandılar. Astronomik olayları açıklarken gezegen sistemlerini değil... hayvanları... devleri... tanrısal iradeyi mutlaklaştıran bir dil kullandılar. Bir gerçeklik yaratmadılar. Gerçekliği istedikleri şekilde... çıkarlarına uygun bir dille kullandılar. "Böylece papazlar..." diyor Condorcet,"...sonsuz bir bütünün metafizik sistemini kurdular."

Böylece yıllarca... yüzyıllarca toplumsal sisteme egemen oldu kilise. Egemen dille kurduğu yanılsamacı bir bilinçle düşündürdüğü toplumlar üstünde egemenliğini sürdürdü.

"Dil ile toplumsal düzen arasında böyle sımsıkı bir bağ kurulabilir mi?" diye soran Memet Fuat'a tarih bilinci edinmesini salık veriyorum. Sisteme egemen olanların dile verdiği önemi kavramasını öneriyorum. Dil ile toplumsal düzen arasında sıkı bir bağ var.

İşte bu sımsıkı bağı gören burjuva ihtilalcisi Condorcet feodalizmi yıkabilmek için dili sorguluyor. Yeni bir dil arıyor. Buluyor da. Burjuva değerler artık papazların kavramlarıyla açıklanmıyor. Kendi değerlerine uygun kavramlarla, sistemini kuruyor burjuvazi. Bugün de ideologları aracılığı ile bize bu dilin değişmezliğini... mutlaklığını... dille sistem arasında böylesi bağlar kurulmayacağını dikte etmeye çalışıyor. Bizi hizaya sokmaya... çalışıyor. Bu ideologlardan Memet Fuat şöyle söylüyor... "Dilde anarşi yaratmak ise toplumsal düzendeki yozlukları ortadan kaldırmadığı gibi, tersine, onların

sürüp gitmesine neden olur." İşte tam bir egemen dil. "Yeni dil" arayışı ile "anarşi yaratmak" kavramları yanyana gelince çıkan anlamın ardına sığınıyor Memet Fuat. Çık Memet Fuat o anlamın... egemen dilin ardından. Yeni bir dilin kavramlarının belirsiz olmadığı... değer yargıları değiştirmenin durduk yerde olmayacağını kavra. Değer yargıları o değerleri zihni kalıplarla açıklamayan kavramlarla değişir. Dille bir gerçeklik açıklanır... anlatılır çünkü.

İnceden inceye anlatmak gerekiyor. Sabırla. Sabırla anlatmaya devam ediyorum.

"İşin gizi dilde olsaydı..." diyor Memet Fuat, " toplumsal düzenin yozlukları dilde onarılabilecek olsaydı, her öğretinin ayrı bir dille gelmesi gerekirdi; ayrıca, Hitler ile Bertolt Brecht aynı dili kullanmazlardı."

Söyledim. Yine söyleyeyim. Memet Fuat sözlükçüdür. Dili sözlüklerdeki sözcüklerle sınırlar... mutlaklaştırır. Aynı şeyi yapıyor. Brecht ile Hitler... evet ikisi de almanca konuşuyorlardı. Ama aynı dili kullanmadılar.

Nasıl. Şöyle. Sözcükler yanyana geldiğinde... kavramlar verili anlamlarıyla kullanıldığında bir işlev yüklenirler. "Hak" dediğinizde sözcük anlamı ön plandadır. Ama "yasal hak" dediğinizde... hakkı yasayla sınırlarsınız. Bu benim hakkım... diyen birine şöyle söyler egemen... bu, yasadışıdır. Siz buna, bu benim yasal hakkım... diye karşı çıkarsanız, hakkı yasayla sınırlarsınız. İşte bu bir dil yaratmaktır. Yasanın sorgulanması gerekir o zaman. Yasalar hakları sınırlıyorsa, "yasal hak"tan... "yasallık"tan söz etmek egemen dille konuşmaktır.

Hitler'e geliyorum. Milliyetçilik... toplumculuk tek başına sözcük anlamıyla var. Ama ikisi yanyana getirildi. Nasyonal Sosyalizm olarak. Milliyetçi olmak toplumcu olmayı dışta tutar. Sosyalist olmak ise milliyetçiliği. Birbirine zıt iki dünya görüşünü yanyana getirerek faşist bir sistem toplumculuk savıyla örtüldü bir süre. Nasyonal sosyalist kavramı egemen dil kavramıdır. Doğrusu faşizmdir.

Brecht'e geliyorum. Analık... hak... kanbağı... emek. Bunlar da tek başına sözcük anlamı taşıyor. Brecht, "Analık hakkı kanbağıyla belirlenir" deseydi yanlış bir hakikati anlatırdı. "Analık hakkı emekle belirlenir" dedi. Bir hakikati başka türlü anlattı. Analık hakkının kanbağıyla belirlenmesi egemen bir dille konuşmaktır. Brecht bu egemen dili kırdı.

Evet. Brecht de Hitler de almanca konuştular. Ama aynı dili kullanmadılar. Fransız papazlarıyla halk... burjuva ihtilalcileri fransızca konuştular. Ama aynı dili kullanmadılar. Memet Fuat da ben de türkçe konuşuyoruz. Ama aynı dili kullanmıyoruz. Memet Fuat, Condorcet'nin yarattığı burjuva dili... egemen dili konuşuyor. Ama geç kaldı. Burjuvazinin değerleri artık yeni değil çünkü. Köhne değerleri estetize etmek... doğru göstermek için kullanılan bütün diller köhnemiştir... egemendir. Biz tıpkı Condorcet gibi düşünüyoruz. Kapitalizmin hakikatlerini doğru gösteren dili kırmak gerekiyor. Papazlar gezegen sistemini devlerle açıkladı. Kapitalizm kaçgun dönemini çağdaşlık... modernlikle açıklıyor. Biz çağdaş... modern demiyeceğiz. Çağdaş... modern olmaktan kaçacağız. Feodalizm gibi kapitalizmi de yerle bir edecek insan. Yeni bir dilin bilinçlendirdiği insan yapacak bunu. Dilin kendisi değil. Kaçgun döneminin kaçak estetleri bunu anlamalı.

Açık söylüyorum. İz peşindeyim. İzini sürüyorum bütün burjuva ideologlarının. İnsanın bilincini... düşüncesini dumura uğratmalarına izin vermeyeceğiz.

"Çobanlık" Ve Duyarlılık

Memet Fuat Küçük İskender savunmasını sürdürüyor. Starlaştırdığı bu geçersiz şair Memet Fuat'a göre, "günümüzün duyarlığını" yansıtıyor. İyi işte. Biz de tam bu duyarlılığa karşı çıkıyoruz. Ama bir düzeltme. Günümüzün duyarlığı diye bir şey yok. Bu bir yanılsama. Bugünün duyarlılığını yaratan birtakım insanlar... bu insanların kurduğu sistemler var. Bu sisteme uygun duyarlılıklar üretiyor. Bu duyarlılık insanı insandan... toplumdan... insani değerlerden... güzel gelecek mücadelesinden koparıyor. Tekbenci... bencil... bireyci nesneler yaratıyor. Tartıştığım, Küçük İskender'in duyarlı ya da duyarsız oluşu değil. Duyarlılığın nasıl olduğu... oluştuğu.

Açıklıyorum. Küçük İskender o kadar duyarlı ki tiner koklayan çocuklar için mücadele etmiyor. Yazılarında, o çocuklarla tiner koklamayanları eksiklikle suçluyor. Devam. Homoseksüellerin toplumda aşağılanmalarına karşı mücadele etmiyor. Yazılarında, onlarla bir otelde sevişmeyenleri eksiklikle suçluyor.

Soruyorum Memet Fuat'a... İskender'in "derin toplumsallığı" olduğunu savlayan Memet Fuat'a... soruyorum. Bu nasıl bir toplumsallıktır. Toplumsallık değildir demiyorum. Soruyorum. Nasıl bir toplumsallık.

Barlarda sarhoşluktan kafasını dik tutamayanlara şiir okumak... okutmak mı yetenek, yoksa "bütün aynalarda tükürmek"mi kendi yüzüne. Açıktır. Küçük İskender'in duyarlığı "Kendi yüzüne tükürmek" noktasına getirmiştir onu. Kendini şiirlerinde böylesine aşağılayan şair değildir geleceğin insanı. İnsanın geleceği de bu şairler değildir... onlarla olmayacaktır.

Doğru duyarlılık dedim yazının başında. Çağını... yaşadığı dönemi yansıtan duyarlılık çağını iyi tanımayı gerektirir. Çağını iyi tanıyan Pir Sultan Abdal çağının duyarlılığını yansıtmadı. Yansıtsaydı ona gül atan dostunu hoş görür hıçkırırdı. Ama hıçkırmadı. Dostunun attığı gülle yaralandı.

Dergicilik "çobanlık" değildir. Bunu biliyoruz. Ama şunu da biz anamsatalım. Toplumsallık da hıçkırıklı duyarlık... tinerli beyinle yazılmış şiir... bar fedailiği değildir.

Bilgilerinize.

Kopuş

Tarih kopuşlarla dolu. Burjuva sanatı... edebiyatı... egemen dil karşısında, sosyalist kültürün kopuşu yaşanıyor bugün de. Bu kopuş zorunlu.

Bilinsin. Bodrum'da rakılı... koklaşmalı kaykılmalarla Platon'dan Barthes'a uzanan mutlakçılıkla insani kültür... insani gerçekçi sanat yaratılamaz. Yaratılmadı.

Şu da bilinsin. Santimetrekarelik depotluklarla eleştiri konusu yapılan dergilerin adı korka... sakına gizlenerek "çobanlık" olmayan bir dergicilik yaratılmadı.

Lütfen şu da not edilsin.Biz sert olmak zorundayız. Karşımızda son derece hileci bir yapı... despotik bir yapı var. Bu yapı kırılmadıkça insanın önü açılmayacak. Biz... hepimiz birer Prometheusuz. Ateşi "tanrılardan" çalıp insana götüreceğiz. "Bu ateş bütün sanatların anahtarı" olacak.

Bir gün taşlanabiliriz. Pir Sultan Abdal gibi. Ama biz, taşlandığımız gün gül istemiyoruz. O yüzden bir kez daha söylenmeli. Gelin canlar bir olmayalım... ayrışalım.

TEKELCİ ŞİİRİN KARANLIĞI: MEHMET H. DOĞAN

Sadık ALBAYRAK

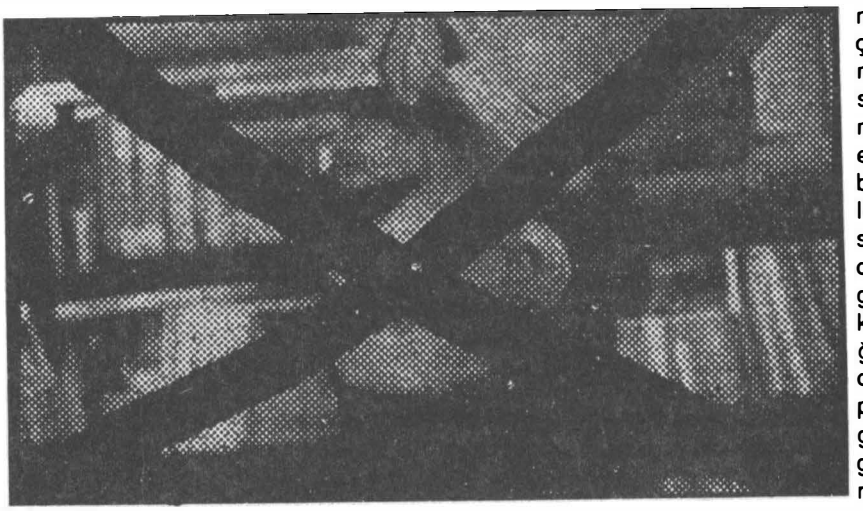

Mağarada yaşayanın yarasa olması. Kananlıkta yaşayan yarasanın görmezleşmesi, evrim kuramına Lamark'tan gelen kanıtlardan biri. Ortamın canlıyı belirleyişi, değişimin niteliklerini çizişi topluma geçildiğinde insan üzerinde somutlanıyor. Mağara-da yaşayan yarasanın körleşmesi, mağara karanlığına sokulmuş bir toplumda insanın görmezleşmesi için ipucu bir ilişkiyi somutluyor.

Görmeyen için, doğal yaşama ortamı karanlık olan için gece ve gündüzün anlamı başkadır. Yarasanın, insanın gece gündüz kavramıyla karşılaştırıldığında, gündüzü gecedir, gecesi gündüz. Görmenin yerini başka duyularla dolduran yarasa için, uçmaya, beslenmeye çıktığı zaman, dünyanın yaşadığı yüzünün güneşe arkasını döndüğü zamandır. Gündüzü tavanına başaşağı asılmış uyumakla geçiren yarasa gündüzü yaşamaz.

Görmeyi, insan için genişleterek şöyle tanımlamak istiyorum. Görme, gerçeklikle doğru bir ilişki kurabilmektir. Gerçeklikle, insanın gerçekliği dönüştürme sürecinde, bilinçle, düşünce/dil sürecinde doğru ilişki kurulduğunda gerçeklik görülmüş olur. Dönüştürmek için görmek gerekir. Görme, gözle görülen de içinde, gerçekliğin duyumlara dökülen yansısını düşünceye, kavramlara dönüştürmekle, bu kavramlaştırmayı doğru bir biçimde gerçekleştirmekle mümkün olur. Doğanın zorunluluklarının duyumundan öteye gidemeyerek, o zorunluluklar içinde hareket eden yarasayla, doğanın zorunluluklarının bilincine erebilme yeteneğiyle, düşünce ve dil içinde bu zorunlulukları kavrayıp kendi yararına harekete geçirebilen insan arasındaki temel ayrım da görme'de belirlenir. Peki doğru görme'nin, doğru bilmenin ölçütü nedir?

BİLGİNİN ÖLÇÜTÜ

Bilginin ölçütünü yazarken yaşadıklarımızı düşünüyorum. Hayat bizi, **İnsancıl**'ı bilginin ölçütü sorununda sürekli doğruluyor. Bu doğrulama bilgi ile sınırlı değil, bilginin ölçütü sorunundan sanatın ölçütü sorununa götüren bir doğrulama. Şöyle somutlayabilirim.

İnsancıl Okuma Tiyatrosu'nun 45. etkinliği "Karl Marx ve Diyalektik-Yöntem"di. 27 Şubat Cumartesi günü salonumuz, gelenleri almadığı için kalabalık koridora taşıyordu. Marx'ın yöntemini ve bilgi kuramını açımlayan parçalar okundu. Marx'ın **Feuerbach Üzerine Tezler**'i, bilginin ölçütü sorusuna kesin bir cevaptı. Tezlerden birinde şöyle diyor Marx: "İnsan düşüncesinin nesnel bir gerçeğe varıp varamaycağı meselesi, nazari bir mesele değil fakat eyleme dayanan bir meseledir. Eylem içindedir ki insan, düşüncesinin doğruluğunu, yani gerçekliğini ve kuvvetini, geçerliğini ispat etmelidir. Eyemden kopuk düşüncenin gerçekliği veya gerçek-dışılığıüzerindeki tartışmanın tek yeri medresedir."(1) Marx'ın tezi, herbiri doğruluk iddiasındaki değişik düşüncelerin doğrulayıcısını açık bir biçimde ortaya koyuyor: eylem, pratik. Bizim sanat alanını çözümleyen düşüncelerimiz, kategorilerimiz, bu ölçüte vurulduğunda her gün yeni bir doğrulayıcı gelişmeyle karşılıyoruz. Çünkü biz, bilgiyi gerçekliğin doğru bir yöntemle maddeci diyalektik yöntemle kavranmasından çıkarıyoruz. Daha önemlisi, bilgiyi gerçeklikle eylem içinde, dönüştürme sürecinde çıkarıyoruz. Bilgi bu süreçte çıktığı gerçekliğe dönerek, gerçekliğin değişmesinin bir etkeni oluyor. Sanatı da bu noktada ele alıyoruz. Bilgi gibi sanatın ölçütü, doğrulayıcısı gerçeklik üzerindeki etkinliğidir. **İnsancıl** bilgiyi ve insanın bilinçli etkinliğinin önemli bir yanı olan sanatı bu diyalektik ilişki içinde görüyor. **İnsancıl Okuma Tiyatrosu, Felsefe Seminerleri, İnsancıl Kültür Harekatı** "fırtınaları", **Her Hafta Bir Eser** eleştirisi, **Şiir Gündemi** bilgi, sanat, gerçeklik diyalektiğinin somutlanma alanları.

Şiir Fırtınası, bilgiyi ve sanatı,

hayattan kopuk bir anlamsızlığa, Marx'ın deyimiyle "skolastiğe" indirgemek isteyenler karşısında yarattığı tartışmalarla, bilinçle, bizi, **İnsancıl Emekçiler**i bir kere daha doğruladı.

KARA DELİK ŞİİR KANALI

Bütün bunları yazmamın nedenlerinden biri, evrendeki yerini şaşırmışve bir kitap görümüne bürünerek masamın üzerine inmiş şu kara delik. Bu kitap yüzlü kara deliğe baktığımda aydınlıkla karanlığı, gören insanla yarasalaşan insanı, aydınlatan ve dönüştürenle karartan ve mutlaklaştıranı düşünüyorum... Marx'ın düşünce ölçütü **İnsancıl**'a uygulandığında bu kitabın **İnsancıl**'ı doğruladığını görüyorum. "Adam, Şiirimizde 1993 Şiir yıllığı, Şiirimizde Geçen Yıl"(2) bu doğrulamayla sevindiriyor beni. Bu kitap, şiirde iki kanalın varlığını doğruluyor. İnsanın insanileşme mücadelesine katkı olan, hız veren şiirle, insanın tekelci kapitalizmin kurutucu karanlığında yaşamasını mutlaklaştıran, yabancılaştırıcı şiir. Bu kitap bunu nasıl gösteriyor? İçine aldıkları ve almadıklarıyla. İnsancıl şiirini almıyor bu kitap. Bu bir yana, böyle bir şiirin varlığını görmek istemiyor. Bu görmezden gelme, bizim adımıza son derece sevindirici. Karanlıkla aydınlığın ayrıldığı çizgiyi gösteriyor çünkü. Tekelci kapitalizmin bir karanlık mağaraya indirdiği bir toplumda, görmek bu mağaranın içinde olmak ve olmamakla bağlı çünkü.

Her şeyden önce, tekelci sistemin ideolojisinin insanda yarattığı tarhibatı görmek açısından bu kitap son derece düşündürücü. Bu tahribat o noktaya gelmiş ki, "şiir yıllığı" hazır-lamaktan sözeden birini, Mehmet H. Doğan'ı 1992 yılında 166 şiir yayımlamış bir dergiyi görmeyecek kadar körleştiriyor. Bu ideoloji, bir insanı öylesine etkiliyor ki, karşı olduğunu, "düşman olduğunu" görmekten korkar hale getiriyor.

İnsancıl Dergisi şairlerinin **Adam** yıllığına girmemesi, **İnsancıl**'ın bir doğrulamasına nasıl dönüşüyor?

Tekelci sistemin karanlığı altında görmezliğe mahkum edilen insana, görmesi için aydınlık yaratan bir sanatı ve kültürü savunan **İnsancıl**'ın tekelci sistemin ideologlarınca görülmek istenmemesi, bu yolda başarılı olduğunu gösterir. Bu başarının yarattığı korkuyu somutluyor bu görmeme çabası.

İnsancıl Şiir Fırtınası'nın tartışmaya açtığı kavramlardan biri "düşman estetik"ti. Nazım Hikmet'in bir mektubunda ortaya attığı düşman estetik kavramı, estetiği ve sanatı doğru kavramada son derece aydınlatıcı. Mehmet H. Doğan'ın hazırladığı, **Adam Sanat** dergisi'nin pazarladığı "1993 Şiir Yıllığı"nda, üç yıldır yayımlanan ve edebiyatta insani gerçekçi çizginin somutlayıcısı **İnsancıl**'ın görülmek bile istenmemesi, düşman estetiğin doğrulanması anlamına geliyor. Üstelik bu, burjuva düşman bir estetiğin karakterine uygun bir biçimde somutlanıyor. Korkakça. Hileci bir tutumla. Çökmenin sezgisiyle duyulan ürküntüyle. **İnsancıl**'ın tavrı tam tersidir. GEÇERSİZDİR kapağı apaçık ortaya koyar düşman estetikle sanat yapanları. Her sayıda, burjuva sanatının adı konarak, açımlanarak, irdelenerek, burjuvazinin çok sevdiği bir kavramı içeren şu deyimle, ipliği pazara çıkarılır. Onlar ise, karşı olduklarını, korktuklarını, "iyi saatte olsunlar" diye anan bir kocakarı gibi, adlandırmaktan bile acizdirler.

Mehmet H. Doğan, "güncel şiirimizin havasına tam anlamıyla girebilmiş olan, değerli eleştirmen"(3) diye niteleniyor **Adam Yayınları**'nın notunda. Cümlenin küçük bir yanı doğru, seçki, onların şiirinin seçkisi, Mehmet H. Doğan, bir yayıncılık tekelinin, **Adam Yayınları**'nın diliyle onların, tekelcilerin şiirinin havasına girmiş, bu doğru. Ama Mehmet H. Doğan'ın "değerli" eleştirmen oluşu, bu seçkideki şairler için yazdığı notları okuyanları güldürecek bir niteleme. Bu notlar burjuva şiir eleştirisinin zavallığının da birer belgeleri. Şu kavramlarla niteleniyor bu eleştiride şiir: "çok sesli", "çok renkli", "protest şiir", "kara şiir", "ilginç şiir", "özgün şiir", "şiir katına yükselmiş şiir", "asılan şiirdir", "özgün bir şiir dili", "dil ustalığı",.. Burjuva şiir eleştirisi repertuarı şair için de benzer tekerlemeler içeriyor: "bol ödüllü şair", "dikkati çeken şair", "adı geçen şair", "önde gelen şair"... "Şiire çok parlak bir giriş yapan şair"i de unutmamalı. Bir de "kendini büyük ölçüde şiire adamış bir eleştirmen" var, o da Mehmet H. Doğan işte.

> ***17 OCAK 1993***
>
> *Bugün de hükümetten*
> *ucuz ekmek istedi.*
> *Hiç düşünmedi, ekmek emekti.*
> *Sevgilisinden ayrıldı.*
>
> ***Müfit GÜRGÜN***

Bu "değerli" eleştirmenin **1993 Şiir Yıllığı**, bana üç şeyi çağrıştırıyor. Birincisini yazının başında andım. İkincisi, evrendeki çökmüş, bitmiş yıldızlar, kara delikler. Kara deliklere geleceğim. Burda üçüncüsünü yazmalıyım. Bu ceset şiir yıllığının çağrıştırdığı üçüncü olgu, İlkçağın materyalist filozoflarının, Demokritos'un, Empedokles'in eserlerini yokeden despotlar. Bu eserlerin yokedilmesine göz yuman sevinen idealist filozoflar. Bugüne gelebilen felsefe eserlerinin büyük bölümü, her çağda egemen sınıfın felsefesini yapan idealist filozofların eserleri olmuştur bu nedenle. Mehmet H. Doğan, bu geleneği sürdürüyor. İlk çağdaki gibi etkili olmayacağını bilse de, burjuva bakış açısı önlüyor bu çaresiz eylemi bırakmasını. Şimdi egemen sınıfın bu geleneği karşıtına dönmüştür. Gelecekte kimse anmayacak insanın ilerlemesini yokedicilikle durdurmaya çalışanı, Mehmet H. Doğan'ı, bu ülkenin her alandaki "düzeyini" şiirde gerçekleştiren bu "değerli" eleştirmeni kimse okumayacak. Karanlığın tarihini yazma işini üstlenenlerden başka.

KATEGORİZE ETMEYE DEVAM

1980 Darbesi'ne çok şey borçludur Mehmet H. Doğan. Şöyle yazar: "1980 sonrası, şiirimizde, (...) siyasallaşma sürecinin büyük ölçüde durakladığını söyleyebiliriz. Bunu **depolitize** olmakla bir tutacaklar olabilir bugün. 12 Eylül zor düzeninin şiiri de geriye ittiğini, toplumsal olaylardan soyutla-

dığını nicedir zaten söyleyen bir çevre var aslında. Ama bu son on yıl içinde şiiri yakından izleyenler bunun hiç de böyle olmadığını kolaylıkla görebilir."(4) Bozuk dile karşın anlaşılıyor. Şiirin politikadan kaçması sözkonusu, ama bu "depolitize olmakla bir" değil. 12 Eylül'le bir bağı da yok bu sürecin. Bir insan görmemek için ancak bu kadar kendini zorlayabilir. Yetmez başkalarını yardıma çağırır. Ahmet Oktay'ı, bir başka tekelci karanlık memurunu. "Ahmet Oktay'ın dediği gibi, 'depolitizasyon kabul edilebilir bir öğedir, hiç kuşkusuz, ama yazın'ın özgürleşip, özerkleşmesi olgusu, yalnızca bununla açıklanamaz. Süreç, bence, doğrudan doğruya yazarların yazın'a sahip çıkmalarının ürünüdür'" Ahmet Oktay'la "depolitize" "yazın" "özerkleşir" ve "özgürleşir" Neden "özgürleşir"? İnsani değerlerden "özgürleşir". İnsanı daha eşitlikçi, özgür, gelişmiş ilişkilerle örülü bir toplum yolunda etkin kılma işlevinden "özgürleşir" Yetmez bir de "özerkleşir." Mehmet H. Doğan sözü Ahmet Oktay'dan alır, karanlık yayma işini tekelci şairin "işlevini" vurgulayarak sürdürür: "her şeyden önce yazdıklarının **şiir** olmasına çalışmışlardır. **Şiiri** gündemlerinin birinci maddesi olarak tutmuşlardır hep." "Tekelci şiirin" çıkış noktası budur.

"Şiirin her şeyden önce şiir olması" burjuva estetiğinin boş ölçütü budur işte. Şiirin şiir olmasından daha anlamsız bir cümle ne olabilir? Nerededir, herhangi bir şiiri götürüp ölçeceğimiz o mucize "şiir"? Platon'un "idealar evreni"ne varılmaz bir yolculuğa mı çıkacağız, mutlak şiir ideasını bulup, şiirimizin şiir olduğunu ölçmek için? Karanlık, bir başka akıl demektir. Yarasanın gözünü gereksizleştiren karanlık, toplumun üzerine, bilimin, bilincin gereksizleştirilmesiyle çöker. Tekellerin sisteminde, düşünmek, değiştirmek için eyleme geçmek, insani değerlerle yaşamak gereksizleştirilmiştir. Her şeyin alınıp satılması üzerine kurulan bu toplumun karanlığını, televizyonlarındaki yarışmalarından, özellikle 250 milyon ödüllü "bilgi" yarışmalarından daha iyi ne anlatabilir? "Şiirin şiir olması" gerektiği düşüncesi anlatabilir belki bir de.

Üç yıl çıkan bir dergiyi, bir yıl içinde çıkan 166 şiiri görmemeye koşullanan "değerli" şiir eleştirmeni, tekelci sistemin karanlığını daha iyi anlatabilir belki...

Peki böyle biri, görme duyusunu tekellere bağlamış biri, tekellerin darbesiyle hayattan kopan, anlamsızlaşan, yabancılaşan şiire meydanın açılmasıyla sevinç çığlıkları atan biri George Thomson'ı nasıl çevirebilir? Maddeci diyalektik yöntemle, Marksist bilgi kuramıyla, maddeci tarih anlayışıyla İlkçağ Yunan toplumunu inceleyen Thomson'u atlayarak mı çevirir? Karşı olduğu bir yazarı, "şiirin her şeyden önce şiir olmasını" savunmak, Thomson'a karşı olmaktır tam da, tahrif etmeden çevirebilmiş midir Mehmet H. Doğan? Bu soruları, çeviriyi karşılaştıracak uzmanlara bırakıyorum. Masamda, kara deliğin karşısında bir yıldız gibi duran **Aiskhlos ve Atlna**'ya hüzünle bakıyorum. Mehmet H. Doğan'ın nasıl ve niçin çevirdiğini çözemediğim bu kitaptan bir bölüm aktarmak istiyorum. "İnsanların boş zamanlarından yararlanma tarzı, fiziksel dünya, yanlış ve doğru hakkındaki düşünceleri, sanatları, felsefe ve dinleri, kendileri de maddi varlıklarını koruma tarzlarınca belirlenen toplumsal ilişkilerindeki değişim ve gelişimlere uygun olarak değişir ve gelişir."(5) Bozuk Türkçeye karşın Mehmet H. Doğan'ı ve Ahmet Oktay'ı, "şiir olması gereken şiir" düşüncesini yalanlayan düşüncenin netliği görülüyor. Eğer Mehmet H. Doğan, çevirdiği kitabı bir dizgici okumasıyla çevirmemiş olsaydı belki bunu görür, yazmayı bırakırdı. Görmekten acizliğini anlar, "yıllık" hazırlamaya girişmezdi. Tekelci sistemin karanlığı bizi en yalın doğruları tekrarlamak zorunda bırakıyor.

Belki de Thomson'a bir katkı gerekiyor. İnsanların kör olup olmamaları da toplumsal ilişkilerince belirlenir. Körlük ideolojiktir. Tarihi ve toplumsaldır. Mehmet H. Doğan'ın hazırladığı yıllığı pazarlayan **Adam Sanat** dergisinin genel yayın yönetmeni Mehmet Fuat bu tarihiliği somutlar. 1960'lardan beri düzenlediği "yıllıklar" üzerine Asım Bezirci'nin yazdıkları körlük geleneğini, bu geleneğin egemen sınıfını estetiğini geliştirmek için nasıl seferber edildiğini gözler önüne seriyor.(6) Görmemizi sağlıyor. Okunmalı. Memet Fuat, Asım Bezirci'nin deyimiyle "soldaki sağcı", anlamsız, insansız, gerçekdışı bir şiirin, 50'lerin "İkinci Yeni" diye adlandırılan burjuva şiirinin en kararlı savunucusu. Onlar için yıllıklar düzenleyerek, dergiler çıkartarak, övgü yazıları yazarak var gücüyle çalışıyor. Şimdi ise aynı şiir anlayışının bugünkü verimlerinin baş yayıcılarından biri. Son derece doğal bu. Hayır "doğal" sözcüğü yetmiyor, son derece haklı demeliyim. Bir yayın ve reklam tekelinin yöneticisi Memet Fuat, başka hangi şiir anlayışının yayıncısı olabilir ki... Sorun onların bunu yapmalarında değil, bizim bunu açıklıkla görebilmemizde sorun.

KARA DELİK İDEOLOGLAR

İnsancıl bu açıklıkla görmenin ve göstermenin mücadelesini veriyor. Onlar karartmanın, karanlıklar altında körleşmenin ve körleştirmenin düzenine bağlıdırlar. Bunun için göz, beyin, vicdan ne bulurlarsa gereksizleştirirler. Kant, kainatın en mükemmel iki şeyinden sözeder. Göklerdeki yıldızlar ve içindeki ahlak yasası. Onlar ikisinin de inkarıdırlar.

Kara delik, enerjisi tükenen yıldızın çökmesi, yoğunlaşması sonucu gönderdiği ışığı geri çekmesiyle oluşuyor. Kara delik yoğun bir çekim kuvveti yayıyor ve çevresindeki ışığı yutarak görünmezleştiriyor. O nedenle biz kara bir delik görüyoruz. Burjuva ideologlarını birer kara deliğe benzetiyorum. Belki de benzetme genişletilebilir. İktidara yürüyen, eskimiş toplumu dönüştürmek isteyen sınıf bir yıldız gibidir. Aydınlanır ve aydınlatır. Aydınlanma, feodalizme karşı mücadele eden devrimci burjuvazinin adına yazılıyor. İktidara geçen sınıfın devrimciliği geride kalıyor. Burjuvazi artık sürekli olabilmek için karartmak durumundadır. Biten bir yıldızdır. Çöküyor ve bir kara delik oluyor. Her şeyi içine alıyor ve pazara indiriyor. Işığı çekiyor ve karanlığa boğuyor. Karanlık, kara deliğin etkisinde yaşayanları insanlıktan gerileterek etkisini pekiştiriyor. Kara delik bir sistemin ideologları, sanatçıları, eleştirmenleri, felsefecileri, herbiri birer küçük kara delik olmuş yutuyorlar aydınlığı.

Burda bir nokta daha aydınlanıyor. Kara delik şiir kuramcısı "değerli" eleştirmen Mehmet H. Doğan'ın seçkisine giren ve bizim tarafta olan şairlerin durumu. Onlar, kara deliğin çekim kuvvetinin etkisiyle oraya düşmüşlerdir. Kara delik aydınlık olanı emer ve görünmez kılar. Onlar, insani bir toplum, gelişmiş, özgür bir in-

san için şiir yazanlar, o kitaba, o kara deliğe girdiler diye burda yazılanları üstlerine alınmasınlar. Ama kara delikten kurtulmak için de gereken mücadeleyi vermek zorundadırlar.

Mehmet H. Doğan'lar, Memet Fuat'lar, Ahmet Oktay'lar insanı karanlığa sokmayı başarıyorlarsa, bundan onları okuyan ve onaylayanlar da sorumludur. Adam Sanat okuru, üç yıldır çıkan, bir yılda 166 şiir yayımlayan bir derginin dikkate alınmadığı bir şiir yıllığını şarlatanlık olarak, kendisine yapılmış bir hakaret olarak görmeyecek kadar körleşmişse bu onların başarısını gösterir. Edilgin okurun, tekelci kapitalizm mağarasında tavana tutunmuş gündüz gecelerinde mışıl mışıl suç ortaklığını gösterir.

Biz ışık yaymaya devam edeceğiz. Karanlığın korku," öfke, nefret duymak hakkıdır. Bütün bunlar varsa, biz doğru yoldayız demektir.

POMETHEUS İNSANCIL'DA

Peki gece mutlak mı? Tekellerin karanlığı mutlak karanlık mı? Şiirde tekellerin karanlığı, kara delik eleştirmeninin kara delik yıllığında yazdığı gibi mutlaklaştı mı?

"(...) Şiirin bireyci, toplumcu... vb biçimlerde sınıflandırılmasına karşı çıkarak öncelikle şiirin genel ve özel sorunlarıyla uğraşmak olan bu şiir kavgası bugün: 1990'larda önemli kazanımlar edinmiş, şiirin gündemini büyük ölçüde belirler bir duruma ulaşmış görünüyor." (7) Mehmet H. Doğan "büyük ölçüde egemen bizim şiirimiz" diyor.

Elbette kara delik şiirin karanlığı mutlak değil. Bunun en önemli kanıtlarından biri de, İnsancıl'ın bu yıllığın dışında kalması değil mi? Bu kara deliğin insani şiiri yutamadığını, hazmedemediğini gösteriyor.

İnsancıl Okuma Tiyatrosu, Nisan ayına **Zincire Vurulmuş Prometheus**'u çalışıyor. Prometheus, insanlığın uzun gecesinde, gecenin mutlak göründüğü bir dönemde, ateşle bu mutlak görüneni parçalayan insanın destanıdır. Geceyi aydınlatan ateşle insan, her adımında karanlığı biraz daha aydınlatır. Prometheus'un, Aiskhylos'un tragedyasında söylediği şu sözler, karanlığın mutlaklığını savunanlara verilmiş bir cevaptır. Tanrı uşağı yerine "tekel uşağı" konarak okunmalı:

MAVİ SOLUK

yüreğine narçiçeği kokan
arılar konar
göçmen türkülerine
dolanır dilin
sarmaşıklara
genç kadınların
mavi boncuklu yazmalarına.
sense
dalları güneşe vurgun
bir tomurcuk gibi
haykırırsın
unutulmuş nisan yağmurlarının
ıslak soluklarına
sözlerinde
buhur kokulu dingin anılar büyür
teninde mavi bir soluktur
mehmet celal.

Betül TARIMAN

Al sana bir sürü parlak, yuvarlak söz!
Tanrı uşağı dediğin böyle konuşmalı.
Siz yeniler yeni bir yönetim kurdunuz,
Kalenize dertler giremez sanıyorsunuz;
Ama ben iki kral gördüm
O kaleden sürülmüş kapı dışarı edilmiş,
Üçüncüsü ki efendilerdir bugünkü dünyanın
Bu gözlerim görecek onun da
En büyük utançla kovulduğunu.
Hey, sen ne sandın? Ben korkacak biri miyim?
Yeni tanrılara baş eğecek göz varmı bende?" (8)

Tekellerin karanlığında, mutlak sunulan bu karanlıkta, Prometheus'la **İnsancıl**'ın buluşması bir raslantı değildir. Bu, tekelci şiirin karşısında, Mehmet H. Doğan'ın hazırladığı **Adam** tekelinin yıllığında bir kere daha ortaya çıkıyor: Tekelci şiirin karanlığında bir ateştir **İnsancıl.** İnsanın ilerleme yolunda sönmeyen ateşi, tekelci karanlığı aydınlatmada **İnsancıl**'da yanar. **Şiir Gündemi**'yle, **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'yla, **Felsefe Seminerleri**'yle **İnsancıl Kültür Harekatı fırtınalarıyla, Her Hafta Bir Eser** eleştirisi'yle, her adımda biraz daha büyütülür bu ateş. Mağaraya şartlananların görmezleşen gözleri bu ateşi görmez elbet. Görmezler ama, bu ateşte eriyecekler. Tekellerin karanlığını ışığa boğan bu aydınlanma yürüyüşünde...

NOTLAR

1. Marx, Feuerbach Üzerine Tezler, Felsefe İncelemeleri içinde, s. 67,

2. Haz: Mehmet H. Doğan, Adam, 1993 Şiir Yıllığı, Şiirimizde Geçen Yıl, Adam Yay. 1993

3. Age, s.7

4. Mehmet H. Doğan, Varlık, Kasım 1990

5. George Thomson, Aiskhylos ve Atina, s. 20, çev. Mehmet H. Doğan, Payel, 1990. Christopher Candwell'in maddeci bir şiir kuramı oluşturmaya çalıştığı eseri Yanılsama ve Gerçeklik'in çevirmeni de Mehmet H. Doğan ne yazık ki... Onu nasıl çevirdi kimbilir...

6. Bkz.Asım Bezirci, Çok Kapılı Oda, s. 87-92, Yazko, 1982

-Sosyalizme Doğru, s. 133-140, Yön,1989

İkinci Yeni Olayı, s. 194-216, Gözlem

7. Mehmet H. Doğan, age, s. 15

8. Aiskhylos, Zincire Vurulmuş Prometheus, s. 70

ARDA DENKEL'İN "HAYVAN İLETİŞİMİNDE ANLAM" YAZISI ÜZERİNE

Süreyya EVREN

Önce Arda Denkel'in yazısını üstünde düşüneceğim bölümlere ağırlık vererek özetlemeye çalışayım:

'Pek çok başka hayvan türü gibi insan da, evreni algılayışına bir tepki olarak iletişimsel davranış biçimleri sergiler; kendi türündeki başka bireylere istek ve inançlarını iletmek için anlamlar ve gözlemlenebilir şeyler arasındaki bağlantılardan yararlanır. Bir birey belli bir ortamda fiziksel bir durumu serimleyerek bunun belirli bir anlama gelmesini sağlarken bir başkası da bunu anlar. Ne var ki, insan iletişimini hayvanlarınkinden açık ve seçik ölçütlerle ayırt etmediğimiz sürece, her iki iletişimi tek bir kefeye koyarak betimleyen anlam kuramlarıyla sınırlı kalırız. Dili doğal veri olmayan bir söylenimler dizgesi olarak kavrayabilir ve böyle bir aracı iletişim işlevinde kullanmayı başarabilen, insandan başka bir varlık bulunmadığını öne sürebiliriz. Buna karşılık hayvanların ortaya koyduğu iletişim biçiminde söylenim işlevini taşıyan davranış ve serimlemeler birer doğal veri olarak içgüdüseldir. Niteliklerde ilk başta gözlemlenen bu farklılık, insan ve hayvanların iletişim biçimlerini ayırt eden şeyin sanki uzlaşımsallık içgüdüsellik karşıtlığında yattığı izlenimini bırakıyor.

Gözden kaçırılmaması gereken bir şey, insanlar olarak aramızda sürdürdüğümüz bilgi alış-verişinin hiç de küçümsenemeyecek bir bölümünün tıpkı hayvanlardaki gibi içgüdüsel verilere dayanışı. Kızdığımızda bağırmamız, utandığımda yüzümüzün kızarması, sıkıntımızı kaşlarımızı kaldırmakla belli edişimiz, buna örnek olarak sayılabilir. Dili kuralına göre kullanarak yaptığımız iletişimin yanısıra, bütünüyle dil ve uzlaşım dışı söyenimler kullanabildiğimiz gibi, "meramımızı" zaman zaman dilsel söylenimleri dildeki anlamları dışında kullanarak da anlatabiliyoruz.

Örneğin, bir haksızlık karşısında duyduğumuz sıkıntıyı duvara elle yaslanıp başımızı ardı ardına oraya vurmuş gibi yaparak ortaya dökebiliriz. "Bütün gece uyumadım" diyerek yatağın rahatsız olduğu veya otelin çok gürültülü olduğu düşüncelerini iletebilmek gibi bir olanak da sözkonusudur. Ya da üzgün olmayan bir kişi ağlama taklidi yapabilir. Doğal ve yapay iletişimlerden sonra gösterdiğimiz bu üçüncü türünde iletişim kendiliğinden değil amaçlanmış bir eylem yoluyla gerçekleştiği için yapay iletişimi örneklendiriyor.

Doğal. İçgüdüsel, hayvansal iletişimi araç olan söylenimleri üç öbek halinde düşünebiliyoruz 1) Hayvanın salt fizyolojik koşullarını serimleyen davranış ve belirtiler, kızamık olmuş insan, alerjiler, çiftleşme mevsiminde görülen kimi belirtiler 2) Hayvanların duygusal tepkilerini davranış ve belirtilerle dışavurmaları, korku, öfke, hoşnutluk gibi şeyleri serimleyen tüy dikleşmesi, yalama, hırlama 3) Kimi türlerde gözlenebilen, dış ortamdaki koşulların bilişisini ileten davranışlar, arıların nektarın yerini ve niceliğini belirten dansları, kuşların sahiplendikleri bölgeyi ilan eden ötüşleri.

Bu hayvansal iletişimleri doğal belirtilerden ayırmak gerekir. "bu vaha burda su olduğu anlamına geliyor" önermesi gibi bir doğal belirtiyi "bu vaha burada su olduğu anlamına geliyor ama burada su yok" biçimine tutarsızlığa yol açmadan sokamayız. Oysa" kedinin dikleşen tüyleri onun korktuğu anlamına geliyor" önermesini eğer kediye adrenalin iğnesi yaparak tüylerini dikleştirirsek" kedinin dikleleşen tüyleri onun korktuğu anlamına geliyor ama o korkmadı" biçimine sokabiliriz. Bu nedenle hayvansal iletişimler yarı-doğal diyeadlandırılmalıdır.'

Yazının geri kalan bölümlerinin başlıca konusunu, insan iletişimlerinin sınıflandırılması, doğal iletişim ile yapay iletişimin dışında kalan öbeklerin incelenmesi oluşturacak. Yöntemim, Arda Denkel'in yöntemiyle aynı olacak "Sezgisel yoldan yaptığım ayrımları ussal temellere oturtmaya çalışacağım"

Biraz geri dönelim; insan iletişim biçimlerinin başında doğal verilere dayanan doğal iletişim sayılmıştı. Doğal iletişim kendiliğindendi, bir niyet, amaç taşımıyordu. İkinci olarak anılan yapay iletişim ise bir niyet, amaç taşıyordu, ilettiği mesaja kanıt oluşturmuyordu, doğruluğu şüpheliydi. Son olarak ne yapay ne de doğal olan iletişimler belirtilmiş, üç örnek verilmiş, yine de bunlar yapay iletişime yakın bulunmuştu.

Örneklerden ikisi yol gösterici olabilecek nitelikte. Bunlar, başını duvara vuruyormuş gibi yapmak ve ağlama taklidi yapmaktı.

Ağlama taklidi yapmanın iki türünü tespit ediyorum. Birincisi karşı tarafı ağladığına inandırmak için ağlama taklidi. İkincisi, ağlamak isteyen ama ağlayamayan kişinin zorla ağlamaya çalışması.

Aynı ayrışma diğer örnekte de geçerli. Dans partisine gitme izni koparamayan çocuk duvara elle yaslanıp ardı ardına duvara vuruyormuş gibi yaparak duyduğu sıkıntıyı ailesine anlatabilir. Yine aynı çocuk, tek başına evde dolaşırken daha önce yaptığı bir hatayı düşünüyorsa pişmanlık içinde, "Nasıl yaptım bunu," diyerek başını duvara vuruyormuş gibi yapabilir.

Birinci durumda bir öznenin varlığı şarttır. İkinci durumdaysa böyle bir şart yoktur. İkincide yapılan bilincin doğal bir iletişimi taklididir. Doğal bir iletişim vermesi gereken insan bu iletişimi veremeyince doğan boşluğu yapay bir iletişimle doldurmaya çalışıyor. Yapay, doğalı taklit ederek doğalın yerini tutuyor. Bunu insan iletişimlerinin üçüncü bir türü olarak alıyorum, 1) Doğal 2) Yapay 3) Doğalın yerini tutan yapay

Karşı tarafı ağladığına inandırmak için ağlama taklidi yapmaya gelince; bunu herhangi bir yapay iletişim olarak görüyorum. Doğalı taklit edebildiğini gören insan bunu birşey anlatmak için kullanıyor, yani doğalı

gerçekten taklit etmiyor, doğala benzemek istemiyor, ağladığının düşünülmesini istiyor. Sıradan bir yapay iletişim.

İnsan iletişimlerini 1) Doğal 2) Yapay 3) Doğalın yerini tutan yapay diye sınıflandırınca bu dizinin mantıksal devamı olarak bir soru geliyor akla: Yapayın yerini tutan doğal iletişim olabilir mi? Bir örnek üstünde düşünelim; Diyelim ki kalabalık bir arkadaş toplantısındayız, sandalyemizde oturmuş kahve içiyorken arkadaşımız C yanlışlıkla kolumuza çarpıyor. Hem pantolonumuz hem de sandalye kahveye bulanıyor. Biz banyoda pantolonumuzu temizlemeye çalışırken C bir bez alıyor, sandalyeyi temizlemeye gidiyor. Sandalyeye yaklaşırken birden arkadaşımız F'nin kahve lekesini farketmediği için beyaz etekleriyle sandalyeye oturmak üzere olduğunu görüyor. C, "Aman F oturma!" gibi birşey söylemek istiyor, ancak kısıtlı zamanda cümleyi kurup söyleyemiyor, belki heyecan grafiğinde de hızlı bir yükseliş oluyor, ve "Haaa.. ya da Aaaaa... vb. " bir ses çıkartıyor, bağırıyor. Bu örnekteki C yapay iletişim yöntemlerini kullanmak istiyor. Bir yapay iletişimle F'ye oturmamasını anlatması gerek. Ama anlatamıyor. Böylece bir boşluk oluşuyor. Oluşan bu boşluğu doğal iletişim dolduruyor. C doğal, içgüdüsel bir ses çıkarıyor.

Öyleyse insan iletişimlerini 1) Doğal 2) Yapay 3) Doğalın yerini tutan yapay 4) Yapayın yerini tutan doğal diye sınıflandırabiliyoruz.

Bu noktada örneklerin beni çektiği bir soru var. Bu iletişim türleri aynı-zamanlı olabilir mi? Aynı zamanda hem 1 hem 3 görülebilir mi, görülebiliyorsa herhangi iki sınıf bir çift oluşturmaya elverişli midir?

Önce aynı zamanda hem doğal hem yapay iletişim gösteren bir insanı örneklemeye çalışalım: Diyelim ki Bayan F ile Bay P tartışıyorlar. Tartışma giderek kızışıyor, sinirler bozuluyor Bu sinir bozukluğu anında Bay P ağlamaya başlıyor, ağlıyor ama tartışmayı da bırakmıyor. Bir yandan ağlarken bir yandan da Bayan F'ye laf yetiştiriyor. Bu durumda Bay P'nin ağlaması doğal iletişime örnekken, konuşması da yapay iletişime örnek oluyor. Yazalım, 1) Hem doğal hem yapay,

İkinci olarak aynı zamanda hem yapay hem doğalın yerini tutan yapay iletişim gösteren bir insanı örneklemeye çalışalım: Diyelim ki eşinizi kaybettiniz, çok yakın bir dostunuzla beraber oturuyorsunuz, çok üzgünsünüz, ağlamak istiyorsunuz ama ağlayamıyorsunuz, ağlamaya çalışıyorsunuz, dostunuz durumu farkediyor, siz de onun farkettiğini farkediyorsunuz, el hareketiyle dışarıyı gösterekek "lütfen" diyorsunuz, dostunuz anlayışla dışarı çıkıp sizi yalnız bırakıyor. Burda, ağlama çabanız doğalın yerini tutan yapaya örnek olurken arkadaşınızdan dışarıya çıkmasını rica edişiniz yapay iletişime örnek oluşturuyor. Yine yazalım, 1) Hem doğal hem yapay 2) Hem yapay hem doğalın yerini tutan yapay

Üçüncü olarak aynı zamanda hem doğal hem doğalın yerini tutan yapay iletişim gösteren bir insanı örneklemeye çalışalım. İlk bakışta böyle bir birliktelik olanaksız görünebilir, çünkü doğalın yerini tutan yapayın varoluş koşulu doğal iletişimin yokluğundan doğan boşluktu. Eğer doğal iletişim zaten varsa doğalın yerini tutan yapaya ne gerek kalır.

Yukarıda kurduğum mantık bir önkabul taşıyordu, insanın aynı zamanda bir ve yalnızca bir doğal iletişim gösterebileceğini önceden kabul ediyordu. Şimdi bu ön kabulün yanlışlığı üzerinden giderek hem doğal hem doğalın yerini tutan yapayın beraberliğini örneklemeye çalışayım: Başını duvara vururmuş gibi yapan çocuğu anımsayalım. Diyelim ki bu çocuğun rahatsızlık nedeni yaptığı bir işin yada söylediği bir sözün başına büyük belalar açacağını farketmesidir. Kendi başına ördüğü belaları düşündükçe fenalaşan çocuk bir sandalyeye yığılır kalır, bacakları titremektedir, "Nasıl yaparım bunu?" diye ağlayarak masaya elle yaslanıp başını ardı ardına masaya vuruyormuş gibi yapar. Bu durumda ağlaması ve titremesi doğal iletişime örnek olurken başını vuruyormuş gibi yapması doğalın yerini tutan yapaya örnek oluyor. Eğer çocuk kendini iyice kaybetseydi ve başını masaya gerçekten vurmaya başlasaydı üç doğal iletişimi aynı zamanda göstermiş olurdu. Yine yazalım, 1) Hem doğal hem yapay 2) Hem yapay hem doğalın yerini tutan yapay 3) Hem doğal hem doğalın yerini tutan yapay, akışın devam yolu: 4) Hem doğal hem yapayın yerini tutan doğal 5) Hem yapay hem yapayın yerini tutan doğal 6) Hem doğalın yerini tutan yapay hem yapayın yerini tutan doğal

Son üç tür için de elimde örnekler var ancak bu örnekler önceki örneklerden çıkarsanabileceği için fazla üstünde durmak istemiyorum. Hiçbir ikili çift arasında 'aynı zamanda olmama' durumu görünmediğine göre üçlüler (Örn. Hem doğal hem yapay hem doğalın yerini tutan yapay) ve hatta dördünün birarada bulunması olasıdır.

1992 yılında yapılan bir düşünceyle insanların gerçekleştirdikler iletişimleri 1) Doğal iletişimler 2) Yapay iletişimler 3) Doğalın yerini tutan yapay iletişimler 4) Yapayın yerini tutan doğal iletişimler diye sınıflandırabiliriz ama gelecek yüzyıllarda-benim ancak bilimkurgu romanlarında okuyabildiğim bilim kurgu filmlerinde izleyebildiğim-insan başarıyla taklit edebilen robotlar yaşama karışırsa ne olacak?[2]

İnsan mı robot mu olduğu çok zor anlaşılan robotların tüm iletişimleri doğal mı sayılacak yapay mı? Ya robot iletişimi ile insan ya da hayvan iletişimi arasındaki fark?

Evet, bir kez daha görüyorum Nice geleceğin düşünürleri bol bol kahkaha atacak derken haklıydı ve gülüyordu.

1) Felsefe Tartışmaları, 11. Kitap, Şubat 1992, s. 83-95, panorama,

2) Bu robotlarla ilgili ilginç bir yazı için, Bilgisayar, Beyin ve Düşünme, Erkut Sezgin, Felsefe Tartışmaları, 11. Kitap.

ÜNİVERSİTELER TİYATROLARI ŞENLİĞİ

21 Nisan -2 Mayıs 1993 tarihleri arasında yapılacak olan Üniversiteler Tiyatroları Şenliği ODTÜ Oyuncuları **William Shakespeare**'in **Bahar Noktası** oyunuyla açılacak.

İNSANCIL

OKUMA TİYATROSU

ZİNCİRE VURULMUŞ PROMETHEUS

AİSKHYLOS

Çev: A. Erhat - S. Eyuboğlu

Yöneten: Cengiz Gündoğdu

Yönetmen Yardımcısı Sadık Albayrak

Müzik: Franz List

Okuyanlar:

★ Prometheus: Necmettin Borteçin ★ Güç: Müfit Gürgün
★ Hephaistos: Sadık Albayrak ★ Okeanus: Yurdanur Orfa ★ İo: Berrin Taş
★ Hermes: Hıdır Geviş ★ Korobaşı: Mehtap Eliuz ★ Koro: Gülten Özdemir

17 Nisan 1993 Cumartesi, Saat: 15.00

Yer: İnsancıl Okuma Tiyatrosu Salonu
Molla Fenari Sokak. Nadir Han No: 40 - 42 Kat: 5 Cağaloğlu / İst. Tel: 511 79 94

Önemli Not: Yer darlığı nedeniyle önceden yer ayırtılması rica olunur.

Giriş : 25.000 TL.

HER HAFTA BİR ESER

5 Nisan 1993, Pazartesi, Saat: 16.00
Tohum / Muzaffer Oruçoğlu / Hazırlayan: Cemile Çakır

19 Nisan 1993 Pazartesi, Saat: 16.00
Yüzyıllık Yalnızlık / Marquez, Hazırlayan: A. Necmettin Borteçin

Yer: İNSANCIL OKUMA TİYATROSU SALONU

EL'Lİ SÖZ

Hayrettin ÖKÇESİZ

1

Sağlıklı, verimli, mutlu yaşamak... Bunlardan ilk ikisi bizim elimizdedir. Sonuncusu ise kendiliğinden ortaya çıkabilen bir durumdur. Sağlık, kendimizi bilebilmemizin en önemli koşuludur. Kendimizi bilmek ise varoluşumuzun seçeneği bulunmayan, başka türlüsü olamayan tek tarzıdır. Şu halde sağlık koşulları varoluşumuzun ön koşullarıdır. Birey ve toplum bakımından yapılacak işler, güdülecek politika, biraz düşünüldüğünde açıkça ortaya çıkacaktır: Bütün siyasi kurumlar bireyin beden ve ruh sağlığına yönelmelidir. Her şey insanın "sağ"lığı için tekrar tekrar gözden geçirilmelidir.

Verimli olmak, barıştırıcı ve kazandırıcı olmaktır. Getirdiğimiz barış, sağladığımız kazançlar hakikat değerine göre böyle nitelenmiş olmalıdır. Böylelikle sağlığın, barışın, bütün kazanımların gerçeğine doğru her olumlu adımımız bizim verimliliğimizdir. Yaşamak "ver"imliliktir. Gerçek yaşamak, gerçekle yaşamaktır. Gerçek ise bizim özbilincimizdir. Bu özbilincin kabı sağlık ve verimliliktir.

Mutluluk, sağlıklı ve verimli bir benliğin iklimidir.

2

İçerde/dışarda... Bütün felsefe bunun felsefesidir.

3

İnsan nedir? İnsanım diyen her şey insandır, desem... İnsana dair olan her şey de insanındır. İnsan olan ve insanın olan bir dünya, bilsek de bilmesek de, istesek de istemesek de bu böyle. Biz şimdiye kadar "ben insanım, sen de benimsin" demekten başka hiçbir şey söylemedik.

4

Kalsın diye yapma hiç bir şeyi! Kalıcılığı istemek kendimizi diri diri mumyalamaya girişmektir. Yaptıkların isterlerse kalırlar.

5

İnsan kuralcı bir varlıktır. Kurallarla yaşar. Koyar, uyar, çiğner ama kuralsız yapamaz. Toplum yaşamının çok önemli bir kısmını bireyleri kurallara uymaya zorlamak oluşturur. Şu halde bir şeye çok dikkat etmemiz gerekir: Kuralların olabildiğince insan ve yaşam dostu olabilecek biçimde ve içerikte konulmalarına, öyle olmayanların ise geçersiz kalmalarına gayret etmelidir.

6

İyi niyetli değilsiniz. Çevrenizde bir haksızlığın olup olmadığını, nedenlerini ve nasıl önleyebileceğinizi bilmek istemiyorsunuz. Kendinizi ve diğer insanları aşağılıyorsunuz, aşağılatıyorsunuz.

7

Felsefe de şiir gibidir. Seni büsbütün ister. Bütün gününü, bütün yaşamını, geceni, gündüzünü ister. Düşünmekle ulaştığın ayrıntılardan (çünkü hakikât ayrıntının bilgisidir) bütünün duygusu sarmaya başlar. Bu duyguyla ayrıntılarına yeniden dönersin. Duygu genelin, düşünce ayrıntının bilincidir. Şairle filozof aynı yolda birbirlerinin geldikleri yere giderler. Yaşamak duygusu ayrıntıların bilgisiyle yoğunlaşır. Ayrıntılara ise ana kucağı gibi bizi saran bir yaşamak heyecanı ile dalarız. Duygu ayrıntıdan kaynar. Heyecansız, hangi gerçeği görebiliriz?

8

Daha önce olmayanı ortaya koymak; yaratmak, yaratılmışların bilincine erişmek; birbirini sevmek, sevişmek; acılarımızı azaltmak, paylaşmak; hiç büyüklenmeden sessizce bağışlamak; ekmeğimizi, havamızı, suyumuzu çoğaltmak, temiz tutmak, onurluca bölüşmek... Bütün bunlar için kâh hevesle kâh törel bilinçle çabalamak yeryüzünün tek avuntusu, tek gerçeği, mutluluğumuz.

9

Her insan biraz çocuktur. Çünkü çocuklar da, insandır.

10

Eşyalar hikayelerdir. Bizim hikayelerimiz... Kâh hor görürüz, kâh tapınırız ama, onlar bizimdir, bizim canımızdır.

11

Öfke, kızgınlık soyutluyor, yalnızlaştırıyor. Paylaşamadığımız şey bize yük oluyor, ağır geliyor. Kızgınlık paylaşılamıyor, başka bencil duygular gibi.

12

Bilmediğimiz şey yokmuş gibi...

13

Yorum yorum yorulduk...

14

Bir şeyi söylerken binini susarız. Binini duyumsamak, birini duymaktan daha güzel değil mi? Ya da öyle bir şey söylemeli, duymalı ki, binini birden duyumsatsın.

15

Bilge kişi kendi izine düşmez. Kimseyi de izlemez. Peki, bu gücü, bu pervasızlığı nereden alır? Hiç bir yerden almaz. Onun attığı adımlar gittiği yoldur.

SİYAH GÜZEL (Mİ?) DİR

Kayıtsızlık zamanı
Yararsız bir koltuktur güneş,
Görünü.
Hep aynı
Düşten gelen
Güzel
Siyah
Erincim,
Ya aşkım
Ya intiharımdır benim.

Fehmi UZAL

16

Ne bulursan o senindir, ya da sen o'sun.

17

Felsefe bütünün bilgisi değildir. Bir bütün olan bilginin kendisidir.

18

Çok yazan bilir.

19

Bilgi gerçek olmalıdır.

20

Biz öleceğimizi biliyoruz. Bu bizi diğer canlılardan ayırıyor. Zamanının belli olması da diğer insanlardan... Ölüm zamanı bilinen kimse bu yüzden apayrıdır.

21

Bizi saran bir şarkıda hissettiklerimiz bir resme girmeyi istemek gibi özlemli ve hüzünlü bir şey... Çocuğun bir resimde dokunmak istediği bir kedicik, bir ayıcık ya da bir sincap gibi bir türlü ele gelmezler.

22

Güç her şeyi belirliyor. Bu yüzden güçten bağımsız bir hak kavramı tasarlamak olanaksız. Gücün yettiği her şey onun hakkı mıdır? Hakkımız olduğunu düşündüğümüz şeyi elde edebilmek için yeterince gücümüz bulunmalıdır; güçlüysek hakkımızı alabiliriz. Güçlüysek, haklıyızdır. Demek ki, haklı olup olmadığımızı bize bir güç söyletecektir: Kendimizin ya da başkasının gücü... Şu halde güçlü olan, kimin haklı olduğunu da söyler; bunda da güçlü haklıdır. Çünkü ancak o belirleyebilir. Güçsüzün haklı olduğunu söyleyebilmesi için, en azından bunu söylemeye bir gücünün bulunması gereklidir. Bu nedenle söylenebilmiş her haklılık bir gücü her zaman bulmuştur. Güçlü olan haklıdır. Çünkü güçsüzün olası haklılığını, hiçbir gücü yoksa, nasıl bilebileceğiz, bize bunu nasıl duyuracak? Daha da ilginci: nasıl inandıracak? Kendi gücüyle başkalarının gücünü bir araya getirmeden hiç kimse haklı olamaz. Bu güç ilk önce ve en azından bizim düşünerek ayırabilme yeteneğimizdir. Haklılığın ilk adımı insan toplumunda budur. Hayvan toplumlarında haklılık yerine güçlülük deyimini kullanmak durumundayız. Bunun da ilk adımı onların bozulmamış, sağlam güdüleridir. Demek ki, hayvanlar paylarına güdüleriyle yoğunlaştırdıkları bir güçlülükle ulaşıyorlar. İnsanlarda bu, haklarını düşünce ile ayırıp düzenledikleri ve toparladıkları bir güçle elde etmek oluyor. Hakkı olmayan bir payı aldığını zorba bizimle birlikte bilebilir. Şu halde toplumda kimin payının ne kadar olduğuna ilişkin bir ortak düşünüş vardır: Davranışlarımız bu tür bilgilerle gerçekleşmekte ve onlara uygunluğu bizce değerlendirilmektedir. Bu bilgiler dizgesine uygun edimler ve paylaşım tarzları adil olmaktadır. Çünkü burada da güçlü haklıdır. Bu güç ortak düşünüşten doğmaktadır. Şu halde zorba, gücünü bir ortak düşünüşten almak yerine kaba güç kullanarak pay kapan kimsedir. Henüz gerektiğince yaygın duruma gelmemiş bir paylaşım önerisinin zorbalıkla ilgisi yoktur. Onun böyle anılabilmesi için kaba güçle gerçekleştirilmesi amaçlanmalıdır. Bunun dışında yaygın düşünüş kadar gerçek ve geçerli bir güce: zihni yeteneğe dayanarak haklılığını duyurmaya çalışacaktır. İnsanları canlarından ve mallarından etmekle korkutarak bir paylaşım tarzı zorlanabilir. Zamanla bu rızasız uyma, yerini rızaya bırakabilir. Herkesin seslenmediğine kimse bir şey demeyecektir. Kimsenin bir şey demediğine herkes istekle uyacaktır. İşte asıl güç budur. Bu güçlü, haklıdır. Zorba bu yolu yürümeden salt kaba gücüyle kaptığı payın kendi hakkı olduğuna, belki kendisi inanabilir, fakat kimseyi henüz inandıramaz. Propoganda bu yüzden her güçlü için veya haklı olmak isteyen için çok, çok önemlidir. Buraya kadar olandan şu sonuç çıkmaktadır: İki tür haklılık vardır. Zorbanın yaygarayla kendine uyumlu bir ortak düşünüş yaratması ile, önce bir paylaşım önerisinin işlenerek toplum üyelerine önerilmesi ve bunun, hiçbir kaba güç kullanımı söz konusu edilmeksizin, ortak düşünüşe ulaşmış olması... Önceden, payı almadan önce haklılık ile sonradan, payı kaptıktan sonra haklılık birbirlerinden öz itibariyle farklıdır. Her iki durumda da güçlü olan haklı olacaktır. Birincisinde haklı olanın güce, ikincisinde güçlü olanın haklılığa gereksinimi sözkonusudur. İkisinin de hedefi ortak inanca ulaşmaktır. Ama farklı yollardan: İlki ikna ederek, ikincisi etkileyerek... kaba güçle.

23

Aklı başında olup da anarşist olamayacak kimse yoktur. Bu önermeyi kanıtlamak için kitaplar yazılabilir. Zaten yazılmıştır da. Onları okuyun... Aklınız başınızdayken.

24

Olağanüstüye öylesine merakımız vardır ki... Kendimizi de ondan say-

mayı pek isteriz. Burada kendimizi başkasının yerine layıkıyla koyabildiğimizi kolaylıkla görebilirsiniz. Ağlarız, öfkeleniriz, coşarız, aşk acısı çekeriz... Ama bu olağanüstü, bizi yine de keyifle kurulduğumuz koltuğumuzdan kalkmaya zorlamamalı, giderek iyi kötü, olabildiğince gönlümüze göre kurabildiğimiz düzenimizi hiç mi hiç sarsmamalıdır. Yoksa, bütün kepenklerimizi kaparız. Olağan dünyamızın dışına biz ancak düşlerimizde, tasarılarımızda çıkarız. Bu dahi küçümsenecek bir şey değildir.

25

Ancak sıradan biri gölgesinin üzerinden atlayamaz. - Ha, ha, ha...

26

Bana gerçeği söyle.

27

Dedi ki, benim aradığım bu sevgi değildi... Çünkü bu, sevgi değil.

28

Sandım.

29

O.

30

Ölmek gerekir.

31

Öyle sözler vardır ki, söylemekten ve duymaktan usanmayız. Hiç unutmadığımız sözler... Hep aradığımız sözler... Değişik söylenmelerini de isteriz. Değişik sözlerle birlikte gezinmelerini de. Yalnızlıkları ise bizim yalnızlığımızdır aslında. Çıplaklıkları, bizim çıplaklığımız. Ne demeye geldikleri, bizim ne demeye var olduğumuzdur. Onlar benim sözlümdür.

32

Bütün kitaplar yaşamanın birer tarifesidir. Herkes de kendi kendisinin aşçıbaşısı... Yani ne pişirirsen onu yersin. Tabii, kilerinde ne varsa o pişer. Ama, tad kilerde bulunmaz. O, senin işin.

BAUDELAİRE YAĞIYORDU O GECE

Yağmur bütün hızıyla nasıl yağar sizce
İşte öyle yağıyordu dün gece.
"Baudelaire" yağıyordu.
Sevmiyorum sınırlanmış zamanları
bilerek düşürdüm sulara saatimi
bağıra, bağıra söylediğim şiirleri
yutuyordu yağmurun sesi.
Sesim düşerken damlalarla
bulutlar denize ulaşmaya çalışıyordu
sokak aralarında.
Beynimin kıvrımlarında bir cümle.
Sizi omuzlarınızdan yere çeken
zamana inatla, sarhoş olun
şarapla, şiirle, erdemle.
Gecenin sarhoşu bendim
"Baudelaire" yağıyordu o gece.

Ayhan ERGÜN

33

Yaşam, yaşamak ve daha iyi yaşamak istenci üzerinde kuruludur. Bu çekişmede ölünür. Yani sonra ne kendisi ne iyisi kalır. Ölen öldükten sonra didişme sürer. Bu sırada bunun için ve bizim için öldüklerini söylediğimiz insanları anar duruyuz. Ölmeyi, öldürmeyi meşrulaştırmak için... Bütün bunlar size de biraz ters gelmiyor mu? Yaşamak ve daha iyi yaşamak için öldürmekten başka yol yok mudur? Yaşamak ve daha iyi yaşamak için yaşatmak, daha iyi yaşatmak; yaşatmak, daha iyi yaşatmak için de yaşamak, daha iyi yaşamak aranan doğru çözüm değil midir? Bunu nasıl mı yapacağız? Hiç bir şey pahasına kimsenin ölmesini, öldürülmesini onaylamayacağız. Ölüm anlamsız kalmalıdır.

Öldürmelerin hiç bir biçimde karşı çıkılmayan durumu, kendini savunmadır: Pek olası öldürülme sonucuna karşı kesin öldürme sonucu. Bu dahi bir bahtsızlıktır. Üzüngle karşılanmalıdır. Saldırganı öldürmüş olmak kimseyi sevindirmemelidir. Saldırganın yıkım gücünü önceden görüp etkisizleştirmenin olanaklarını üstün ve sürekli bir çabayla geliştirmeli, yetersiz kalınan bu kendini savunma durumlarına kendi bireysel ya da birlikte kusurumuz olarak bakmalıdır. Bu tür bakışın, kılıf hazırlama niyetlerini önleyici etkisi olacaktır. Kazaların haklı nedeni olabilir mi? Kaza kötüdür ve nedenleri vardır. Kendini savunmada öldürmek en kötü kazadır. Ölene ağlamalı.

34

Elbette kimsenin kötülüğünü istememelidir. Ama iyiliğini de zinhâr istememeli. İnsanlara kendi iyiliklerini kendilerinin isteyebilmelerine olanak sağlayacak koşulları sağlamalı yalnızca. Onlar için isteyebileceğimiz en büyük ve tek iyilik budur. Gerisi işgüzarlıktır.

35

Gerçek meslek erbabı, mühendis ve mimardır. Yani yaptığı işin geometrisini bilir ve önceden olmayan yapıtlar kurar.

36

Beni tanımıyor musunuz? Ben, o sözleri söyledim. Daha çok tanınmak için mi yapılır her şey? Tanınmak ve unutulmamak... İnsanların anlıklarına iz bırakmak... Kimden ama? Kendimizden sandığımız izler... O kendimizi kim gerçekten biliyor? Sayısız şeyi daha somut amaçlar için yaparız.

Ama onları yapa yapa bir özleme ulaşırız, ya da yaparken daha, o özlemi birlikte duyumsarız. Özlemler neyi özletirler bize? Neyin özümüz olmasını isteriz? Özümüz... Kendimiz olan şey, içinde eriyip kendisi olduğumuz ve başka bir şey olmadığımız, işte özlemlerimiz bunlar. İnsan özlemlerin katmerli çiçeğidir. İnsanın özü, sonu olmayan bir iç içeliktir. Nerede dursanız, yetmez. Tanınmak, unutulmamak isteği en önde gidenin mektup çantasında olmak isteğidir. Kim bilmez öleceğini? Kim bilmez her şeyi yelin alıp selin götüreceğini? Özlemlerimizin öteki yüzü korkularımız... Özümüzün bir yanı özlem bir yanı korku... Tanınmak özlemi, yok olmak korkusunu bastırıyor. Yaşamak güdüsü, özlemi ve korkuyu arabasına koşuyor. Bizim özümüz yaşamak... Her şeyi onun için yapıyoruz. Her şeyimizle, ama her şeyimizle yaşamak istiyorum'dan başka bir şey söylemiyor, istemiyor, özlemiyoruz. Yaşamak istiyorum. Benim özüm bu. Ne yapsam, etsem ben bunu söylüyorum. Ama bu isteği aşarak yaşıyor da oluruz. O zaman, coşkudur. Ne özlem ne korku kalır. Yaşam istencini aşarak yaşamın kendisi olmak... Gerçekte başka ne olunabilir ki?

37

Nasıl mı yaşamalı? Önce kimsenin kötülüğüne kötülükle karşılık vermemeli. Kötülüğü, vermek isteyeni de kollayarak önlemenin yollarını aramalı. Yani hiç bir kimseye zarar bildiğimiz bir şeyi reva görmemeli. Bunun dışında, neyi seviyorsak onu yapalım.

38

Ün ve övgüye dikkat et. En iyisi, işini işin için yap. Karşına bu ikisi çıkarsa, sakın aldırma. Onları ne ara, ne sor.

39

Biz sevdiğimiz insanlar ve şeyler için yaşarız (ama her zaman ölmeyiz). Kurallarımız, ilkelerimiz, insanların, başkalarına zarar vermedikleri sürece, sevdikleri için yaşamalarına engel olmamalıdır.

40

Tutku tutukluktur, ya da tutukluluktur.

41

Ötesinde tutkuların, durur zaman. Seni bekler, başsız sonsuz bir günde, bekler seni zaman. Oraya git, sevdiklerin aşkına, kendinin, tanrının aşkına hüznün, acımanın toprağına, git otur. Bekler seni zaman bir hırkayla. Giyin. Kendinden bil, kendini ondan. Kibir gönlün kiri. Hiçliğin içinde kendini bulduğun gibi yitir hiçliğin içinde. Zaman seni bekler ötesinde tutuklukların. Zor gelir ama, git. Göreceksin, herkes orada, bütün sevdiklerin.

42

Doğrucu değil, doğru olmalıdır. Doğru olmak ise kendini bilmektir. İnsan kendini nasıl bilir? Öğrenerek! İşte belki bu yüzden öğrenmenin yaşı yoktur.

43

Önce sağlıklı kalmanı ve geçimini sağlayacak şeyler yap. Bu sırada kimsenin sağlığına ve geçimine zarar verme. Sonra kendinin ve başkalarının sağlığına ve geçimine zarar vermeyecek herşeyi yapabilirsin.

44

Yaşamak, diğer canlıların varlık tarzıdır, bizim ise işimiz... Tek işimiz, yaşamak. Bizim işimiz yaşamak, iyi yapmalı! Kötü bir işin içerisindeki iyi parçaların bir anlamı yoktur, onlar işi iyi kılmaz. İyi bir işin içerisindeki kötü parçaların ne denli öğretici olduğunu söylemeye gerek var mı?

45

Kuramlar, olgular arasında bizim de bir yerimiz olsun diyedir. Kuramazsak yok oluruz, ama bizi yok edecek kuramlarımız da vardır. Bunların en tehlikelisi, bize kurmalarımızı yasaklayanlardır. Ama bu en tehlikeli olanlarından kaçınabilmek için onları dahi yasaklamamak gerekir.

46

Önce sorunun bilincine varmalı. Sonra gerçek çözüme ulaşmak için ilk çözümü tasarlamalıyız. Akla gelen ilk çözüm, çözüm değildir. Unutmamalı. Bu eytişime şu halk deyişini de katabiliriz: Düşün, taşın! Her düşündükten sonra bir yerlere, birilerine gitmeli; düşünmeli, taşınmalı; düşünmeli, danışmalı.

47

Niyetleri dengeler besler. Yeni dengeler yeni niyetler doğurur. Bunlar güç dengeleridir. İyi niyetlerinin gerçekleşmesini isteyenler onların dengelerini arayıp bulmalıdır.

48

Ara. Aramak koşmaktır, uçmaktır; coşkudur. Aramak çocukluktur, gençliktir, olgunluktur. Aramak ölümsüzlüktür. Aramak, gerçeğin öbür adıdır. Aramanın işliğinde bütün duygular tam takımdır. Us ise ustasıdır. Orada iş bitmez, çünkü iş kendisidir. Aramak, tasarlanan şeyleri yapıp bitirmek için bulup buluşturmak değildir. Aramak bir şeyi yaparken, aslında ondan başka bir şey yapıyordur. Bunun için aramak bir iş yapmaz. Yaptıkları da iş değildir. Ama işe yarayabilir, bu başka. Bütün bunlardan ötürü arayamamak ölmektir. Yaşamak da aramaktır, arayabilmektir. Yaşamakta özne nesne parçalanması insanı gerçekte kendisi olmaktan alıkoymakta, uzaklaştırmaktadır. İnsanın özü aramaktır. Ben aradığım şeyin kendisiyim; aramak, benim. Bu yüzden, ben-şey ayırımı bilinç için yanıltıcıdır. Benlik, bütünlüktür. O da aramakta gerçekleşir.

49

El ayak sözcükleri varsa, sözcüklerin de eli ayağı vardır. Onlardır aslında bağlanıp kör kuyulara atılanlar.

50

Özgürlük yoksa, herşey mubahtır.

BORA ARAS

1968 Üsküdar doğumlu. Şiirleri ilk kez İnsancıl'da yayımlanıyor.

SUZAN

Eski bir yalının
Denize karışan cumbasından
Yosunlu gözleriyle bana bakıyor

Akşam
Martılar
Suzan
alnıma alnıma konuyor

Dudağında unutulmaya yüz tutmuş
Eski bir şarkı
"Cana rakib-i handan

Kopartılmış lavanta çiçeği
Suzan.

YAĞMURLU AŞK ŞİİRİ

Aşkı en iyi anlatan mevsim
senin ellerindir
senin ellerin

Sen koluma gir
Yağmurlar yağsın
Rüzgarlı güvertelere çıkalım
Yağmurlar yağsın
Sana dokunayım
ağlamaklı ol.

Aşkın en güney ülkesi
senin gözlerindir
senin gözlerin.

Umut Germeç

GÖRÜNÜM

alev alev yanarken yüzü
gözlerini kaçırdı benden
kuşlara ağaçlara baktı.

sonra uzattı ellerini
köşedeki denize
Deniz dalgalandı.

parmaklarının arasında
balıkçı kayıkları.

ÜSLUPÇU ELEŞTİRİ IŞIĞINDA BİR İNCELEME
FARELER VE İNSANLAR

A. Didem USLU

Edebiyat yapıtlarını eleştiririz, kimi zaman okuduğumuzu sade ve basit bulup burun kıvırırız, kimi zaman kafamız karışır, hiçbir şey anlamayız. Sık sık yazarları suçlar, mahkum ederiz veya alkışlarla göklere çıkarırız. Örneğin kimimiz Joyce, Proust, Woolf, Faulkner ve Nabokov'un yapıtlarının Steinbeck ve Hemingway'inkilere yeğler. Bazılarımızın tercihi tam tersi olabilir. Bu yan tutmanın ölçütü nedir? Bir yazarın dili ne derece sade ve basit olabilir, neye göre yavan ve ilkel sayılabilir. Acaba okuyucu, toparlanması ve algılanması zor, uzun cümleler ve karmaşık anlatımla mı yazılmış bir romanı beğenir, yoksa son derece basit, yalın ve gösterişsiz bir dil kullanan yazarı mı? Estetik değer için karmaşa ve basitliğin önemi var mıdır? Üslupçu eleştirmenler, bir yapıtın değerini, basit ve karmaşık olmasına bakmaksızın, yazarın kullandığı dili ve bu dilin işlevini yerine getirip getirmediğine bakarak bir takım kurallara göre değerlendirirler

Modern eleştirmenler, edebiyatın, anlam üretici ve duygu düşünce geçirici olduğunu inkar ederek nesnel ve yansız olduğunda ısrar ederler. Bu düşünceye katılır mısınız? Yoksa bir yapıtın arkasındaki yazarı hemen sezer misiniz?

Edebiyatta, anlatı türlerinin ve yazarların, özgünlüğünü ve ayrıcılığını sağlayan bir üslubu var mıdır? Romancının özel bir dili var mıdır? Bence, hem var, hem yok. Sahnedeki bir tiyatro oyuncusu için "hayır" sözcüğünün ne değeri varsa, yazar için de dilin öylesine bir gizemi, bükülürlüğü, şekillendirilmesi söz konusudur. kesin ve sert bir sesle söylenen "hayır" kırıtarak, edayla söylenmiş bir "hayır"dan farklıdır. Veya şaşkın bir yüz ve boş bakışlarla gelen "hayır" başkadır. Dilde de böyle. Edebiyat dili diye bir kuralı yerleştirmeye çalışmak, üslupçu eleştirmenler için hem boşuna çaba, hem de edebiyatı zedeleyici bir girişim olur. Edebiyat, argosuyla, küfürüyle, süslü püslü cümleleriyle gündelik yaşamın dilidir. Hepimizin, sokaktaki adamın dili. Ancak tüm çekiciliğine yazarın elinde kavuşur. Yazarların diliyse hep farklı olur.

Kötü veya iyi diye eleştirilmiş bir yazarın cümleleri, bilinçli veya bilinçsiz olarak, kısa, özlü, anlamlı veya uzun, yoğun, yorucu, katlanmış, sakat, asimetrik, eğik, yapay tuhaf olabilir. Kullandığı sözcükler iyi seçilmiş, yerinde, doğal veya gülünç, yapmacık, zorlamalı bulunabilir. Cümle yapısı karmaşık ve anlamsız veya basit ve kaba, anlatımlar akıcı, anlaşılır veya aksak, tekdüze, derbeder sayılabilir. Bakış açıları ve işlev değişimi tam veya eksik kabul edilebilir.

Bir yazar, uzun veya kısa; anlamına göre, olumlu, olumsuz, soru, şart ve ünlem; dizilişine göre devrik veya kurallı, yüklemine göre eylem veya ad; yapısına göre basit, bileşik ve sıralı, hatta eylemsiz cümleler kullanılabilir. Kimi zaman bağlayıcı cümleler öne çıkabilir. Buna göre, yazarın dili özlü veya akıcı, nükteli veya alaycı, ordan oraya geçişli veya düşünceli, vb olabilir. Bunlardan başka, yazarın ifade biçimi, okuyucunun yazarı metinde doğrudan doğruya, sezgisel veya roman karakterlerinden biri olarak görebilmesini sağlar. Yazarın tonlaması ve bakış açısı, okuru etkiler çünkü ton ve üslup özellikleri yüzey ve derin yapının arasındaki ilişkiden ortaya çıkar. Başka bir deyişle, geleneksel üslupçuluğun temelleri üzerine kurulan çağdaş dilbilimsel kuramda, derin ve yüzey yapıları basitçe şöyle özetleyebiliriz: Aynı şarkıyı söylemenin (derin yapı) çeşitli yolları (yüzey yapı) vardır.

Yazarın tekniği, bir kültürün teknolojisi ve bireysel insan üretiminin karışımının toplamı olarak yazara özgüdür ve yazarın anlattığının kavranmasını sağlar. Bunun yanı sıra, teknik, dildeki beceridir. Yazarın seçtiği sözcükler ve cümle türleri, geleneksel anlatımları aktardığı gibi, yeni çağrışımlara önayak olur.

OKUR

Belli bir düzeydeki okur, eğitimi boyunca, bilgi birikimini üreterek, keşfederek ve deneyerek elde etmiştir. Bu birikim sürecinde ve yaşam boyu geliştirdiği etkinliklerinde, dilsel, düşünsel ve duygusal özellikleri en önemli yönlendirici unsurlar olmuştur. Kısacası, her okur, eline bir kitap aldığında bir takım kazanılmış özelliklerle işe başlar. Bu noktada metin, (herhangi bir amacı olan ve bunu göstermek isteyen) yazar ve (yazarın amacını yorumlayacak, değerlendirecek olan) okur arasında doğrudan bir ilişkiyi kurar.

Bir roman okumak için eline alan bir okurun ilk beklentisi okuduğunu anlamaktır. Okur ilk önce metni, daha sonra sözcükleri ve gramatik yapıyı tanır. Bundan sonra açıkça belirtilmiş bilgiyi kavrar, metnin içindeki parçalar (sözcükler ve gramer) arasındaki bağlantıyı algılar, tartışma veya çatışmayı anlar, sözcüklerin anlamlarını çağırıştırır. Ancak bundan sonra bilmediği gramatik yapıyı çözümler ve cümlelerin anlam ve kullanımlarından bir sonuca vararak iletişimsel değerlerini keşfeder. Böylelikle anlatılan konunun ana noktasını ortaya çıkarıp metnin dışına taşarak yorum getirir.

EDEBİYATIN DİLİ VE GÜNDELİK DİL

Üslupçu eleştirmenlere göre, edebiyatın kendine özgü bir dili olduğunu ileri sürmek pek doğru olmaz. Çünkü

edebiyat dili olarak kabul edilen benzetmeler, çapraşık ve bulanık ifadeler, uzun kurgusal anlatımlar ve sözcük uydurmalar, edebiyat dışında ve gündelik yaşantımızda da karşımıza çıkar. Örneğin çeşitli bilimsel dergilerde, anlamı açmak ve kuvvetlendirmek için kullanılmış benzetmelere sık sık rastlanır. Gazete başlıklarında ve trafik işaretlerinde görmeye alışık olduğumuz için anladığımız, ancak aslında belirsiz ve başka anlamlara gelebilen yazıları okumak mümkündür. Reklamcılık sektörü, çarpıcı sloganlarla, yeni isim türetmede edebiyattan daha başarılı olmaktadır. Bu yüzden üslupçu eleştirmenler, edebiyatın özel bir dilinin olmadığını, ancak insanların edebiyatı farklı bir beceriyle okuyup anladığını ve okurların aklında edebiyata ayrılmış özel bir bölüm olduğunu söylerler.

DİLBİLİM VE ROMAN

Edebiyat eleştirmenleri, okuma va anlamanın (analizin) özgün yolları için dilbilimsel çalışmalara yönelirler. Çünkü dilbilim, matematiğin fizikte üstülendiği görevi, edebiyat eleştirisini de benimser. Üslup, herhangi bir şeyin yapılış biçimi demek olduğuna göre, edebiyatın üslubunu dilbilimsel açıdan incelemek edebiyat ve dilbilimi birbirine yakınlaştırır.

Örneğin Saussure'ün yapısal dilbilim kuramında, dil bir sistemdir. Söz ise, dilin belli bir konuşmacıyla belirli bir andaki uygulanmasıdır.Sözcükler bir şeye işaret ettikleri için birer göstergedirler. Gösteren (ses imgesi) ve gösterilen (kavram) bir göstergenin keyfi bağıntı içindeki iki yanıdır. Saussure, dilin eşzamanlı ve ardzamanlı incelemesini yapar. Ancak dil incelemesinde ne tarihe, ne de dış gerçekliğe başvurur. Ona göre sistem, eşzamanlı bir yaklışımla bulunabilir ve gerçeklikten bağımsız, kendi başına işleyen bir bütündür. Bu nedenle, her yapıtın uyduğu sistem de dış gerçeklikten bağımsız, kuralları ve yasaları keyfi olan, kendi kendine yeterli bir bütündür.

Edebiyat eleştirisinde, Sausure'ün bakış açısına çok yakın anlayışlar ortaya çıkar. Örneğin Amerikan Yapısalcılığı doğrudan uygulamaya yönelir ve üç evreye ayrılır. [1]:

1. Sapir-Whorf olarak anılan görüşe göre, bir insan. dünyayı, konuştuğu anadilinde bulunan kategoriler ve bu kategoriler arasındaki ilişkiler aracılığıyla algılar ve açıklar.

2. L. Bloomfield, açıklanması güç olan anlam araştırmaları yerine, dilin ölçülebilen bölümleri olan ses ve biçim çalışmalarına öncelik vermiştir. Dağılımsal Dilbilgisi adı altında sistemleştirilen kuramda, insan davranışının tipik özelliği olan söz davranışı, dürtü-tepki ilkesi çerçevesinde çözümlenir. Z. S. Harris, dağıtımsal çözümlemenin amacının betimsel olduğunu ve eşzamanlı boyutta, dilin, o anki durumunun eksiksiz belirlendiğini söyler. Dizimsel dilbilgisi, dağılım yöntemiyle, cümleyi daha küçük birimleri ayırarak, kurucu öğelere dek gider.

3. Chomsky'nin dilbilime getirdiği üretimci-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramında, edinim (konuşan öznenin belli bir dilin sonsuz sayıdaki mümkün cümle kuruluşları içinden dilbilgisi kurallarına uygun cümleleri tanımak ve yenilerini üretmek yeteneği) ve kullanım (bu yeteneğin somut gerçekleşmesi) ayırımı vardır. Edinim, doğuştan varolan evrensel edinim ve sonradan kazanılan özel edinim olmak üzere ikiye ayrılır. Kullanım ise, bellek, dikkat, bir söyleme duyulan ilgi derecesi, ifade ihtiyacı, yorgunluk, heyecan, dili kullananın sosyo-kültürel durumu, ele aldığı konu ve bulunduğu çevre gibi çeşitli dildışı faktörlere göre, insandan insana büyük değişiklikler gösterir. Chomsky, Bloomfield ve Harris'in dağılımsal dilbilgisinde olduğu gibi cümleleri ikili parçalarına ayırmak yerine, bu ikili parçacıkları bir dizimsel yapıya götüren, ya da, yapıyı, başka yapıya dönüştüren bireşim sürecini izler.

Üslupçu eleştirmenler, bir edebi metnin, bilgiden başka ne yaydığını; bir yazarın dilinin, gramer kurallarının gereğinin ötesinde neler becerdiğini; seçim olanağı olduğunda, yazarın ne türde tipik sözcükler ve sözdizimi kullandığını araştırırlar. Edebiyat eleştirisinde yaygınlaşan son akımlardan biri olan Dilbilimsel üslupçulukta, dilbilimsel kuralların değiştirilmesi, üzerinde en çok durulan noktalardan biri olmuştur. Bakış açıları üç grupta toplanmıştır:

1. Geleneksel kurallardan sapmış olan üslup

2. Herhangi bir metin örneğinde yinelenme ve yayılma eğiliminde olan üslup

3. Gramer olasılıklarının belli bir biçimde başkalaştırılarak kullanıldığı üslup.

Çalışmalar dilbilimsel üslupçuluğa, Halliday'in deyimiyle, "sözlükteki (sözlükbirimsel) biçimiyle sözcük grupları" ve "karateristik özelliklerin birleşimi" kavramlarını getirmiştir. Bir sözcük grubu, benzer dizilişi olan dilsel birleşimlerin, benzer anlambilim yapıları içinde ortaya çıkmış biçimidir. [2]. üslupçuların önem verdiği noktalardan biri, çeşitli gramer ve sözlükbirim öğeleriyle sağlanmış, metindeki "içtutarlılıktır". İçtutarlılık, öyküde hamur gibi yoğunyaştırılmış bir birleştiricilikle, romanda içiçe girmiş bir çok olay dizisiyle, başka deyişle, çoksesliliklе karışmış bir renk armonisiyle sağlanır.

Jacobson'a göre, gündelik konuşmanın biçimlenmesinde iki tür düzenleme kalıbı vardır: birleştirme ve eleyerek seçim [3]. Herhangi bir konuşmacı, heceleri birleştirerek sözleri, sözleri yanyana getirerek cümleleri, cümleleri sıralayarak tartışmasını oluşturur. Aynı zamanda çeşitli seçenekler arasından benzer veya oldukça farklı öğeleri ayırırarak konuşmasını sürdürür. Bruner, sözcüklerin veya kullanımların koleksiyonundan, ancak aynı tür oluşumlarından, "eşdeğer kategorilerden" söz eder [4]. Tıpkı gündelik yaşam içinde konuşan bir insan gibi, yazar da, seçim ve elemeleriyle belli bir üslup geliştirir. Örneğin Gibbon'ın cümlelerinin yüzde on kadarı adıllarla başlarken, Hemingway'ınkilerin hemen hemen yarısı adıl girişlidir. Öte yandan Hemingway, bağlaçları nadiren başlangıçta kullanır [5]. Profesör Ohmann, düz yazıda, sözdiziminin üslupçu analizi için uygun bir gramerle, belli bir metinde, yazarın alternatiflerini ortaya çıkaracağını öne sürer [6]. Gerçekten de birçok okuyucu, değişik metinler arasındaki üslup farklılıklarının gözlemleyebildiği gibi, adı saklanmış bir romanın yazarının kim olduğunu bile bilebilir.

Üslupçular, yinelenen yerleşik özellikleri araştırdıklarından bir edebiyat yapıtındaki sesbirimi, özellikle ritmi; geleneksel retoriğin çeşitli öğlerini (mecaz, benzetme, antitez, vb.), imgeleri; yazarın yapıtına, kendine ve okuyucusuna tavrını; edebi yapının örgüsünü; özel ve lokal bir etkiyi (örneğin, kip değişimlerini); yazarın kul-

landığı sözcükleri ve gramer öğelerinin istatistiğini incelerler. Ardzamanlı üslupçuluk, ulusal üslup yapılarını, bir dönemden ötekine inceler. Eşzamanlı üslupçuluğun çalışma alanı belli bir dönemin üslup özellikleriyle belli bir yazarıdır.

EDEBİYATTA YÜZEY VE DERİN YAPILAR

Dilbilimin uğraşı alanını, "aklın doğuştan edindiği özelliklerle dilsel yapının nitelikleri arasındaki yakın ilişki" [7] diye tanımlayan Chomskiy'nin dönüşümsel dilbilgisi kuramı, geleneksel olarak üslup diye bilinen anlam ve anlatım arasındaki ilişkiye yorum getirir. Chomsky, bir metinde, derinlemesine (içsel, çekirdek) yapılardan ve yüzey yapılarından söz eder. [8]. Halliday'in fonksiyonel yaklaşımı ise, dili kullanan kişinin neden şu veya bu cümle yapısını ötekine yeğlediğini düşündürür. Cümle dilbilimi, çağdaş dilbilimsel araştırmalarla metin dilbilimine kaymıştır.

Metin ve cümle incelemesinde, herhangi bir cümle yapısı içindeki öğelerden veya belli bir anlatı yapısı kapsamındaki öğelerden söz edilebilir. Bir cümlenin derin ve yüzey yapısı olabileceği gibi, metninde, hem derin, hem de yüzey yapısı olabilir. Dilbilimsel kuramda, her cümle bir öz ve biçim birleşimidir.

Chomsky'nin modern üreticiDönüşümsel Dilbilgisinde, yüzey yapı, cümlenin gözlenen veya ifadeyi veren katmanıdır. Her zaman somut ve yazılıdır. Herhangi bir dildeki sözdizimi, sözcüklerden ve tamlama dizilerinden oluşur. Bu tür yapı, romanın okunması ve yapılanmasında önemli unsurlar içerir. Birinci özellik çizgisellik, başka deyişle, cümlelerin okurun ilgisini kaydırarak soldan sağa akmasıdır. Yüzey yapıya bir örnek verecek olursak:

Örneğin Hemingway'in **Silahlara Veda**'sında:

"... doktorlardan biri Rinaldi'yi içeri getirdi. İçeri aniden girdi, yatağa eğildi ve beni öptü. Onun eldiven giydiğini gördüm."

Bu seçilmiş dizi, zaman içinde hareketi gösterir. Eldivenlerin görülmesi öpücükten sonra gelir. Aslında hiçbir şey bu kronolojik diziyi ima etmez, ama çizgisel sıranın yüzey yapısı açıktır. Olay dizisi ve anlatım, geçen zaman dilimini, dil, yani sözcükler yardımıyla gösterir. Yüzey yapısı ayrıca mantıksal ilişkiyi de sağlar. Olay dizisinde bilinenle bilinmeyeni kıyaslar, birbirinden ayırır. Bazen söz dizimi, duyguların keskinliğini ve davranışların şiddetini, olayların nedenini ve sonuçlarını geri plana alarak, önemli olana öncelik hazırlar. Yüzey yapıda önemli olan, sözcüklerin seçimi (somut veya soyut), anlamları (temel veya yan), birbirleriyle anlam zıtlıkları ve hece sayılarıdır (uzun veya kısa sözcükler). Örneğin, metnin tümünde, yancümlelerle ifade edilen bir düşkırıklığına karşın, aktif ve canlı eylemlerle (fiillerle) zıt duygular verilebilir. Söz dizimi mekanizması öyle ayarlanır ki, önemli cümleler ortada bırakılarak vurgu sona saklanır. Böylelikle, vurucu cümle ortada tutulunca, sonradan gelecek önemli sahneye zemin hazırlanır. Anlatımda iç dinamizmi yazarın sıkça kullandığı konuşma örgüsü de sağlar.

Roman karakterleri arasındaki konuşma, okuyucunun dikkatini topladığı gibi, yazarın kendi yorumunu katarak anlatacağı birçok gelişmenin de yerini alabilir. Doğrudan konuşma ve dolaylı konuşma anlatımın geneline etki edecektir. Örneğin, "Genç kadın: 'Gitmelisin.' dedi" ve "Genç kadın gitmesi gerektiğini söyledi" cümleleri arasında, düşünce süreci açısından fark vardır. Karakterlerin doğrudan veya dolaylı konuşmaları, konuşma örgüsünün sıklığı ve anlatım içindeki konumu anlatımı etkiler. Doğrudan konuşma daha canlı, gerçek ve yakın bir perspektif verirken, dolaylı anlatım, soğuk, kaçamaklı, mesafeli, sakin ve sakınımlı bir atmosfer yaratır. Chomsky bu dönüşümsel kurallarla ilgili olarak iki tür dönüşüm belirler:

1. Zorunlu dönüşümler (dizimsel kuralların ulgulanması ve zorunlu dönüşümlerin gerçekleşmesi sonucunda, çekirdek cümle denen soyut yapı ortaya çıkar.)

2. Zorunlu olmayan dönüşümler (türemiş adı verilen cümlelerin oluşturulmasını sağlayan dönüşümler, yani olumsuzluk, edilgenlik; soru, bileşik cümleler.)

Öte yandan derin yapıda ise, cümlenin soyut içeriği ve anlamın yapısı ele alınır. Farklı özellikleri olan, ancak aynı anlama gelen cümlelerin yani eşanlamlı cümlelerin derin yapısı vardır. Bu türe bir örnek verecek olursak: Ahmet camı kırdı. Cam Ahmet tarafından kırıldı. Bu cümleler, yüzey yapısı olarak farklı ama anlam olarak aynıdır. Aynı biçimde, aşanlamlının zıttı olan belirsiz cümle de dolaylı olarak derin yapıya bağlıdır. Örneğin: Uçmak tehlikeli olabilir. Bu cümlede, bir uçakla yolculuk mu, yoksa uçağı uçurmak mı tehlikelidir, belli değil.

Bir cümlenin derin yapısında en önemli unsur savı ve kipidir. Cümlenin derin yapısındaki önerme öğesi, yani tezi, herhangi bir olgu veya düşünceye atıfta bulunur ve ona bir kimlik verir. Örneğin, "Köpek havlıyor". Bu cümle farklı dilbilimsel bir deneyime, yani köpeğe işaret eder ve onun bir etkinliğine dayanır. Bu bir araç-etkinlik ilişkisidir. Kip ise, yazarın tüm tartışma, eğilim, yaklaşım, değerlendirme, konuşma örgüsünün uygulanabilirliliğini kapsar. Bir konuşmacı çeşitli konuşma etkinliklerinden birini seçebilir:

1. Genel bir gerçeği öne sürer: Köpekler havlar.

2. Özel bir yorum getirir: Karabaş her akşam 2'de havlar.

3. Devam eden havlama işini betimleyerek, olayı bir bütün içinde anlatır: Hırsız cama yaklaşır. Köpek havlar. Hızsız şaşırmıştır, kaçar.

Kipe başka nitelikler katılabilr. Örneğin cümle soru yapılabilir: Köpek havlıyor mu? Cümle doğrulanabilir: Havlıyor köpek. Emir cümlesine dönüştürebilir: Havlasana, pis köpek. Cümle olumsuz kurulabilir: Köpek havlamıyor.

Derin yapının anlam (sav) açısından incelenmesi, tüm anlamın üzerine kurulmuş olması açısından çok önemlidir. Anlamın çekirdeği yüklemdir. Yüklemler farklı sözdizimleri içerirler: Bazen insanların bir takım nesneleri, etkinlikleri ve olgusal çevrelerinde farklılıkları ayırıştırdıkları eylemlere (koşmak, gülmek, yemek, içmek) dönüşürler. Bazen durum biçimindedirler, bazen de durum değişimlerini gösterirler.

ANLAM VE YAZARIN DÜNYA GÖRÜŞÜ

1. Bir anlatıdaki karakter ve olaylar, çeşitli yüklem ve isim türlerinde olduğu gibi, bir dağırcıkta bulunur.

2. Bir cümlede, yazarın derin yapı çeşitlerinden birini bilinçli seçimi veya tercihten kaçınması, duyularıyla öğ-

renme eğilimini ortaya koyabilir.

3. Bir yazar, oluşturduğu derin yapıyı, okurun metni kavramasında, anlamı veren yüzey yapısına dönüştürebilir. Bu dönüşümler derin (anlambilimsel) ve yüzey (sözdizimsel) yapılar arasındaki ilişkiyi tanımlar. Örneğin: Aç konuklar tüm zeytinleri yediler. Karnı acıkmış olan konuklar, tüm zeytinleri yediler.Yazarın seçimi veya tercihi (bunun her zaman bilinçli olması gerekmez), anlatının yapısı ve içeriğini şu veya bu biçimde etkileyecek anlamı veren perspektifi güçlü bir biçimde etkiler. Örneğin: "Ahmet camı kırdı." "Cam Ahmet tarafından kırıldı." İlk cümlede ilgi Ahmet ve camın kırılması üzerinde odaklanmıştır. İkincisinde, cam ve camın durumundaki değişim vurgulanır, işi yapan ikinci derecede önemlidir. İlkinde özne Ahmet olduğundan, konu, onunla ilgili başka bir noktaya geçebilir. İkincisinde ise asıl konu cam olduğundan, Ahmet'e ilişkin bilgi fazladan verilmiştir. Üçüncü durumda, "Cam kırıldı." dendiğinde, sebep açıktır, kıranın hiç bir önemi kalmaz.

DİL VE KİŞİLEŞTİRME

Yazarın dili ustaca kullanmasının yanı sıra, karakterleri canlandırması da başarısın etkiler. Bir romanın yazılma amacı ve ana estetiği, o romanın özelliğini, özgünlüğünü ve tekliğini belirler. Yazarın yarattığı kişiler ise, fonksiyonel karakter yöntemine dayalı olarak anlatıyla doğrudan ilişkiyi ayakta tutar. Kişilerde de özgünlüğün yanı sıra iki önemli nokta daha vardır:

1. Yazarın yarattığı karakterin, dilsel açıdan, belli bir konuşma örgüsünde kendini ortaya çıkarması, inanırlılığı.

2. Yazarın karakterini öykü içine oturtmadaki başarısı.

Okur, yazarın kullandığı sözcüklerden anlamı ve tavrı ortaya çıkarır, karakterleri tanır, ilişkileri sezinler. Örneğin, **The Great Gatsby**'deki Tom Buchanan karakterinin huzursuzluğu, fiziksel güçlülüğü, maddiyatçılığı, kendini beğenmişliği, kıskançlığı, bencilliği, sığlığı, züppeliği, küstahlığı, kabalığı, savurganlığı, acımasızlığı, küçümseyiciliği ya doğrudan belirtilmiştir, ya da ima yoluyla anlatılmıştır.

1. Bir karakter, olay dizisinin yapısında belli bir rolü oynayan kişi olarak bir fonkiyonu yerine getirir.

2. Bir karakter, anlamlar bütünüdür ve her karakter, a) başka karakterlere, b) olay disizindeki ortama ve c) tema içeriğine de bağlıdır.

a) Bir karakter farklı yönlerden, bir başkasıyla benzer olabileceği gibi, ayrı özellikler de taşıyabilir. Örneğin, Tom, atletiklik, rekabetçilik ve sertlik açısından Baker'a, güzellik, bencillik ve huzursuzluk açısından Daisy'ye benzer. Üçü de Gatsby gibi zengin, görkemli sever ve bencil olmalarına rağmen, Gatsby gibi romantik idealist değildirler.

b) Karakterlerin yaşadığı yer ve mekanlar, fiziksel ve fonksiyonel ayrıntılar, benzer veya farklı anlamlar yaratabilir. Örneğin, "hava koşullarıyla yıkılmış karton kulübe" diye anılan ve Nick'in alçak gönüllü ve fakirce evi anlamı verilmek istenen ev, zıtlığı verecek bir biçimde Geatsby'nin kapı komşusu yapılmıştır. Doctor T.J. Eckleburg'un mavi ve dev gözleri de romanda temayı destekler.

3. Bir karakter, sadece bir özel isimdir. İsimlerin çağrışım uyandırma gücünden Charles Dickens çok yararlanmıştır.

Üslupçu eleştirmenlere göre, sözcük, cümle ve anlamda olduğu kadar, temada da, bir yazarın üslup farlılığını belirginleştiren üç özellik vardır:

1. Romandaki fon, geri planda kalan niteliklerdir.

2. Dil ve temadaki sapma, öykünün üzerine kurulduğu fonu oluşturmada önemli bir özelliktir. Örneğin, "gel, gün ışığını yakalım" cümlesinde gece olduğu belirtilmektedir.

3. Parallelikler, benzer öğelerin tekrarıdır.

Yukarıda anlatılanları, Steinbeck'in **Fareler ve İnsanlar**'ında incelemek, romanın başarısını biraz olsun ortaya çıkarmak açsından yararlı olur.

FARELER VE İNSANLAR

Edebiyat da, bir illüzyonu yansıttığı için, tıpkı resim veya tiyatro gibi bir gösterim sanatıdır. Bir romanı okurken karakterler bize tanıdık ve çok bildik gibi gelse de, onlar 'gerçek' değildirler çünkü bir roman somut gerçeğin, saydam, bozulmamış resmidir. Romanın gerçeği, sadece gösterilen ve temsil edilen bir içeikten gözlenebilir. Bu gösterim de ancak dil teknikleriyle kontrol edilir. Bu nedenle, bir romanın dünyası dilbilimsel tekniğin yaratısıdır diyebiliriz. Her yazarın kaleme aldığı yapıtının okunmaya değer olması için belli bir yapısının olması gerekir. Her metin, okurun dikkatini, soldan sağa çekerek, bir anlatımın bilgi yapısını oluşturan cümle ve tamlama dizileridir. Bir roman karakterinin kimliğini ve davranışlarını, gündelik alışkanlıklarını (örneğin menü ve yiyecekler), yaşadığı yer ve zaman gibi çeşitli konuları, romanın akışı içinde, sözsel değinmeler veya soru yanıt dizileri biçimindeki konuşma örgüsü belirler. Yazar, dilin yardımıyla olay dizilerini kurar ve okur da ipuçlarını birbibirine bağlayarak yolu izler. Tekrar ve paralellikler okurun algılayışını kolaylaştırır.

Fareler ve İnsanlar romanı, Salinas ırmağı çevresindeki doğal yaşamda,renk uyumları içindeki hayvan ve bitkilerin içiçe dengeli dünyalarının uzunca bir betimlemesiyle başlar. Kumluk yamaçta, yerlere dökülmüş yapraklar öylesine gevrektir ki, üzerinden kertenkele geçse, gürültüsü dünyayı tutar [9; s. 5]. Sessiz ve huzur dolu bu ortamda, yaprakları hışırdatan ayak sesleri hayvanların kaçmasına neden olur. Yazar, bu zıtlığı belirginleştirdikten sonra, patikada yürüyenleri anlatır. Bu fon, gelecek olan,daha önemli zıtlıklara bir başlangıç olarak ilk yolu açar.

George ve Lennie, benzer giysilerine rağmen, karakter ve fiziksel özellikleri farklı iki erkektir. George önde gitmektedir, Lennie ise onu izlemektedir. Yazar, karakter sunuşunda, Lennie'yi daha ilk görünümünde, fiziğini ve karaterini de yansıtacak bir biçimde çizmiştir, bu bilgiyi doğrudan verir: "şekilsiz suratlı... iri açık renk gözlü... geniş, sarkık omuzlu... lön lön yürürken ayaklarını ayılar gibi sarkıtan... kolları dümdüz sarkan kocaman bir adam." (s.7). Okurun dikkati, dinamik sözcüklerle dolu bu cümlelerle gövdesinin bölümleri bağımsızca hareket eden koca bir adam olan Lennie'ye çekilir. Daha ilk başta okur ona ısınır. Lennie'nin yabanıl ama o denli de doğal, saf ve çocuksu kimliği ortaya çıkar: "Koca, koca yudumlar alıyor, içerken soluyor, atlar gibi soluğunu suya verip gürültüler çıkarıyor." "Lennie koca pençesini" suya daldırır, parmaklarıyla dalga yaptıkça, George'la bu eğlenceli oyunu paylaşmak ister.

Daha sonra, Lennie'nin karakterine ilişkin bir yorum, umutsuz bir sesle

konuşan George'dan gelir. "Sen susadın mı lağımdan bile içersin." (s. 9). Su kenarında otururlarken Lennie, bir çocuk gibi, George'un yaptığı hareketlerin aynısını yapar. Bu noktada Steinbeck araya girer ve Lennie'yi anlatır. Bundan sonra, kimlik belirleme işi, tekrar konuşma örgüsüne geçer. Yolda yürürlerken, iki adamın arasında geçen konuşmada, Lennie'nin yetersizlikleri ve zaafları ortaya serilir. "Nereye gidiyoruz, George?" "Unutmamaya çalıştım. Valla uğraştım, George." "Tavşanları unutmadım ama, George." Lennie çok dar ve sınırlı bir dünyada, ufak uğraşlarıyla ve sevdiği meraklarıyla yaşamaktadır. Ancak denetleyemediği bir gücü vardır. George, onun cebinde ölü bir fare bulduğunda, Lennie, iyice çocuklaşır: "I-ıh, ölü fare, George. Ben öldürmedim. Valla buldum. Ölü buldum." (s. 12). Konuşmalarda, öldürme konusunda, George ve Lennie'nin geçmiş deneyimlerinin olduğu ima edilmektedir. Tüm dikkat "fare" ve "ölüm" sözcüklerinde odaklanır.

George üsteleyince, Lennie bulduğu bir fareyi vermek istemez, tıpkı küçük bir çocuk gibi davranır. George fare konusunu uzatınca, Lennie numara yaparak, bilmez, anlamaz görünür. Sonunda, George'un dayak tehdidi karşısında, mızırdanmaya, fareyi nasıl bulduğunu anlatmaya başlar. Şartlanmış bir çocuk veya bir hayvan gibi, George'un parmak şıklatmasıyla fareyi teslim eder. Ne varki, sevdiği oyuncaktan ayrılmış bir çocuğun kendini tutup tutup sonunda ağlaması gibi, Lennie de azar işitirken ağlamaya başlar. George, Lennie'yi üzdüğünü anlayınca, avutmaya çalışır. "Taze değildi o fare, Lennie üstelik okşarken ikiye bölmüşsün de..." (s. 14). Bu son cümlede, ikinci kez Lennie'nin gemliyemediği gücü vurgulanır. Kısa cümleler ve sözdizimi, Lennie'nin karakterindeki denetimsizliği ve dengesizliği yansıtacak biçimde ayarlanmıştır.

Yazar, okur üzerinde yaratmak istediği etkiyi dengeler. Lennie, kendince bir nedenle, fare öldürebilmektedir. O halde, Lennie için, rahatlıkla can çıkaran bir canidir demek doğru olur mu? Bunun açıklamasını da gene Lennie kendisi yapar. "Okşuyordum, sonra parmaklarımı ısırmaya başlıyorlardı, ben kafalarını biraz çimdikliyordum, hemen ölüyorlardı... ufacıktılar da ondan. Keşke artık tavşan bulsak, George. Onlar daha büyük." (s. 18). Burada derin yapı yüzey yapısını etkiler ve yazarın seçtiği sözcükler, ahlaksal ve toplumsal açıdan cinayet olarak isimlendirilebilecek bu davranışı doğallaştırır, vahşi yanını yok eder. Herşey basittir. Fareler "ısırır", Lennie onları sadece "çimdikler", sonra da ölüverirler. Ölmeleri edilgen eylemle belirtilir. Lennie hiç üstüne alınmaz. Fareyi böylesine safça öldürmek ve olayın adını koymamak, bir sonraki aşamada daha büyük bir hayvanın veya canlının, aynı biçimde öldürüleceğini gösterir. Zaten geçmişte Lennie'nin kızları da sevmek için sıkıca, canlarını acıtarak tuttuğu günler olmuştu.

Bu saflık, sevgi dolu bir arkadaşlıkla dengelenir. Lennie olur olmaz bir yerde, yemeğinin üzerine salça isteyip George'u sinirlendirince, arkadaşını kaybetmekten korkan bir çocuk gibi yumuşar, küskünleşir ve hemen, zorlukla da olsa, kabullenmek zorunda kalabileceği istenmedik bir sonuca varır: "George, çekip gitmemi, seni tek başına bırakmamı istiyorsun?" "Ne cehenneme gediceksin ki?" "Giderim. Nah, şu dağlara giderim. Bir mağara bulurum orda." (s. 22) Lennie inine dönen bir hayvan gibi, insanların arasından ayrılmayı ve mağarasına dönmeyi düşünebilmektedir.

George sık sık, Lennie'yi insanların dünyasına çekmek için, uydurduğu düşsel bir yaşamı hevesle dinleyen Lennie'ye anlatır. Lennie, bir türlü anlayamadığı ama ezberlediği bu öykünün olumlu yanlarını kapmıştır. "Toprağımızın geliriyle yaşayacağız! Devam et George!" (s. 25). Ne var ki, hayvanların dünyasından sıyrılamaz. Sürekli tavşanlardan söz eder.

Yabanıl bir ortamda, aktif bir oyuncu olduğu giriş bölümünden sonra, Lennie, gittikleri çiftlikte, insanların arasında ikinci role düşer. Konuşma örgüsü içindeki yeri önemsizleşir. Betimlemelerde ona kısaca değinilir: "Lennie de bitişik yatağa attı, oturdu. Ağzı açık, George'a bakıp duruyordu" (s. 31) "George şilteyi kaldırıp altına baktı, eğildi, çuvalı inceledi. Lennie hemen ayağı kalktı, o da kendi yatağına aynı şeyi yaptı." (s. 32) Patrona isim yazdırırken de, Lennie, George'un kendi adına konuşmasına izin verir. Ancak kendini tanımlamak için kullanılan ve beğendiği bu sözü tekrarlar: "Boğa gibi güçlü" (s. 35) Lennie'ye uyan benzetme ve tanımlar yalın ve doğadan kaynaklanmaktadır.

Lennie'nin en belirgin özelliklerinden biri, bir konuşma içinden kendini ilgilendiren bölümü çekip çıkarması ve bu konuyu tekrarlamasıdır. George, çiftlikteki işe başvururken, Lennie'nin herhangi biçimde konuşmasını önler. Bunun için de, patrona Lennie'nin kuzeni olduğunu ve çocukluğunda kafasını at teptiğini uyduruverir. Lennie at tepmesinden pek hoşlanmazsa da kuzenlikten memnun kalır. Aslında son derece duyarlı ve sezgileri güçlü bir insandır. Curley'nin bakışından birşeyler anlar ve tedirgin olur. (s. 40) Bu noktada yazar çok nadir kullandığı yorumlarından birini yapar. Ancak hemen bir sonraki konuşmada, bu kez Lennie'yi geri planda tutarak konuşma akışını sürdürür. Curley'le George konuşurken, Lennie'nin sesi çıkmaz. Uzunca bir aradan sonra, George ve Lennie'nin yalnız kaldıklarında aralarında geçen konuşmalar, gelecek olaylara ışık tutar. "'Bak Lennie! Burası boktan bir yer. Ben korkuyorum. Bu curley denen herifle başın derde girecek. Öylelerini daha önce de gördüm. Seni yokluyor. Korktuğunu sezdiği anda seninle kavga çıkaracak.' Lennie'nin gözlerinde korku okunuyordu. 'ben dert aramıyorum' dedi yakınma dolu bir sesle. 'beni dövmesine izin verme, George.'" (s. 46) Yazar, gücüne rağmen, Lennie'yi iyice zavallı gösterir.

Lennie, George'a öylesine çok düşkündür ki, tıpkı hiç bir nedeni olmadan, çıkarsız ve koşulsuz bir sevgiyle bağlanmış küçük bir çocuk gibidir. George'un, Curley'den uzak durması için tekrarlattığı uyarılara kulak verir. Ancak ne var ki, Lennie yetişkin ve fiziksel olarak gelişmiş bir erkektir. Curley'nin karısını gördüğünde, "gözleri kadının vücudu üzerinde aşağıya doğru kaydı. Kadın, Lennie'ye bakmıyor gibi görünüyordu ama yine de hafifçe kırıttı" (s. 49). Bu kez, olayın içine içgüdüsel bir cinsellik girer. Lennie küçük hayvanları sevmek isterken nasılsa, şimdi de , ister istemez, bu yeni deneyime atılacaktır. Böylece, romanın üçte birinin sonunda, paralelliklerin yardımıyla, çatışmanın tohumları atılır.

Kadın konusu ve bir kadının Len-

nie üzerindeki etkisi, abartısız, yalın ve kısa ama etkili sözcüklerle ifade edilir:

"Lennie onu hayran hayran seyrediyordu."

"'Güzel kız', dedi Lennie savunurcasına."

"Lennie hâlâ kapıya, kadını az önce durduğu yere bakıyordu. 'Amma güzeldi.' diye gülümsedi hayran hayran."

George kulağından sarsıp, kadını unutmasını söyleyince, Lennie, yaramaz çocuklar gibi, kulağını kurtarmaya çalışarak "Ben bir şey yapmadım, Geroge." der.

Kadın bacaklarını gösterdiğinde, George, Lennie'nin başını çevirmediğine kızar, Lennie kendini savunmaya çalışır: "Kötülük olsun diye yapmadım, George. Valla!" "Lennie birden bağırdı. 'Ben bu yerden hoşlanmadım, George. İyi bir yer değil burası. Gitmek istiyorum buradan" (s. 50-51). Bu konuşmada, Lennie'nin karakterine uygun olarak seçilmiş olanların yanı sıra, olay dizisinde çatışmayı ve çözümü hazırlayan sözcükler vardır. Konuşmanın bitiminde, George'dan, desteğini hiç esirgemiyeceğini gösteren cümle gelir: "Birbirimize göz kulak oluruz bir bakıma" (s. 54). Aralarında birliktelikten başka, büyük bir dostluk ve koruyuculuk vardır. Ancak bu da ters işler. Koruyuculuğa muhtaç olan iri yarı, güçlü görünüşlü Lennie'dir. Toplumsal ve psikolojik sorunlarla (ırk ayırımı, cinsellik, vb) dolu olayların ortasında, Lennie bir çocuk saflığıyla, köpeklerin derdindedir. İlle de kahverengi beyazlı olanını ister.

Slim ve George'un bir gece, kulübenin önündeki konuşmaları sırasında Lennie ortalıkta yoktur, George, onunla nasıl tanıştığını ve nasıl bir ikili olduklarını anlatır. Bu kez Slim, yorum yapar: "'İyi bir insan' dedi Slim. İnsanın iyi olmak için akla falan ihtiyacı yok ki!'" "'Lennie'de zerre kadar katılık olmadığını anlayabiliyorum'" (s. 63). Ancak bazen aptalca bir iyilik de yanlış anlaşılabilmekte ve tehlikeli olabilmektedir. Zavallı ve iyi insan imajını öne çıkaran konuşma örgüsü, Lennie'yle iligili olarak sürer ama Lennie fiziksel olarak fona çekilmiştir.

Bundan sonra gelecek olan üç olay, sonuçla paralalellik sağlayacak havayı oluşturmaya başlar. İlki Lennie'nin bir kıza davranışı, ikincisi köpeğe tutumu, üçüncüsü de Candy'nin yaşlı köpeğinin zorunlu öldürülüşüdür. Bir çok şeyi hayvanlar gibi, beş duyusuyla algılamakta olan Lennie, bir keresinde kırmızı giysili bir kızı tutmaya çalışmış ve başını belaya sokmuştur. Bir kadınla ilgili bu olay gelecektekilere hazırlıktır. O sırada sakladığı köpek yavrusunu göstermek istemeyerek içeri giren Lennie'yi George, köpeği farkına varmadan öldürebileceği konusunda uyarır. Lennie'nin istemeden öldürme olayı tekrar gündeme gelir. Bu nokta da, gelecek olayların bir başka yönü ortaya çıkmaya başlar. Sondaki gelişmelere paralel başka bir olay da Candy'nin köpeğinin vuruluşudur.

Daha sonra, Lennie, geri plana çekilir ve pasif bir oyuncu olur. "Kapı açıldı. Lennie ile Carlson içeriye girdiler. Lennie yatağına gidip oturdu" (s. 81). "Lennie ise, yatağından George'a dikkatli dikkatli bakmaktaydı" (s. 83). Ancak Lennie birden, gerçek dünyanın orta yerine düşsel dünyasını getirir. Hiç ilgisi yokken, George'dan tavşan besleyecekleri yeri anlatmasını ister. Topraklarının geliriyle yaşayacakları günleri düşler. Lennie tavşan besleyecektir. Ama kedilerin tavşanları kapma olasılığı Lennie'yi ilk kez öldürmekten söz açmaya zorlar: "Lennie soludu. 'Tavşanları kapmaya kaksınlar da bak," dedi. Boyunların koparırım onların Eze... ezerim sopayla kafalarını.' Sindi." (s. 89). Ezmek ve sinmek zıt anlamlı etkiyi verir ve tehdidin ve gücün karşısına korkaklığı, bağımlılığı ve zavallılığı koyar.

Kendini savunamayacak kadar korkup, Curley'den hiçbir neden yokken dayak yediğinde, Lennie, ancak George'un isteğiyle Curley'e karşı kendini korur ve oltanın ucunda sallanan balık gibi havaya kaldırdığı adamı bırakır. Aslında adamın canını yakmak istememiştir. Bu olayda, Lennie'nin üzerinde iz bırakan tek korku, tavşanlara bakmaktan men edilme düşüncesidir.

Herkesin kasabaya indiği akşam, Lennie köpeklere bakmak için, zenci Crooks'un odasına girer, beyazların arasında istenmeyen bu dışlanmış adamla konuşur. Lennie, Yine satın alacakları küçük toprağın ve besleyecekleri tavşanların düşüne takılmıştır. Zencinin ırk ayrımından yakınması sırasında, ilgisiz bir soru sorar: "'O yavrular ne zaman okşanacak hale gelir dersin?' diye sordu." (s. 108). Crooks, sadist bir tavırla, Lennie'ye George'un kasabaya gittikten sonra yok olabileceğini söylediğinde, Lennie önce, böyle bir varsayımı kabullenmek bile istemez ancak daha sonra kuşkulanır. George ve düşleri, Lennie'nin yaşamla tek bağıdır. Başına gelebilecek böylesine kötü bir olayın düşüncesi bile, onu korkutmaya yeter. Bu endişesi, Crooks anlatmayı sürdürdükçe, yok olur ve düşünceleri, yine ilgisiz bir biçimde tavşanlara ve böğürtlen tarlasına kayar. Crooks'a göre, çiftliğe gelen her insanın aklında kendi toprağını alma düş vardır, çünkü bu "cenneti düşünmek" (s. 111) gibidir. O sırada yıllardır çiftlikte çalışmış olan Candy de tavşan düşünün büyüsüne kapılmıştır, Crooks'un odasındaki sohbete o da katılır. Candy'nin durumu Lennie'ninkine paraleldir.

Curley'nin karısı geldiğinde, Lennie'nin sesi kesilir. Sadece kadına "baygın baygın" (s. 116), "ağzı açık" bakar. Sonunda, kadın, uzun uzun Lennie'ye süzünce, Lennie utanıp bakışlarını kaçırır. Yüzey yapıdaki çizgisellik ve derin yapı arasındaki geçiş Lennie ve kadın arasındaki ilişkiyi netleştirir. George konusu açılınca, Lennie susamaz çünkü dostu, Lennie'ye tavşanları çağrıştırır. Kadını bela aradığını Lennie bile hisseder: "'Keşke Gorge gelse' diye inledi. 'George'un burada olmasını isterdim.'" (s. 122)

Bir pazar günü öğleden sonra, Lennie samanlıkta, önünde ölü köpek yavrusu öylece oturmaktadır: "Sonra alçacık sesle, 'Ne vardı ölecek sanki?' dedi köpeğe. 'Fare kadar küçük değilsin ki! Fazla hoplatmadım seni'" (s. 127). Bu ikinci suçtan sonra, George'un tavşanları kendisine baktırmayacağını sanan Lennie, George'u aldatmak için çeşitli yalanlar düşünmeye koyulur. O sırada sessizce yaklaşan Curley'in karısını duymaz. Ancak burnunun dibine geldiğinde, onu fark eder. Kadın, Lennie'yi konuşturmayı başarır ve ağzından köpeğe olanları alır. Lennie'nin George'la, bu kadınla konuşmamak için aldıkları kararları da öğrenir. Bir noktada, kadınla Lennie arasındaki sohbet daha önce Crooks'la Lennie arasında geçene benzer. Lennie hiç sır vermeyecek bir duvar gibidir. Oysa Crooks ve kadın, en gizli sırlarını

ona anlatmayı sakıncalı bulmazlar. Zıtlıklar ve iletişimsizliklerle dolu sohbette, Lennie tavşanlarından söz ederken, kadın, ona artist olma düşünün yıkılışını ve kocasını hiç sevmediğini anlatır. Konuşma örgüsünde, kadının cümleleri önden gelir, yan cümlelerle desteklenir.

İletişimsizlik sonucunda, Lennie'nin sürekli tavşanları anması, kadını öfkelendirir ve kadın istemeden onu tahrik eder. Lennie, kadının saçlarını severken, kadın birden paniğe kapılıp bağırmaya başlar. "Lennie korkudan ağlamaya başladı. 'Ahh! ne olur bağırma!' diye yalvardı. 'George yine kötü bir şey yaptın diyecek. Tavşanlara baktırmayacak.'" (s. 136). Kadın bağırdıkça, Lennie azını kapatmaya çalışır. "Kadın hareketsiz yatıyordu. 'Canını yakmak istemiyorum.' dedi Lennie." (s. 136). Bu noktaya gelene dek Lennie'yi sevmiş ve ona acımış olan okur, artık Lennie'yi tutmaktadır. İnsan öldüren sanki Lennie değilmiş gibi, kadın hatalı bulunur.Lennie, olayların dışında kalmış bir günahsız gibidir: "Ambarın dışından adamların bağırmalarıyla, nalın çarpma sesleri geldi. Lennie ilk olarak dış dünyanın farkına vardı." (s. 137).

Romanın sonunda, yine baştaki gibi, Salinas Irmağı kıyısı anlatılır. Lennie, baştaki gibi, yabanıl bir ortamda, hayvansı davranmaktadır. "Birden Lennie çalıların arasında göründü. Sürünerek giden bir ayı kadar sessiz ilerliyordu."... Lennie sessizce suyun kenarına geldi. Diz çöktü, dudaklarını suya ancak değdirerek içti." (s. 148).

Lennie, akşama dek ırmak kıyısında saklanır. Bir ara Clara teyzenin hayali karşısına çıkar ve Lennie'nin vicdanı olur. Clara teyze yok olunca, bir tavşan çıkar karşısına. Bu kez de oy yargılar Lennie'yi Aslında bu, Lennie'nin kendi kendini muhasebesidir.

Çiftlikteki öldürme olayını duyup, kararlaştırdıkları yere gelen George, Lennie ile baştakine benzer bir ortaklığa girer ve Lennie'ye desteğini sürdürür. "'Çünkü... ' 'Çünkü sen bana, ben de...' 'Sen de bana bakarsın. Can yoldaşı oluruz birbirimizin.'" (s. 154). Lennie, George'un anlattığı düşleri dinlerken, George acı bir karara varır. Yazar, bu sonu çok yalın ve duyarlı bir dille verir. George, seslerden gelenler olduğunu anlar. "Doğrulup nişan aldı, namluyu Lennie'nin başına yaklaştırıp. Eli titriyordu ama yüzü kararlıydı. Eli titremez oldu sonra... Tetiği çekti. Merminin sesi tepelerde yankılanıp geri geldi. Lennie sarsıldı, yavaşça öne doğru devrildi, kum-ların üzerine serildi, hiç titremedi" (s. 156). Lennie, büyük bir kaya parçası gibi "devrilir", "serilir" Roman boyunca, özne isim grupları, fiil grupları, sözlükselbirimler ve biçimbirimler, Lennie'nin karakter yapısını, okuyucunun, yazarın istediği biçimde görmesini sağlar.

Üslupçu eleştiri, dili tözel niteliğinden ayırmakta ve anlamı, cümleler üreten sözdizimsel dönüşüm sürecinin bir sonucu olarak betimlemektedir. Dille dünya görüşü ve dille çevre birbirinden ayrılmaz. Birçok sosyo-dilbilimci kişinin' gerçeklik' konusunda alışkanlık ve yerleşik bakış açılarının içinde bulundukları sosyo-ekonomik yapıya bağlı olduğunu savunurlar. Sosyal yapıdaki etkiler kişinin tipik dil kullanım modellerini de belirlemektedir. Ancak bunun yanı sıra, yazar, belli türdeki bir okur kitlesini de göz önünde bulundurarak kullandığı dili biçimlendirir.

HABER

-Uğur Mumcu için-

Ölmüş mü
Ölmüş
Ölü durmuş suların eşiğinde
Öncekiler dağ yolunu tırmanmaktalar hâlâ
Ölümden önce koşmuş da durmuş

Gezginci bir karanfilmiş
Bahçelere uğramazmış saksılara hiç
Kuytularda koyaklarda sabahlarmış
Tırmıklarmış toprağını kayaya değene dek

Ölmüş mü
Ölmüş
Ders bitmeden teneffüse mi çıkmış
Kuşlar kanat çırpmıyormuş
Alacalı renklere koştururken yığınlar
Ölmeden beyaz olmuş

Güngör TEKÇE

KAYNAKÇA

[1] Kıran, Zeynel, Saussure'den Günümüze Dilbilim Akımları, Erol Matbaası, 1986, ss. 107-142.

[2] M.A.K. Halliday, Angus McIntosh, amd Peter Strevens, The Linguistic Sciences and Language Teachin, London, 1964, s.33.

[3] Jacobson, Roman; Halle, Moris, Fundamentals of Language, Lahey, 1956.

[4] Bruner, Jerome; Goodnow, J. Jacqueline; Austin, A. George, A Study of Thinking, New York, 1956, ss. 2-5.

[5] Milic, T. Louis, A Quantitative Approach to the Style of Jonathan Swift. Lahey, Mouton and Co., 1967, ss. 122-136.

[6] Freeman, C. Donald (ed), Linguistics and Letary Style, Holt, Rinehard Winston, Inc., 1970, s. 258.

[7] Chomsky, Language and Mind, New York, 1968, s. 81.

[8] Fowler, Roger, Linguistics and The Novel,Methuen and Co. Letd., 1977, 6-15.

[9] Steinbeck, John, Fareler ve İnsanlar, Çev.: Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınevi, 1984. (bundan sonraki alıntılar bu romandan verilmektedir.)

KÖY ENSTİTÜLERİNDE KİTAP VE KİTAPLIK

Mehmet BAŞARAN

Uzunca bir arayış ve deneme döneminden sonra doğmuş bize özgü eğitim kurumlarıdır enstitüler. Cumhuriyetin getirdiği değerleri kökleştirme kırsal kesimde yaşayanları eğitim hakkına kavuşturarak demokrasiyi tabandan fışkırtma amacı güldülmektedir enstitülerle; yeni teknolojilerle üretim yaşamı değiştirilecek, "köleliğin her çeşidinden kurtarılarak" yönetime ağırlığını koyar duruma getirilecektir büyük çoğunluğumuz. Köy çocukları, doğa ortasında çağdaş bir yaşama ortamı gerçekleştirme eylemi içinde bilgiyle bilinçle donanarak, köye öğretmen, sağlıkçı, köye yarayışlı zanaat erbabı olarak yetişecektir. Her enstitü, 800-1000 dekarlık bir alanda yöre koşullarına göre gelişen bir üretim, bir yaşam birimidir. İkinci Dünya Savaşı'nın zor koşullarında boz topraklar yeşertilmiş, suya ışığa kavuşturulmuştur öğrenci emeğiyle. Öğrene uygulaya gerçekleşmiştir bu iş. Kitap okuma, yaşamsal bir gereksinimdir enstitülerde, her enstitü, canlı bir kitaplık gibidir.

Hakkı Tonguç şöyle diyor:

"Uygulanmayan bilgi boş ve gereksiz bilgidir. Bilmek demek, yapmak demektir. Bir şeyi yapabiliyorsak, biliyoruz demektir. Doğru, iyi, düzgün yazamıyor, ya da resim yapamıyorsak, anlatmak istediğimiz konuyu bilmiyoruz demektir. Bir olayın deneylerini yapmaktan , müzik parçalarını bir alet ile çalmaktan, ya da notaya uygun olarak söylemekten aciz isek, o olayı ya da parçayı bilmediğimiz anlaşılır. İlgili kitabı veya dergiyi okuyarak, doğayı ve toplumsal yaşamı inceliyerek bilgi edinemiyorsak, kitapta yazılanı ya da öğretmenin anlattığını ezberleme yolunu tutmuşsak iskolastiğin tutsağı olmuşuz demektir. Köy enstitülerinde yetiştirilen çocuklar iskolastiğe köle olmaktan kurtarılmaya çalışılmıştır. Onların bilgileri, cila şeklinde ezberlenerek benimsenmiş bilgi değil, iş içinde, iş aracılığıyla öğrenilen gerçek ve öz bilgidir."

Enstitülerde her öğrenci işlikte, tarlada, derslikte çalışır. Enstitü yönetimine etkin olarak katılır, mandolin çalar, motosiklete biner, marangozluk, demircilik, yapıcılık, dokumacılık gibi bir zanaat edinir. Ulusal oyunlar binlerle oyanır, türküler binlerle söylenir. Kitap, ekmekle bir tutulur.

Müfredat programının Türkçe bölümünde şöyle denmektedir:

"... öğrenci enstitüyü bitirirken yaşına ve anlayış seviyesine uygun bir metnin özünü, sözlerini ve değerini anlayabiliyorsa dilek ve düşüncelerini imla, şive, dilbilgisi yanlışı yapmaksızın yazıyla ve sözle açık ve tam olarak anlatabiliyorsa; okuma ve yazma konusunda rastlayacağı zorlukları kendi kendine yenmenin yollarını öğrenmişse gündelik hayatında okumayı ve yazmayı zevkli bir alışkanlık haline getirmişse Türkçe öğretimi amacına ulaşmıştır."

KURULUŞ YILLARI:

Enstitülerin çoğu bomboş topraklarda ve çadırlarda barınarak işe koyulmuştur. İkinci Dünya Savaşının yoklukları, sıkıntıları içinde, günde üç yüz gram ekmek yenerek çalışılmaktadır. Köy çocuklarının yaşam deneyimleri vardır ama, söz dağarcıkları sınırlı, anlatımları yetersizdir. Tüm çalışmalarda "iş içinde, iş aracılığıyla iş için" öğrenme ilkesine uyulur. Başlangıçta lüks lambalarının, gemici fenerlerinin ışığında yaşamlarıyla bağlantılı, sevebilecekleri kitaplar kümelerde topluca okunur. **Küçük Paşa, Çıkrıklar Durunca, Yaban, Kuyucaklı Yusuf** vb. yapıtlardır bunlar. Okunanlar üzerinde düşünülür, tartışılır. Okuma teknikleri üzerinde durulur. Yapıtlar, her yönden değerlendirilmeye çalışılır. Giderek, her fırsatta kitap,dergi tanıtımlarına yer verilecektir. Okumayı yazmayı gündelik yaşamda zevkli bir alışkanlık haline getirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Hakkı Tonguç, enstitü yöneticilerine yazdığı mektupta şöyle demektedir:

"Koşullar ne olursa olsun, hangi mevsimde bulunulursa bulunsun, her gün öğrencilere serbest okuma yaptırılacak ve onlara kitap okuma alışkanlığı mutlak surette kazandırılacaktır." (Mektuplarla Köy Enstitüleri Yılları Tonguç, Çağdaş Y.)

Kazandırılmış çocuklar büyük bir açlıkla kitaplara sarılmıştır. Öğrenciler Çifteler Köy Enstitüsü Eğitimbaşısı Nazif Evren, anılarında "tek sorunun sınıfının okuma düzeyine yetişebilmek" olduğunu yazar. (Kıyı, Şubat 1992) Enstitüler geliştikçe, kitaplık işleri daha bir yoluna girerek, canlanmıştır:

"Enstitülerin çoğu artık muntazam, kitapları ciltli, dolapları güzel ve sağlam bir kitaplık kurma dönemine girdiler. Kütüphanesizliğin ya da derme çatma kütüphanelerin bütün arkadaşları huzursuz etmesi gerekir. Gidecekleri köylerde kitaplık kurma düşüncesi çocukların zihinlerine yerleşmelidir. (H. Tonguç. Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, Çağdaş Yayınları 2. Bas. 1990)

Görevli öğretmenle, öğrenciler çalıştırmaktadır kitaplıkları. Yıpranan kitaplar, resim-iş derslerinde onarılıp ciltlenmektedir. Her ay okunan kitap sayısı, en çok okunanlar, duyuru köşesinde yayımlanır. Bu bilgiler, **köy Enstitüleri Dergisi**'nin "Enstitülerden Haberler "bölümünde de yer almaktadır. Örneğin, Çifteler Köy Enstitüsünde 1945'in ilk altı ayında okunan kitap sayısı (7000) dir.

Hafta sonu eğlenceleri, okunan, özümlenenlerin sergilendiği, sahneye konduğu; seçilmiş şiirlerin, öykülerin okunduğu, öğrencilerin kendi yaratılarının topluma sonulduğu birer sanat şöleni boyutuna ulaşmıştır.

Sabahattin Eyüboğlu, "Enstitülere kız gibi gelen bakanlık klasiklerinin kısa sürede yıllanmış köylü çarığına döndüklerini" yazar. Düzenlenen kitap tanıtma, yazın toplantılarıyla enstitüler, düşün ve yazın dünyasına açılmıştır. Doğruların, kuşun ötüşünce rahat dile getirilebildiği bir özgürlük

TİK-TAK

Ağaçsız bir ormandır
İncirharmanı
Koşar bir ok yılanı
Elinde orakla bir üşüme
Bebeciklerim küçük
Ölüm
düşme peşime
Çizmesi topuğunda erimiş
Şakağı çökmüş
gülü katranda çürümüş
Kolunda bir saati kalmış
tik-tak
dondu bütün denizler
gülüm
Durdu zaman
tik-tak'ı bırak

Kezban bu / Deli kız
Basmış bağrına taşı
Kuşatmış yasını gençlik ataşı
Söz kesmişler Halil'e

Zafer MURATOĞLU

ortamı yaratılmıştır buralarda. Eyüboğlu, bir de açık kitaplık deneyi gerçekleştirmiştir Hasanoğlan'da. Büyük bir salonda kitaplar, herkesin eli altındadır, dilediğini alıp ister salonda okur, isterse götürür bitirdiğinde getirerek yerine koyar. Okuyucu büyük ilgi görmüş, aksamasız çalışmıştır açık kitaplık.

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü" Dergi Kolunca" çıkarılan **Köy Enstitüleri Dergisi**, yirmi köy enstitüsünün ürünlerini sergilemektedir. Üç ayda bir, 17 000 adet basılan dergi, "incelemeler", "Enstitü Çalışmaları", "Toplu Çalışmalar", "Haberler" bölümlerinden oluşmakta, tüm öğrencilere ulaştırılmaktadır. Türkçe derslerinde de okunup incelenmekte, değerlendirilmektedir. Dergi giderek, yazınızda toplumcu gerçekçi akıma ivme kazandırıcı köy yazınının da kaynağı olmuştur.

Köy Enstitüleri Dergisi, toplu çalışmalarla sınıf düzeyine uygun kitap tanıtmalara da başlamıştır. **Robenson, Güllıver'ln Seyahatl, Öldüren Kutup, Şahlka, Ana, Clmrl, Vlşne Bahçesl, Dubrovskl, Baragannın Dlkenlerl** ilk tanıtılanlar arasındadır. Ayrıca, kurulan "Özet, tahlil, eleştiri komisyonu" da enstitülerden gelen çalışmaları değerlendirerek, rapor halinde yayınlamaktadır. Temmuz 1946 sayısında 800 yazı üstüne ilginç bir rapor vardır.

Enstitüleri bitirip köylerine gidecek öğretmenlere, üretim araçlarıyla birlikte, 100-150 kitaptan oluşan bir de kitaplık verilmektedir. Tonguç gene öğretmenlere şöyle seslenir:

"Sürekli okuyarak, deneyler yaparak çalışmalı, var gücünüzle kendinizi yetiştirmeye uğraşmalısınız. Salt okulda öğrendiklerinize güvenirseniz aldanırsınız; basit, dar görüşlü insanlar olarak kalır, çarçabuk tükenir, toplumun başına bela olursunuz. Kendini sürekli olarak yetiştirmeyen kimse, aydın sayılamaz." (H. Tonguç Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları)

Enstitüler, kitabın ekmekle bir tutulduğu, kitaplıkların yaşamla bütünleştiği; yaşama, düşüncenin özsuyunu kattığı yerlerdir. Oralardan yetişenler, aydınlarımızın okuyan kesimidir. Eğitimin her basamağında çalışan bu öğretmenler, okuma sevgisinin yaygınlaşmasına, okuyan bir toplum yaratılmasına büyük emek vermişlerdir, dergilerin, kitapların baskı sayısına da yansımış bir emektir bu.

1946'dan sonra iktidar olanlar, enstitü kitaplıklarına kilit vurmakla başlamışlardır işe. Kimi enstitülerde "ıslahatçı"müdürler, kitap yaktırmıştır. Çok okuma, düşündüklerini kuşun ötüşünce rahat söyleme suç sayılmış, **VARLIK** dergisinin enstitülere girmesi yasaklanmış, serbest okuma saatleri kaldırılmıştır.

Bir bakanlık müfettişinin raforundan alınan şu satırlara bakın:

"Uzun süre teftiş ve tahkik ettiğimiz köy enstitülerinde aşırı solcu fikirleri yayma işleri çok dikkat çeken bir hızlılıkla ele alınmıştır. Hatta bu faaliyet o kadar hızlandırılmıştır ki maksatlarına bir an evvel varmak için okulda hem bütün öğretmenlere, hem de öğrencilere birtakım muzır kitapları tanıtma suretiyle adeta resmi bir mütalea programı tatbikine başlanmıştır. Çok sık kitap tanıtma, okuma, muhteviyatını açıklama, öğretmen ve ögrencilere bu eserlerin özetini çıkartma faaliyeti bütün dersleri öğretmek gibi ensitülerin esas vazifesini bile geniş ölçüde ihmale ugratmıştır" (Fethi İsfendiyaroğlu, Havadis Gazetesi, 12 Ağustos 1960)

Raporda sözü edilen muzır kitaplar, Varlık yayınları ile Bakanlık klasikleridir.

Bugün hâlâ evlerinde kitaplık bulunmayan bir toplumuz. Okul kitaplıklarımız, genel kitaplıklarımız, birer kitap deposu durumundadır. İlkinden yükseğine, kokmaz bulaşmaz bilgiler aktaran eğitim düzenimiz, kitabı sevdirememekte, sürekli eğitim aracı kitaptan yararlanamamakta , sağlıklı bir okuma alışkanlığı edindirememektedir. Yasakçı kafalar, bugün de iş başındadır.

1947'de şöyle diyordu Tonguç:

"Serbest okumaya değer vermeyen eğitim kurumlarında kitap yakan, kitaplıklara kilit vurabilen, öğrencileri eşkiya takip eder gibi kovalayan gaddar kara cahiller peyda olur; toleranstan eser kalmaz; hafiyelik makbul sayılır hizmetler arasında yer alır; müstebitler kahraman kesilir. Böyle okuldan nefret edilir, öğretmenlerine, yöneticilerine kin beslenir. Böyle okul geriliğe bütün kapılarını açar; Cumhuriyete hizmet eden bir kurum olamaz; bilakis o,Cumhuriyetin getirdiği değerlerin hepsini çürütür, onu temelinden yıkan bir araç haline gelir. (İ. Hakkı Tonguç, Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy 1947 sf. 543-644)

Toplumumuzda yaşanan korkunç kitap kıyımlarını çok önceden haber veren bir tanı değil mi bu...

BİZE GELEN MEKTUPLAR

Sayın Cengiz Gündoğdu

Karya kitabevinde tanışmamızdan çok memnun oldum. İlgilendiğiniz için ayrıca teşekkür ederim.

Devletin ayıbı ve Türkiye'deki insan hayatının ucuzluğundan söz etmek istiyorum. Ben biri hasta üç kız çocuğu sahibi genç bir şehit eşiyim. Eşim 24 yıl T.T.K Kozlu mekanik atölyesinde kompresör uzmanı olarak çalıyordu. Bir ay ocak kursuna tabii tutulduktan sonra Macaristan'dan gelen mühendislerle birlikte 2.3.92 tarihinde ocağa indi. Gece yarısı eve geldiğinde rengi solmuş, midesinin bulandığını ve karnının ağrısından söz ediyordu. "Zehirlendim galiba" dedi. Ben de "Ocağın havasına alışık olmadığındandır, dinlenirsen geçer" dedim" Emekliliğime 11 ay var, hem bugün genel müdür gelecekmiş bir pürüz çıkmasın fazla bir işimiz de yok makinaya bakıp çıkacağım" dedi ve gitti, gidiş o gidiş.

3.3.1992 akşam saat 20.00 de acı haberi duydum ama inanamadım. Eşimin cesedi gece 23.30 civarında çıkarılmıştı. Vücudunun hiçbir yerinde çizik dahi yoktu. Sadece metan gazı zehirlemişti. Eşimin ölümünün senesi olacak ama ben hâlâ kabul edemiyorum. Suçlular cezalarını bulmadıkları sürece huzura kavuşamıyacağım. Eşim de yattığı yerden rahat uyuyamaz sanıyorum. Beni ayakta tutan hırsım tüm sorumluların adalet önünde yargılanmaları. Aylardır uğraşıyorum tüm şehit ailelerini bir araya getirip kamuoyu oluşturmak için. Ama olmuyor, Zonguldak halkı ürkek ölümle iç içe yaşamaya alışmış. Allah'tan geldi deyip herşeyi kabulleniyorlar ama ben kesinlikle bunu kabul etmiyorum. Deprem, sel, çığ olur afet diye adlandırırız peki bunun adı sizce nedir? Bence KATLİAM

Türkiye'de pahalılıktan söz ediliyor. Evet çok doğru, bir şeyi unutmuşlar. İnsan hayatının değerini, ucuzluğunu. Eğer o gece emekçilerin gaz maskeleri olsaydı belki de 15-20 kişi ölecekti. 263 kişinin % 80'i gazdan zehirlenerek öldü, bu ihmal değil de nedir?

Suçu ne devlet ne de işveren kabul ediyor. Pekala suçlu kim bizler mi yoksa bir ekmek parası için ocağa inip geri gelmeyen genç insanlar mı. Suçu kabul etmiyorlarsa suçluları bulsunlar 13.11.1992 tarihinde. 1. Asliye ceza mahkemesinde duruşmayı izlemeye gittim. 48 sanık çok rahat oturmuş kimi çiklet çiğniyor kimi gülüyor. Sanki 263 insan değil de hayvan ölmüş. Türkiye Cumhuriyeti adaletine, yasalarına saygısı olmayan böylesine kişilere bu müessese emanet edilmiş ve kinim daha da arttı. Her tarafa baş vurdum. Ankara İHD'yi aradım onlar da 4.2.1993 duruşmasına gözlemci avukat gönderdiler. Bizleri sonuna kadar destekleyeceklerini söylediler. 3 m^2 lik bir duruşma salonunda dört avukat ve bir hakimin oturduğu diğerlerinin ayakta durduğu bu toplu katliamın davası görülüyordu. İşin en acı tarafı duruşmada bizleri savunacak olan sendika avukatlarının olmayışıydı. ODTÜ den gelen üç kişilik bilirkişi raporunu duyunca bir kez daha sarsıldım. Kazanın % 100 kaçınılmaz olduğunu yazmışlardı. Bunu protesto ediyoruz. Bunu yazan üç profesöre soruyorum. Oturdukları yerden nasıl böyle bir karara vardılar.

Bu mudur insan hakları, bu mudur emeğe saygı. Tüm insanları bu davamızda bizleri desteklemeleri için çağrıda bulunuyorum. Başta, bütün Zonguldak'lılar.

Sayın Gündoğdu

Kozlu faciası 3 Mart günü birinci yılını dolduruyor. Yeraltında 84 madencinin cesetleri çıkarılmayı bekliyor. Bunlar 300 kodundalar 200 kodunda kömür üretimi yapılıyor. 8 Mart kadınlar gününde çok şey söylenecek ama Zonguldak'lı kadınlar'ın sorunları unutulacak. Aradan bir yıl geçti genç madenci dullarının dertlerini kimse bilmiyor.

Zonguldak yöresinde önemli sosyal yara olan dul kadınların yakın akrabalarıyla evlenmeleri olayı da bir gerçektir. Hatta sayın Şükran Ketenci bu olay hakkında "Madende ağıt dinmez" diye bir yazı dizisi hazırlamıştı.

Kozlu'da 263 madenci öldü, 950 çocuk öksüz kaldı 260 kadın dul kaldı. Bu kadınların bazıları tazminat paralarını alıp köşeye çekildiler, en yakın akrabalarıyla imam nikahı kıydılar.

Grizu günü verilen sözlerin hiçbiri tutulmadı. Kazada ölenlerin yakınları işe alınacaktı. Öksüz kalan çocuklara burs verilecekti, devlet tarafından okutulacaktı. Bunların hiçbiri gerçekleşmedi.

Şimdi 3 Mart 1993'te Kozlu'nun yıldönümü kutlanacak, kutlanacak diyorum çünkü Zonguldak'ta Madenci öldüğünde herkes bayram yapıyor. İşçiler öldüğünde neden cenaze töreni yapılmadı, ayaklanmadan mı korktular.

3 Mart yıldönümün'de alnımda siyah kurdele ile, madenci heykelinin önünde tüm sorumluları ve Zonguldak'lıları protesto edeceğim. Bu haklı davamızda tüm vicdan sahibi insanlardan destek bekliyorum. Bu acı hepimizin acısı olmalı diyorum.

İlgileriniz için teşekkürler.

Saygılarımla.

Gülsün Kaplanoğlu

NEVRA BÜCAK
KIZIN ADI CANDAN

2. Basım
Çocuk Romanı

20.000 TL.
Cem Yayınevi

ÖYKÜ

KAFESTE

Cemile ÇAKIR

Şehrin merkezinde, dört caddenin kesiştiği Özgürlük Meydanı'nda, Büyük Kurtarıcı Yontusu'nun tam karşısında bir kafesteydim. Ne zamandan beri burada tutsak olduğumu bilmiyorum bile. Unutalı yıllar oldu. Tutsaklığımın nedenini de yeterince açıklamamışlardı bana.

Kafesin eni ve boyu dörder metreydi. Yüksekliği ise iki metreyi geçiyordu. Büyük Kurtarıcı Yontusu'na bakan tarfında demir parmaklıklı bir pencere vardı. Günlerim bu pencereden dışarıyı seyretmekle geçiyordu. Bu küçük pencerenin dışında her yan kalın kara taştan örülmüş duvarlardı. Bu taşların arasını yosunlar kaplamıştı. Duvarların ve yosunların girinti ve çıkıntılarında adını bilmediğim bir sürü böcek dolaşıyordu. Küçücük pencere yeterli havalandırmayı sağlamaya yetmiyordu.Boğucu yaz günlerinde içerdeki nemle birleşen sıcaklık, kafeste yaşamayı daha da dayanılmız kılıyordu. Kış günlerindeyse beni soğuktan koruyabilecek hiçbir şey yoktu. Her sabah yüzünü bile göremediğim bir asker, içeriye ekmek ve su veriyor, bir kelime bile konuşmadan gidiyordu.

Her gün dışarıyı seyrediyordum. Gelip geçen insanların beni görmesini, tutsaklığımın sona ermesi için içlerinden birinin bir şeyler yapmasını bekliyordum. Durmaksızın insanlar geçiyordu. Bu şehirde bu kadar çok insanın olması şaşırtıyordu beni. Hiçbiri yıllardır içinde yaşadığım bu kafesi görmüyordu. Tutsaklığımın başlangıcından beri, biririn beni göreceği umudunu hep diri tutmuştum içimde, ama yontunun üzeri sayısız kez karlarla kaplanmış, sayısız kez karlar eriyip yerini cıvıltılı bahara bırakmıştı da kimse beni görmemişti.

Bugün yine aynı umut içindeyim. Dışarda sıcak bir ağustos günü. Kaldırımlardan yükselen buğuyu bile görebiliyorum. Herkes kısa kollu ve açık renk giyinmiş. Kafesin içindeyse boğucu rutubet, sıcaklığı iyice dayanılmaz kılıyor. Küçücük bir esinti bile yok. Bir bardak buz gibi soğuk su olsa... Sabahları içeri verdikleri su kaynatılmış gibi sıcak.

Sabahtan beri insanları izliyorum. Hepsi bir yerlere gidiyor, kimi hızlı hızlı, kimi ağır adımlarla, sallana sallana... Hiçbiri de önünde duran bu kocaman kafesi, bu şehrin yapısına aykırı hücreyi merak edip de birine sormuyor. Oysa ben buradayım. Onlara o kadar yakınım ki başlarını kaldırsalar beni görecekler. Beni görseler, sesimi duysalar... Duymuyorlar, görmüyorlar... Onlara o kadar yakınım ki, onlarsa bana o kadar uzaktalar...

Gücümün yettiği kadar bağırıyorum, beni duymalarını isitiyorum. Öyle ya sesim az çıkar, kulaklarına ulaşamayacak kadar yeterli olmayabilir. Bense onların fısıltıyla konuşmalarını bile duyabiliyorum. Bağırıyorum, kollarımı parmaklıklı pencereden dışarıya çıkarabildiğim kadar çıkartıp el sallıyorum. Ne sesimi duyuyorlar, ne de el salladığımı görüyorlar.

İşte bir grup öğrenci geliyor. Ellerinde kitapları, coşkularını başıboş bırakarak yüksek sesle tartışıyorlar. Sözcükler, duvarlara, parmaklıklara çarpıyor.

Özgürlük, kişinin kendi duvarını yıkmasıdır...

Benim sınırlarım bu hücre, bu kafes. Onların görüş uzaklığının bittiği yerde başlayan bu taş duvarlar. Yüzleri bana dönük. Kafese doğru geliyorlar. Seviniyorum. Tartışmaları sürse bile, belki tam duvarın önüne gelince kesecekler, beni görecekler, bir şeyler yapacaklar, diye umuyorum. İyice yaklaşıyorlar. Sanki burada bu kafes, sanki benim tutsaklığım yokmuş gibi kafesin içinden geçip gidiyorlar. Duvarlara çarpmadan, içine girmeden Bir gölgenin içinden geçer gibi...

Ben yokum galiba. Kafes de yok. Onlar kafesin içinden duvarlara ve parmaklıklara çarpmadan geçip gittiklerine göre... ben yokum, sesim yok, köşede duran şu paslı teneke sürahi yok...

Ama nasıl yok olurum? İşte parmaklığa tutunuyorum, işte karmakarışık saçlarım, işte yere basıyorum, kızgın taş ayaklarımı yakıyor...

Yoksa bir düşün içinde mi yaşıyorum ben?

Yine insanlar, insanlar... sesleniyorum dışarıya doğru... İçim yoğun bir bulutla kaplı...

Heeeeeey dışardakiler! Beni görmüyor musunuz? Tutsağım ben, burada, bu kafeste...

Bir kadın, seksen beş, doksan kilo vardı en azından, yüzünde geniş ve huzurlu bir gülümsemeyle geçti gitti. Geniş gövdesinden belirli bir uzaklığa kadar sevecenlik yayılıyordu. Üzeri cam fanusla kaplı küçük bir dünyayı taşıyarak gitti. Kırmıyordu, kırılmaması için büyük özen gösteriyordu o cam fanusun. Bluzünün altında iri ve sarkık göğüsleri her adımda sallanarak gitti.

Teyzeciğim, benim, burda, karşında, kafeste...

Sesimi duymadı bile. Kendi geniş gülümsemesi cam fanustan dışarıya taşamıyordu.

Otobüsler, minibüsler, taksiler, kamyonetler...Binlerce araba hepsi geçip gidiyorlar. Hiçbiri beni görmüyor, hiçbiri tutsakığımla karşılaşmak istemiyor.

Bir adam geliyor. Otuz, otuz beş yaşlarında. Sakallı, yuvarlak çerçeveli gözlükleri var. Sırt çantasından kitaplar dışarı taşmış. Yüzüne okuduğu kitaplardan bir parça

ışık yayılmış gibi. Gülümsüyor, gözlerini görünmeyen bi noktaya dikmiş gibi...

Kardeşim, beni görüyor musun? Burada, önünde, kafeste...

Yaklaştı yaklaştı. Beni gördüğünü sandım birdenbire. İçimde küçük bir kuş çırpınmaya, sevinçle uçmaya başladı. Sevinçle, sevgiyle... Gördü beni, kafese yaklaşıyor, şimdi ellerini uzatacak, ben de ellerimi uzatacağım. Bir insan tutsaklığımın ayrımına varacak .

Yaklaştı, yaklaştı. Beni görüp ellerini uzatacağını sanırken, kafes hiç yokmuş gibi, ben sanki burada değilmişim gibi, bir gölgenin içinden geçercesine kafesin içinden geçip gitti. Gözleri yine onu gülümseten görünmeyen noktaya dikilmişti, mutluydu.

İçimdeki ağaçlar bütün yapraklarını döktü. Yine kapkara bir boşluk, yine kapkara bir zindan... Alnımı parmaklık demirine dayayıp, ağlamaya başladım, usulca, gözyaşlarım taş zemine damlıyordu.

Küçücük bir çekirge, kafesin önünde oynayıp zıplarken,birdenbire kendini içerde buluverdi. Yüreğim sevinçle kamaştı. Bir çekirge... Ne güzel, ne harika şey. Çekirge zıplayıp içeri girdiğine göre, demek ki bu kafes var, demek ki ben varım, buradayım. Düş değil yaşadıklarım.

Nasıl oluyor da çekirge, kafesin içinden bir gölgenin içinden geçer gibi geçemiyor da insanlar geçiyor?

İşte biri daha.... Yorgun bir işçi bu. Belli ki işten yeni çıkmış, evine gidiyor. Yüzünün çizgileri yorgunluğunu ele veriyor. Adımları yerden kopmak istemiyor sanki. Alacağı haftalığı düşünüyor, harcayacağı yerleri... En küçük ayrıntıları bile atlamadan hesaplıyor. Hesaplara sığmıyor gereksinmeler.

Geldi, geldi, geldi... Artık umutlanmıyordum ya, yine de bir 'belki' vardı düşlerimin en altında. Yorgun adımlarıyla o 'belki'yi çiğneyip gitti. Onun dünyasında kafesim yoktu, tutsaklığım yoktu, yalnızca çocukları vardı, akşam ekmek bekleyen, portakal, şeker bekleyen... Ağır ağır akşamın içinde kayboldu.

Gece her zamanki gibi simsiyah giysileriyle geldi. Sokak lambaları ve arabaların farları küçük süsler gibiydi bu giysinin üzerinde. Kafes ve ben bu simsiyahlık içinde kaybolup gittik. Şehrin bir yüzü kafes ve ben, bir yüzü gecenin içinde uyuklayan evler, parklar ve insanlardı.

Ertesi gün, yine her sabahki gibi şehrin gürültüsüyle uyandım. Arabalar, insanlar... Durmaksızın bir yerlere akış yeniden başlamıştı.

Gözlerimle caddeyi izliyordum, arabaları, insanları... Her şey, benim kestiremediğim bir yerlere akıyordu. Geçip giden arabalar, koşturan insanlar, her şey...

Bakışlarım kendiliğinden Büyük Kurtarıcı Yontusu'na kayıyor. Büyük bir değişiklik görüyorum onda. Sanki büyük kurtarıcı olmaktan vazgeçmiş, sıradan bir insan olmuş. Omuzundaki yıldızları ve göğsündeki madalyaları gecenin karanlığında söküp atmış. Yüzü bile değişmiş o keskin ve kararlı çizgilerin yerini ikircikli ve acılı bir anlatım almış. Beni gördüğünü biliyorum. Belki de benim tutsaklığımı göre göre ülkeyi kurtaramadığını düşünmüştür, kim bilir...

Bana bakıyor. Görüyorum, göz kapakları hafiften oynuyor. Kendi duracı üzerinde bir iki hamle yapıp duruyor, olmuyor, kurtaramıyor kendini duracından. Son bir hızla sallıyor tunçtan ayaklarını. İşte şimdi özgür. Duracını orada bırakıp kafese yöneliyor.

Görünmeyen bir kapı açılıyor sanki. İçeri giriyor. O da benim gibi tutsak şimdi. Büyük bir çöküntü içinde. Yıllar boyu özgür olduğunu zannederek yaşadıktan sonra...

Dışarıda yine gelip geçiyor insanlar. Ne yontunun değişiminden, ne de kafese girmesinden haberleri var. Büyük Kurtarıcılarını görmek istediklerinde, görmek istedikleri şekle bakıyorlar. Görüyorlar onu, orada, duracının üzerinde... Sonra işlerine, evlerine gidiyorlar, sanki bu kafes yokmuş gibi, sanki tutsaklığımız yokmuş gibi...

Ağustos 1991

SON SIĞINAĞIM SENSİN

bırakıp geçmişimi bu zindan kentte
bir merminin izini sürer gibi
koşar gelirim sana

yine kapıda karşıla beni
öyle kalakalalım dakikalarca

salatayı ben yapayım kahveyi sen
gözlerimiz konuşsun biz susalım
durup düşünelim birlikte
külün dili olsaydı ateşe mi küserdi

ve sonra
sesin bir yorgan gibi örtsün üstümüzü
önce gözlerinden başla soyunmaya
yorgunluğuma yürüyen bir özsu olsun
dokunuşun

bu buluşmanın da sonu ayrılık
bu buluşmanın da sonu tükeniş
tarih acımızı bir giz gibi saklasın belleğinde

o el sallamaların var ya
bu gitmek mi bendeki
daha çok kalmak mı yoksa

bilmiyorum ne zaman ama mutlaka
kurtarıp geleceğimi bu zindan kentten
yakarak dönüş yollarımı
koşar gelirim sana

bu buluşmanın ayrılığı yok artık
bu buluşmanın anlamı güneşler açtırır
geceye

İhsan TOPÇU

BARIŞ

Şebnem SUNAR

BARIŞ geldi.

Merhaba, nasılsın?

Sen geldin ya, iyiyim artık. Geç kaldın, çok korktum. Neden bu denli geciktin? Neyse, boşver şimdi, geldin ya, önemli olan bu. Sen de mi korktun? Dürüst olman hoşuma gitti. Bir an hiç gelmeyeceksin, vazgeçtin sandım. Haklısın, gelmemen olanaksızdı. Ama yine de pek gelmek istemedin, öyle mi? O yüzden geciktin sanırım. Yolculuğun nasıldı? Demek yaklaştıkça zorlandın. Bunu ben de hissettim. Aynı şeyleri duymuşuz. Buraya ilk kez geliyorsun. Nasıl bir yer? Ben uzun zamandır buradayım, hep buradaydım. Alıştım artık, benimsedim. Demek sen zorlanacağına inanıyorsun. Ama bu çok anlamsız... Fazla zor olmayacak, sen de alışacaksın. Kolayca... ben sana yardım ederim. İstediğin sürece yanımda kalırsın, yanında kalırım. Burayı seveceksin. Sevmezsen gideriz. Nereye mi? Bilmem. Hiç düşünmedim. Buluruz bir yer elbet...Sen nereye istersen oraya gider, orada yaşarız. Göreceksin bak, mutlu olacaksın. Birlikte çok mutlu olacağız. Sen geldin ya, artık tüm dünya değişecek, BARIŞ! Herkes gülecek. Sen ve ben güleceğiz en önemlisi. Herşey ne kadar da güzel. İyi ki geldin, BARIŞ! Gelmen herşeye değdi, katlandığımız herşeye. Seni çok merak etmiştim. Ya ,demek sen de beni merak ettin?! Bak, işte karşındayım. Biraz yorgunum; ama heyecandan. Galiba biraz da sarhoşum mutluluktan. Ağlıyor muyum? Ben hiç sulu gözlü bir kadın olmadım ki.. Evet, gerçekten de ağlamışım; yanaklarım ıslanmış gözyaşımdan. Hiç farketmedim. Sevinçten olacak. Sen bana bakma! Ama gelirken senin de gözlerin yaşlıydı? Peki sen neden ağladın? Ne demek ben buraya alışamayacağım? Bunun için mi ağladın? Yani burada mutlu olacağına inanmıyor musun? Ben de tam tersini düşünmüştüm. İnsanlararası iletişimsel eksiklik kültürlerarası iletişim yoksunluğuna yolaçıyor da ne demek şimdi? Sen neden sözettiğini bilmiyorsun, BARIŞ! Seni anlamıyorum, gerçekten anlayamıyorum. Bak, şu anda aramızda geçenlerin insanlararası iletişimsizliğin ufak da olsa bir boyutu olduğunu iddia etmen çok saçma! Tüm dünyayı ve beni bu şekilde eliştirmen doğru mu, bunu da bilmiyorum. Sen henüz burada çok yenisin. Beni dinle ve böyle yargılara varma. Hiç olmazsa benimle mutlu olmayı deneyemez misin? Dedim ya, sana yardım edeceğim. Sonuna kadar. Hep yanında olacağım. Lütfen bu denli önyargılı olma! Başarabilirsin, biliyorum. Savaşlar mı? Savaşlar bizden çok uzakta, BARIŞ! Hep de öyle olacak; sana söz veriyorum. Belki de daha önce, henüz çok geç olmadan gelmeliydin, öyle mi? O zaman benim olmazdın ki! Dünyayı benim gibi yayılmacı insanlar mı çirkinleştiriyor? Bu ne anlama geliyor peki? Beni gerçekten de yaralıyorsun, BARIŞ! Asıl yara alan dünya barışı mı? Tüm bu söylediklerimin yayılmacılıkla ne ilgisi olabilir ki? Bireylerin haklarını korumaları gerek, bunun için de konuşmaları.. O halde faşizm nasıl olur da bireylerarası ilişkilerde başlar? Bizler miyiz birbirimizi ağır ağır, yavaş yavaş öldürenler? Biz, biz insanlar! Onlar bizler, bizler onlar mıyız? Demek istediğin bu mu yani? Nasıl da pekala yaşanıyormuş aldığımız yaralarla. Hayır, BARIŞ, hayır, bu doğru değil. Anlamıyorum, neden her yerde savaş var, hep olacak diye gitmek istiyorsun, anlamıyorum. Biz yaşıyoruz; sen de yapabilirsin, üstelik bir şeyleri de değiştirebilirsin öyle değil mi? Sen bunun için gelmedin mi, BARIŞ? Artık çok mu geç? Hayır, hiçbir şey için geç değil, BARIŞ, aksine belki de tam zamanı herşeyin.. Düzeltebilirsin! Sen bunun için buradasın, BARIŞ! Gidiyor musun? Yapamazsın! Hayır, dur! Gitme! Lütfen yapma! Bırakma beni BARIŞ! LÜTFEN...

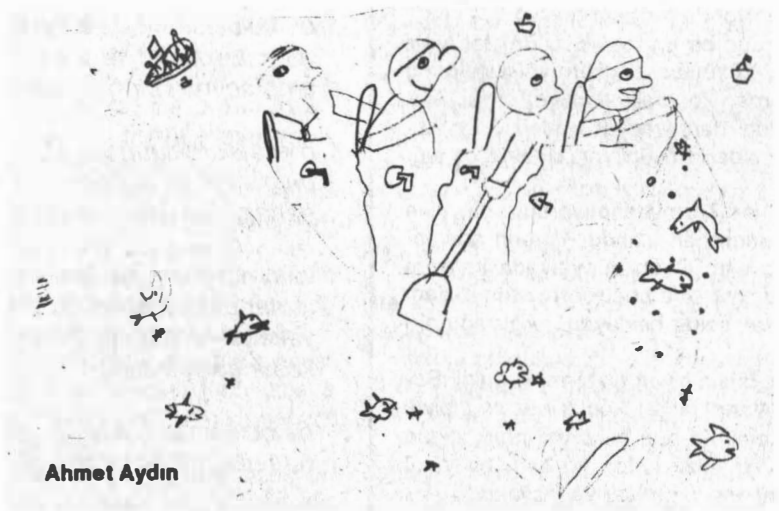

Ahmet Aydın

Barış, onu dünyaya getirdiğim gün öldü.
Annenin sana ihtiyacı vardı, BARIŞ!
Dünyanın da..
(Savaşlar "hep" olmayacaktı, BARIŞ!)

MEHMET AYDIN : "SANAT İŞÇİLİK İŞİDİR"

İsmail GENÇTÜRK

—Yetmişine yaklaşan bir delikanlı, coşkun bir gönül dostu, uzun yıllardır şiirin çileli yollarında yürüyen bir kişi olarak, bize şiirinizle, şiir serüveninizle ilgili bazı açıklamalar yapar mısınız? Örneğin ilk şiire, nerede, hangi yıl, nasıl başladınız?

— Ailemizde dedem Hafız Mehmet, hem hat sanatıyla hem de şiirle yakından uğraşan bir kişiymiş. Onun hece ölçüsüyle yazılmış birçok şiirleri, daha çocukluğumda evimizde korunuyordu. Şimdi o şiirlerden iz bile kalmadı. Anam ve anamın teyzesi de şiire yatkın kadınlardı. Hele anam doğaçlamadan pek çok şiirler söylerdi. Her ikisinden de sağlıklarında, kardeşleri için söyledikleri yalnızca iki ağıt saptayabildim.

Benim şiire ilgim ise henüz ilkokul öğrenciliğim yıllarında başlar. Kış geceleri komşular beni sık sık evlerine davet edip bana hep halk öyküleri, mevlit ve halk şiirlerinden parçalar okuturlardı. Ayrıca okula giderken de köylülerin önüme geçip çoğu zaman bana manzumeler okutmayı sürdürürlerdi. Asıl şiirler ya da manzumeler yazmaya ise 1937'de ortaokulun birinci sınıfındayken başladım. Bu dönemde yazdığım şiirler bütünüyle geleneksel nitelikli hece ölçülü şiirlerdir. Bunlardan "Poyraz" şiirimi, çevredeki köy çalgıcıları ezgileyip düğünlerde yaygın olarak söylediler. O dönemde sanat coşkumu, yalnızca **Çınaraltı ve Ülkü** dergileri besliyordu. Bir kitaplık sayıda olan hece ölçülü şiirlerimden hiçbirini dergilerde yayımlamadım.

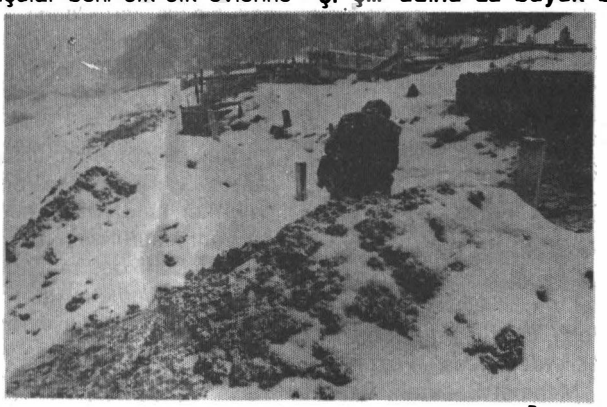

Birol Özmez

1940'lı yıllarda Nazım ve Orhan Veli'nin şiirleriyle karşılaşınca adeta çarpıldım. Lise ve üniversitedeki öğrenciliğim sırasında edebiyat matinalarına da okuyucu olarak katılıyordum. Üniversiteye devam ederken, rahmetli Tarık Zafer Tunaya'nın başkınlığında Eminönü Halkevi'nin "Dil ve Edebiyat Kolu'nda da çalışıyordum. Bir gün çalışma odamıza Ahmet Kutsi Tecer geldi. Tarık Zafer Hoca beni, A. Kutsi Tecer'e tanıtıp, şiirler okumamı önerdi. Kutsi Tecer aruzla yazılmış bir iki şiirimi ona beğenmeyip serbest ve hece ölçülü şiirlerimi beğendiğini belirtti. Ayrıca beni isteklendirmeye çalışarak, ilerde başarılı bir şair olacağım konusunu da sözlerine ekledi. Ben o zaman bu sözden, heyecanlanıp kulaklarıma dek kızarmıştım.

Fakülteyi bitirdikten sonra uzun yıllar kendimi, öğretmenlik ve yöneticilik çalışmalarına verdim. Pazarören'de, Cılavuz'da ve Erzurum'da çetin doğa koşulları, ailemin geçimi ve kardeşlerimin okutulmaları işleriyle uğraştım.

İlk şiirimi 1955'li yıllarda, Çanakkale Öğretmen Okulun'da çalışırken "Boğaz" dergisinde; yazılarımı da yerel gazeteler, Varlık dergisi ve Cumhuriyet gazetesinde yayımladım. Yazdığım şiir denemelerimi uzun yıllar hep dinlenmeye bırakıyordum. Sonunda, 1970 yılında açılan TRT şiir yarışmasında şansımı denemek istedim. O da sevindirici bir dereceyle sonuçlandı.

— "Özgürlüğe Açılan Eller" adlı yapıtınızla 1970 yılı TRT Büyük Şiir Ödülünü aldınız. Bu, toplumcu gerçekçi şiir adına da büyük bir kazanç. Ancak, o günden sonra şiiri sürdürmekle birlikte, başka alanlara da yöneldiniz. İnceleme, sözlük çalışmaları vb gibi... şiirinize, yarar-zarar bakımından bu yöneliş neler getirdi? Böyle çalışmalara yönelmenizin özel bir nedeni var mı?

— Şiirin dışında başka alanlara yönelmem, genellikle dışardan isteklere bağlı kaldı. Çalıştığım kurum, arkadaşlarım, bir bölük öğrencilerim ve yayınevleri beni şiirin dışında da yeni çalışmalara yöneltti. Ancak bundan, şiirlerim adına bir eksiklik duymuyorum. Onlar yalnızca yan çalışmalarımdır. Şiirin arkasını asla bırakmadım. Şiir benliğimde hiç kurumadan ve yatağını genişleterek durmadan akışını sürdürüyor.

Toplumcu gerçekçi çizgiye de hem kendi yaşantımdan, hem birlikte olduğum halkımın çileli yaşamından geçerek ulaştım.

— Bugün şiirimizi nasıl buluyorsunuz. Toplumcu gerçekçi çizgideki gür sesli şairler, giderek azalıyor mu yoksa?

— Bugün emperyalizmle, dış ve iç sömürünün cendere içine alarak ufaladığı insanların sağlıksız durumları, sanatta da birtakım sapmalara neden olmaktadır. Son yıllarda iyiden iyiye yaygınlaşmaya başlayan bu tip yönsemelerin başlıcaları şunlardır: Erselik eğilimleri, özkıyıma

ÖĞRETMEN ARANIYOR...

Polis aramış beni bugün
-Ya kantinde, öğrencilerle
Ya da kitaplıktadır, demişler..

Oysa ben
uykusunda gülümseyen
bir çocuğun düşündeydim..
o mutlu tomurcuğun içinde..

Polis aramış beni bugün..

Kenan SARIALİOĞLU

özenme, hepsterlik (alt sınıf züppeliği), saçmayı-akıldışılığı-bilimezciliği savunan dışavurumculuk, sığınma enezliği, yabancılaşma, duneklik-teslimiyet-kişilik bölünmesi ve körleşme gibi bireysel olumsuzluklar; birer ayrık otu biçiminde şiirimizi de sarmış durumdadır. Bunları toplumsal olumsuzlar olan zulüm, açlık, işsizlik ve temel hakların çiğnenmesi de beslemektedir.

İşte bu yönden toplumcu gerçekçi şiirin gür sesi epeyce kısılmıştır. Oysa şiir; bir toplumun üretim ilişkileri, yaşama biçimi, düşüncesi, politik ve kültürel yaşamıyla yakından ilgilidir. Günümüzde toplumcu estetik, yavaş yavaş eski gücünden bir şeyler yitiriyormuş gibi izlenimler veriyor insana.

— Şiirlerini severek izlediğiniz şairler ve özellikle genç kuşak şairleri, sizce kimlerdir?

— Bu sorunuzu yanıtlamak benim için oldukça zor ama, gene de açıklamaya çalışayım. Şiirlerini severek okuduğum yerli şairler şunlardır: Nazım Hikmet, Ahmed Arif, Melih Cevdet, Ahmet Muhip Dranas, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Behçet Necatigil, Oktay Rifat, Enver Gökçe, Hilmi Yavuz, Atilla İlhan, Kemal Özer, Cemal Süreya, Vecihi Timuroğlu, Gülten Akın, Hasan Hüseyin, Cahit Külebi, Tahsin Saraç, Osman Numan Baranus, Ahmet Özer. Eskilerden Necati, Fuzuli, Baki, Nedim. Gençlerden Ali Yüce, Mehmet Başaran, Behçet Aysan, Şükrü Erbaş, Hüseyin Atabaş, Ali Cengizkan.

Bunların dışanda kendilerini kabul ettirmiş daha onlarca yetenekli genç şairler var. Hiçbir zaman onlar gözardı edilemez.

— Uzun yıllar eğitimci olarak binlerce öğrenciniz oldu. Eğitim alınında çok saygın emekleriniz var. Bu açıdan, bugünkü yazın eğitimine ve okullarımızda az kitap okunmasına nasıl bakıyorsunuz?

— Okullarımızda uygulanan bugünkü yazın eğitimi, asla iç açıcı değildir. Yazın derslerinde, metin çözümlemeleri ve yorumların temel alınması gerekirken; daha çok Osmanlıca sözcük açıklamalarıyla yazın tarihi ve yazarların yaşamöykülerine ağırlık veriliyor. Bu yöntem de yazın derslerini, sevilen bir ders olmaktan çıkarıp korkulan ya da öğrenciye benzginlik yükleyen bir ders durumuna getiriyor.

Ayrıca seçilen metinler de dil ve içerik yönünden çağdaş nitelikler taşımadığından; ulusal yazın,dünya yazını ve çağdaş yazın arasında sağlıklı bir denge kurulamıyor.

Gençlerimizde okuma oranı da bir hayli düşüktür. Bunun nedenleri; geçmişteki kitap yasaklamalarıyla kitap fiyatlarının durmadan yükselmesi ve okul kitaplıklarının düzenli bir biçimde işlemeyişidir. Bu konuda, okullarda öğrenci düzeylerine göre her türden kitap listeleri saptanıp, o kitapların okunması için gençlere isteklendirici ve çekici programlar düzenlemek gerekir.

— Yeni yapatınız Mavi Ter'deki şiirlerinizle nasıl bir tavır geliştirip sürdürüyorsunuz? Mavi Ter, güzel bir ad ve şiirsel... Şiirinizin, onda yoğunlaşan emeğinizin teri de şiir renginde olsa gerek... Ne dersiniz?

— Mavi Ter, bir yıllık bir çalışmanın ürünü. Eski (antik) mitolojide ilahların kanlarının mavi olduğu kabul edilir. Evrensel anlamda ben, insanlığa sunulan yararlı ürünler için dökülen hak edilmiş emek terlerini, ilahların kanlarıyla eşdeğer tutuyorum. Bu açıdan kitabın adını, kutsamış emeğe karşılık olsun istedim.

Öte yandan benim için sanat; esin işi değil, bir eğitim ve işçilik işidir. Şiir ise estetik yapıyla içeriğin işlevsel bütünlüğüdür. Duyarlığımın gücünü hem dış dünyadan, hem kendimden almaktayım. İnsandaki, olaylardaki ve toplumdaki duyarlıkları yakalayıp onları dönüştürerek; bireysel, düşünsel ve toplumsal lirizmi ortaya çıkarmaya çalışıyorum. Şiirlerimde de görüleceği gibi temaları aktarıp yanıstarak değil; soyutlama, yorumlama, imge ve çağırışımlar yoluyla değiştirip dönüştürerek vermeyi uygun bulurum.

Kişisel yaşatıları materyal olarak kullanıyorum. Düşünceyi çıplak olarak değil, kavramlar aracıyla duygu ve coşku durumuna dönüştürerek vermekteyim. İdil doğa yerine, insanla bütünleşen doğayı öne çıkarırım. Yaşamı ve gerçekleri bütün boyutları, karmaşıklığı ve akışı içinde işlemeyi yeğlerim.

Dünya görüşüm; insanın insanı sömürmediği, savaştan uzak, ırk-mezhep-renk ve cinsiyet ayrımı gözetmeyen, halkı her türlü sosyal değerlere kavuşmuş, barış içinde bir dünyanın kurulması biçimindedir. İnsanı, geçmişinden ve çevresinden koparmayan olumlu ve insani yanlarıyla ele alıyorum. Yaşadığım günceli; tekillikten genele, yerellikten ulusala, ulusallıktan evrensele götürmeye çalışıyorum.

Şiirlerimde olumluya, etiğe ve çatışan iki değerden birinin yok edilmesi demek olan trajiğe de yer vermekteyim. Etik öğeler olarak daha çok yiğitlik,insanilik,dostluk, sevgi, özgürlük, erdem, direnç, hak ve yenilikleri savunuyorum.

Şiirlerdeki estetik yapıyı kurarken de sözcüğün ses, çağrışım, anlam ve istif değerlerinin temayla olan doğal bütünlüğüne dikkat ediyorum. Ritmin oluşturulmasında ise duraklardan, dizelerin uzunluk kısalıklarından; nazım türü, boyut, örgü gibi kurgu-kuruluş ve çatı değerinden, tema zenginliğinden, her türlü vurgu ve tonlama zenginliklerinden yararlanıyorum. Böylece, estetik dengeyi de her zaman içerikle aynı değerde tutuyorum.

— Yeni yılda yeni tasarılarınız ve şiir çalışmalarınız dilerlz sürecektir.Sorularımı yanıtladığınız için size çok teşekkür ederim.

— Evet, yeni yılda "Güneşe Ezgiler" adlı yeni bir şiir kitabı oluşturmayı düşünüyorum. Ayrıca tezgahta "Çağdaş Kadın Sanatçılarımız" adlı bir dosyam daha var.

Bana sanatım üstüne bu olanağı verdiğiniz için ben de size teşekkür ederim.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

6 Şubat Cumartesi

Uğur Mumcu'nun öldürülmesi... yürüyüşler... toplantılar... ilanlar... Dıştan bakan biri şöyle düşünebilir. Türkiye, Uğur Mumcu'nun öldürüldüğü güne kadar mutlu bir ülkeydi. Bu ülkede hiç haksızlık yapılmıyordu. İnsanlar kardeşçe yaşıyordu. Sonra günün birinde Uğur Mumcu öldürüldü. İnsanlar bunun üstüne yürüdü... toplantılar düzenlendi... ilanlar verildi. Bütün bunlar mutluluğu... esenliği... kardeşçe yaşamı korumak için yapıldı.

Durum böyle değil tabii... Daha önce söyledim. Yine söylüyorum. Uzak geçmişi bırakıyorum. Bu ülke elli yıldır mutsuz. Bu ülkede elli yıldır her alanda dakikada bir haksızlık yapılıyor. Şuna haksızlık yapıldı... buna haksızlık yapıldı demiyorum. Dersem bir haksızlık listesi yaparsam... haksızlığa uğrayanların adlarını yazarsam, **İnsancıl**'ın bir yıllık sayısı yetmez buna.

Şimdi soru şu. Biz bu haksızlıklara karşı naptık. Üzüldük. Kılımızı kıpırdatmadık ama. Haksızlığa karşı mücadele edenleri yalnız bıraktık. Türkiye'de haksızlığa karşı insani mücadele... aydınlanma mücadelesi verenler ezilirken... horlanırken evimize kapandık. Daha kötüsünü yaptık. Haksızlığa karşı mücadele verenle... haksızlığı pekiştireni bir tuttuk. Sonunda bugünlere geldik. Şimdi vicdan temizlenmesi yapılmak isteniyor. Bir suçlu aranıyor.

Ben söyleyeyim suçluyu. Suçlu evinde oturandır. Sensin. Kişisel güvenliği için evinde oturan. Haksızlığa karşı mücadele edenin karısı... kocası... sevgilisi... çocuğu yokmuşcasına "Benim ailem var... benim çocuğum var... ev kirası ödemem gerekiyor" diye insanî mücadeleden kaçan...

Bakın ne diyor Henry David Thoreau "Binlerce insan var ki kafaca, köleliğe de savaşa da karşıdırlar, ama yine de bunlara bir son vermek için bir şeycik yapmazlar. (...) Üzüntüleri uzun sürmesin diye, başkalarının kötülüklere çare bulmasını iyi niyetle beklerler. Olsa olsa, doğruya haklıya sadece şöyle bir oy verir, hafif tertip onu destekler, yanından geçerken de yolun açık olsun derler, o kadar (...) Doğruya oy vermek bile, doğru uğrunda bir şey yapmak değildir." (H.D.T. Thoreau. Haksız Yönetime Karşı. Çev. Vedat Günyol. Çan Yayınları. İstanbul. 1963)

Evinde oturan... sen. Yıllarca... yıllarca bunu yaptın. Doğru için... insan için haksızlığa karşı mücadele edeni şöyle bir destekledin... yolun açık olsun dedin. O, sokakta karanlıklarla mücadele ederken, sen, pencereden baktın. Üzüldün. Biri gelse de durumu düzeltse dedin. O, biri sendin. Bunu hiç düşünmedin.

Şimdi çıkmış yollarda yürüyorsun... bağırıyorsun... vicdanını temizlemek için. Üstelik yanlış yürüyorsun... yanlış bağırıyorsun. Elimde olsa seni evden çıkartmam. Vicdanını temizleme imkanı vermem sana. Çünkü sen, bir süre sonra yine evine döneceksin.

Peki napmalı. İnsan olmayı göze alabilmeli. Şöyle der Thoreau. "İnsan olmayı göze alabilen bir adam nasıl güçsüz olur? En körpe bitki bile en sert toprağı ve kaya çatlaklarını zorlayıp boy atar. Ama bir insana gelince, hiçbir maddesel güç duramaz karşısında onun... Ciddi bir insan, ne büyük bir kama, ne müthiş bir tokmak, ne yaman bir gülledir. Karşısında durabilene aşk olsun."

Öldürümler... haksızlıklar... eziyetler... işkenceler, aradabir sokağa dökülmekle durmaz. İnsanın mutluluğu... insanın esenliği için mücadele insanî mücadele milimetriktir... bu mücadelede yılların... ayların... günlerin değil, saniyelerin hesabı yapılır. Hiçbir alanın tek milimetresini bile bir saniye boş bırakmayacaksın. Hep nöbette.

İnsan, insan için, aydınlanma kesinkes başlayana kadar nöbet. Karanlık insanı boğmasın diye. Bunun için insan olmayı göze almak gerekir. Çünkü toplumu, insan olabilmeyi göze alanlar aydınlığa götürecek.

İnsan olmayı göze alamazsak karanlıkta boğuluruz. Vicdan temizleyici hareketler bunu önleyemez.

Sanki bu ülke mutluydu. Güzellik yaşanıyordu. Uğur Mumcu öldürüldü. Mutluluk bozuldu... güzellik bozuldu. Şimdi yürüyorlar, mutluluğu... güzelliği korumak için. Toplantılar... ilanlar... yazılar... suçlu bulunsun...

Suçlu sensin... insanî mücadele verene şöyle bir destek veren... yolun açık olsun diyen... evinde oturan... insan olmayı göze alamayan. Fazla kalma sokakta... üşürsün... hasta olursun. Çabuk git evine. Çoluğun çocuğun... karın kocan bekler seni. Evine gitmeden meyhanene uğra... iki tek at. İçin ısınır.

7 Şubat Pazar

İnsan icin nöbet dedim. Ne anlama geliyor bu. Sömürücü... horlayıcı... eziyetçi... işkenceci, insanın, insan olmayı göze almayışından yüz bulur. İnsan olmayı göze alamayan, evine çekilmiştir çünkü. Nöbet, az insanın üstüne kalmıştır. Onlar da her yere yetişemez. Azlıktan ötürü sesini duyuramaz.

Tersini düşünelim. Herkes insan için nöbette. Konumu nolursa olsun en küçük bir haksızlığa uğrayan oldu mu herkes ayağa kalkıyor. Böyle durumda, sömürücü... horlayıcı... eziyetçi siner. Şöyle düşünür. Ben bir insana eziyet edersem milyonlar ayağa kalkacak.

Yalnız Uğur Mumcu için geçici nöbete girmemeli. Öldürülen kim olursa olsun nöbete gitmeli. Çünkü yaşama bir haktır. Bu hakkı, hiç kimse ne adına olursa olsun iptal edemez.

İnsanî mücadele... her alanda... sürekli... Çünkü haksızlık... eziyet... işkence... sömürü, bütün bunların rahatlıkla yapılacağı bir ortamda gelişir. Her alanda. Evde oturan, bunlardan kurtuldum sanır. Ama birgün haksızlığın... eziyetin... işkencenin... sömürünün kanlı zincirine dolanır.

Burda her alan son derece önemli. Evde... sokakta... hastanede... poliste... nerde olursa olsun haksızlığa karşı çıkmak gerekir. Her alanda... milimetrik nöbet.

Bugün **Hürriyet**'te okudum. Otopsi uzmanı Dr. Tülay İşbaşar anlatıyor "hastanede zehir tedavisi gören birini açtığınızda barsak düğümlenmesi bulduğumuz oldu. Sarhoş diye tedavi edilirken, açtık beyin kanaması çıktı, oluyor bunlar. Bu gibi doktar hatalarını biz sağlık şürasına gönderilsin diye savcıya yazıyoruz."

Düşünün. Adamın bağırsakları düğümlenmiş... zehirlenmiş deniyor. Adam beyin kanaması geçiriyor... sarhoş deniyor. Nedir bunun anlamı. Bu, insanın yaşama hakkını iptal etmektir. Peki otopsi uzmanı bu durumda napıyor. Yalnızca rapor yazıyor. Ötesine karışmıyor. Bakın ne diyor otopsi uzmanı hekim. Soru. "Otopsi sonrasında ellerinizin kirli olduğu duygusuna hiç kapılır mısınız?" Yanıt. "Ellerimin cerrah elinden farkı yok. Kirlendiğini düşünmem. Ayrıca kirlense bile yıkarım. Yeter ki vicdan kirli olmasın."

Bu hekim, vicdanın temizliğini anlatıyor. Üstelik haktan söz ediyor. "Bir insanın hakkını, bir diğerine aktırırken yalnızca vicdan değil, vebal meselesi de ortaya çıkar" Ne güzel sözler değil mi... Temiz vicdan... hak gözeten bilinç. İyi ama bütün bunların hayatta karşılığı yok. Çünkü o temiz vicdan... hak gözeten bilinç, rapora son noktayı koyduktan sonra işlemiyor. Gördüğünü doğru aktaran gözlemci bilinçle... gözlemci vicdan yetiyor hekime. Burda vicdanlı bilinç bir milim öteye gitmiyor. Hatalı tanıyla yaşama hakkı iptal ettirilen insan ilgilendirmiyor hekimi.

Şimdi burda napmalı. Yüzbinler... milyonlar derhal nöbete girmeli. Hastanelerde insanın yaşama hakkını iptal edenlere hesap sorulmasını sağlamalı. Bu olmayacak, biliyorum. Hastanede yaşama hakkı iptal edilen yakının değil, çünkü.

Söylüyorum. Bugün evinde oturan... bir gün senin yakının da hayatı hastanede iptal ettirilecek... bigün evinde oturduğun için.

Dahasını söylüyorum. Sabahattin Ali öldürüldüğünde yüzbinler nöbete girseydi, hastanelerde hatalı tanıyla insanlar öldürülmeseydi. Sabahattin Ali öldürülmezdi. Bu haksızlığın tarihi boyutu. Ordan günümüze kadar iz sürülürse, bu izin üstünde haksızlıkları görürüz. Horlanan... iteklenen... dövülen... işten okuldan atılan... sömürülen... kovulan... öldürülen.

Şu bilinmeli. Haksızlıklar birbirlerinin neden-sonuç iteklemesiyle bütün mekanı kaplar.

Evinizde oturmakla bu mekandan kurtulamazsınız.

Mutlu bir toplum için nöbete girmeli. Haksızlık yapmayı düşünen biri, tek bir insanın arkasında milyonlarca insanın nöbet beklediğini bilmeli.

İnsan, insana arka çıkmalı... kayıtsız şartsız.

9 Şubat Salı

Gösteri dergisinde Berna Moran'ın yazısı. **On yıl sonra Sevgili Arsız Ölüme Bakış.** Şöyle diyor Berna Moran "Sevgili Arsız Ölüm yayınlandığında (1983) tartışmalara neden olmuş, bir yandan övülürken, bir yandan da çok olumsuz eleştiriler almıştı. Karşı çıkanlar romanı özellikle gerçeklik yönünden eleştiriyor, romandaki kişilerin Türkiye gerçeklerine ters düşmese de bu gerçekliğin anlatılışının gerçekçi olmadığını söylüyorlardı."

Tam burda bir dipnotu var. Şöyle. "Örneğin, Cengiz Gündoğdu, Mustafa Sercan Atilla Birkiye, Latife Tekin'in Romanlarında Gerçekçilik. Varlık Dergisi Haziran. 1985)"

Berna Moran'ı okuduktan sonra sekiz yıl öncesini... o tatsız günleri düşündüm. Türkiye edebiyatında yeni bir star yaratılmak isteniyordu. Herkesin elinde **Sevgili Arsız Ölüm** vardı. Ciddi bir kampanyayla insanın bilinci dumura uğratılmıştı. Latife Tekin, toplumcu gerçekçi bir yazardı... söylenen buydu.

Romanı okuyunca gülmüştüm. Latife Tekin'in yazarlıkla... toplumcu gerçekçilikle bir ilgisi yoktu. Bunun üstüne, Latife Tekin'i beğenen Birkiye'ye rica ettik. Bir söyleşi düzenleyeyim dedik. Latife Tekin'i de çağırdık. Gelmedi. Ben, Mustafa Sercan, Atilla Birkiye oturduk konuştuk.

Berna Moran, o söyleşi için şöyle diyor. "Roman denen anlatının mutlaka gerçekçi olması gerektiği inancına dayanan bu suçlama gerçekçi yöntemlerden yalnızca biri olduğunu hesaba katmadığı için yersiz ve haksız bir suçlamaydı"

Önce şu. O söyleşiyi yeniden okumadım. Ama Birkiye bizcileyin düşünmüyordu. Belki ortak noktalar bulunabilir o söyleşide. Ama Birkiye'yi "yersiz ve haksız suçlama'nın içine sokmamak gerekiyor.

Şimdi düşüncemi söylüyorum. Bana göre sanat insan araştırması. İşte bundan ötürü sanatın gerçekci olması gerekiyor. Berna Moran bunun inanca dayandığını sanıyor. Hayır. Bu görüşüm, benim dünya görüşüme... dünya görüşüme dayanan bakış açıma dayanıyor.

Sekizyıl önce böyle düşünüyordum. Değişmedim. Bugün de böyle düşünüyorum.

Şimdi bir gerçekçilik tartışması açmak istemiyorum. Şunu söylemeliyim. Gerçekçi bakış açısı "yersiz ve haksız bir suçlama" değil.

Burda dikkat edilmeyen bir noktayı söylemeliyim. Ben, kendi tarihimi yazan bir insanım. Bir mücadelenin tarihi bu. Nedir bu mücadele. Ben, Türkiye'de kötü esere... yabancı deyişle kitsch... karşı mücadele eden biriyim. Pek anlamı yok bunun. Çünkü kimse çıkıp da "Ben kötü eseri destekliyorum" demedi. Demez. Kimse kötü eseri desteklemez de ondan. Fethi Naci mi, Berna Moran mı, Doğan Hızlan mı bile bile kötü eserleri övdüler. Hayır. Peki ama bunca kötü eseri nasıl oldu da övdüler... dahası "baş yapıt" saydılar. Bakış açıları yüzünden. Onların baktığı yerden bir eserin kurgusu... dili... hakikatı bütünüyle görünmez. Onların baktığı yerden kötüyü görmezsin.

Yalın bir örnek vermek gerekiyor. Bakın ne diyor Berna Moran "Sevlili Arsız Ölüm, özgünlüğünü kısmen geleneksel hikayemizin özellikleriyle, modern romanın özelliklerini kaynaştırmasına borçlu bence."

Bu cümlede borçlu kelimesinin hiçbir anlamı yok. Borçlu kelimesi bir kalıp. Kötü bir kalıp. Kötü kalıp bu cümleyi kötülüyor. İş burda bitmiyor. Bu kötü kalıp, birçok kötü kalıpları peşinden sürüklüyor. Yazıyı baştanbaşa kötülüyor.

Türkiye'de edebiyat,. dilin... anlatımın bu yanına dikkat edilmediği için kötü oluyor. Okuru da kötülüyor.

Bunu görebilmek için bakış açısını değiştirmek gerekiyor. Bakış açısını değiştirebilmek için felsefeyi... fiziği... matematiği iyi kavramak gerekiyor. Ancak ondan sonra bir eserde, diyelim onbin kelime varsa, tek bir kelimenin ancak 9999 kelimeyle anlam kazandığını... güzelleştiğini... kötüleştiğini anlayabiliriz.

İşte bunu anlatmaya çalışıyorum... bunun mücadelesini veriyorum. Nasıl bir ülkede... nasıl bir edebiyat ortamında. Yazmaya başladığı bir eserde üçüncü kelimeden öncesini unutan yazarların ülkesinde... böyle bir edebiyat ortamında.

Söylediklerim anlaşılacak mı. Anlaşılacak. Anlaşıldığı gün Türkiye edebiyatı çökecek. Çöküşten sonra yeni... güzel... gerçekci bir edebiyat yaratılacak.

Latife Tekin'e gelince... Berna Moran şöyle diyor "Yazar, roman öncesi ve roman sonrası anlatı tekniklerini kaynaştırıp uzlaştırdığı bu başarılı yenilikçi yapıtı ile 1980'lerde klasik gerçekci Türk roman geleneğinin sınırlarını aşarak yeni bir roman türü arayan akımı başlatanların arasında yerini almış ve edebiyatımıza taze bir hava getirmiştir."

Berna Moran'ın bu anlatımı kötü kalıplarla iyiden iyiye kötü. Bu bilinsin. "Kaynaşma-uzlaşma sınırları aşma- yerini alma- taze hava..."

Peki Latife Tekin... Berna Moran'ın övdüğü nokta, tam da kötülenmesi gereken nokta.

Neden.

Eco şöyle diyor. "Clement Greenberg'in çok başarılı formulüne göre, avant-garde, sanat süreçlerini izler. Kitsch ise onların etkilerini. (Umberto Eco. Açık Yapıt. Çev. Yakup Şahan. Kabalcı Yayınevi. İstanbul 1992) Latife Tekin sanat süreçlerini izleyen yenilikçi yapıtların etkisini izleyen tam bir kitsch oluşturucusu. Nedir, kitsch oluşturucusunun görevi. Ünlü... pahalı gömlekleri giyemeyenlere taklit gömlek yapar. Estetik bilinci dumura uğratır. Kötüyü genelleştirir. İnsanı edilgenleştirir.

Türkiye böyle kitsch oluşturucularıyla dolu. Bakmayın onların "Ben solcuyum... ben bireyciyim... ben anarşistim" demelerine. Onlar birer yol boyunca çabur toplayıcıları... Kitschin öbür anlamı bu... çamur toplayıcıları... Çamuru bize seramik diye yutturmaya çalışıyorlar. Çamurdan seramike geçiş, bilgi ister... ciddiyet ister... samimiyet ister... emek ister...

Çamur toplayıcılarla mücadele devam ediyor. Edecek.

14 Şubat Pazar

Gecenin ileri bir saati... soğuk... rüzgar... Nasıl bir ülkede yaşıyorum. Bunu düşünüyorum. Bir haber. Şöyle "Cemile Kutgün'e hapis. Zina yaptıkları gerekçesiyle haklarında dava açılan TRT'nin eski sunucusu Cemile Kutgün ile Hüdai Ergun yargılandıkları mahkemede 1'er ay 20'şer gün hapis cezasına çarptırıldılar. Ankara 4. Asliye Ceza Mahkemesi eve yapılan baskın sırasında Cemile Kutgün'ün gömleğinin düğmeleri açık, ayağında çoraplarının olmadığı halde yakalandığını gözönüne alarak, her iki sanığın bu fiili kısa süreli değil uzun süreli işlemeyi amaçladıkları kanaatine vardı." (Milliyet)

Bir başka haber "Hayata son bakış. 15 yaşındaki böbrek hastası İlknur Tufan, Hindistan'a gidip ameliyat olmak için para biriktirirken ölüme yenik düştü. Diyaliz mahkumu babası da intihar etmişti." (Milliyet)

Bir başka haber "Terör, ezanı bile susturdu. Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde 14 aydan bu yana meydana gelen 70 olayda resmi bilgilere göre 62 kişi ölürken, 6 camide 1.5 aydan beri sabah, akşam ve yatsı ezanları okunamıyor. Bir imam "İkindi ezanından sonra alelacele namaz kılıp camiyi klitliyorum. Hepimizde bir korku var" dedi. (Milliyet).

Bir başka haber "Faili meçhul 3 cinayet daha. Mardin'in Mazıdağı İlçesi'nde önceki akşam Şevket Azizoğlu ile çocukları Azad ve Sedat'a kimliği belirsiz kişilerce ateş açıldı. Saldırıda Azda Azizoğlu ile yoldan geçen Vedat Dilet öldü, Şevket ve Sedat Azizoğlu ise yaralandı. Mersin'in Yenipazar Semti'nde 35 yaşındaki Mehmet Tatlı, elleri ve ayakları bağlandıktan sonra başından vurularak öldürülmüş halde bulundu" (Hürriyet)

Bir başka haber "İdil'de uzun gözaltı 30 gün. İçlerinde SHP İdil İlçe Başkanı ile CHP'li İlçe meclisi üyesinin de olduğu kalabalık, 22 Ocak 1993'de gözaltına alınıyor. O gün bugündür gözaltındalar." (Cumhuriyet)

Bir başka haber "Cezaevinde nöbetleşe açlık grevi. Diyarbakır Cezaevi'nde tutuklu ve hükümlülerin 6 gün önce başlattıkları açlık grevi eylemini, dün 283 kişi devraldı. Buca Bölge Kapalı Cezaevi'nde de 55 siyasi tutuklu açlık grevinde üçüncü gününü doldurdu" (Cumhuriyet)

Bu haberlerden sonra soru. Nasıl bir ülkede yaşıyorum. Yanıt. Çürük bir ülkede yaşıyorum. Bu ülke çürüntü olmasaydı, bir hanımın, gömlek düğmelerinin açıklığı, çorapsızlığı, "zina fiilini kısa süreli değil, uzun süreli işlemeyi amaçladığı" mahmeke zabıtlarına geçmezdi.

Çürüntü olmasaydı bu ülke, "Diyaliz mahkümü" bir insan kendini öldürmezdi... 15 yaşında bir kız parasızlıktan ölmezdi.

Çürüntü olmasaydı bu ülke, bir ilçede 14 ayda 62 in-

san öldürülmezdi... yüzlerce insan gözaltına alınmazdı... "faili meçhul cinayetler işlenmezdi."

Çürüntü olmasaydı bu ülke insanlar hapishanelerde nöbetleşe açlık grevleri başlatmazdı.

Şu işe bakın... doğuyoruz. Elli-altmış yıl ağız tadıyla yaşayacağız. Bir insanın bunun ötesinde ne özlemi olabilir. Ağız tadıyla yaşayacak. Hayır. Türkiye'de mümkün değil bu. Hiçbir maddesini bilmediğimiz yasalarla çürüntünün bataklığına sokuluyoruz.

Bu çürüntü, öbür dünyada olduğu söylenen cehennemin somut bir örneği bile değil. Açın bakın din kitabını... cehennemde cayır cayır yanıyorsun hiç olmazsa. Bu ülkede yansan iyi... bu ülkede neyin nerden geleceği... nolacağı belli değil. Gömleğinin düğmelerinin açık diye mahkemeye gönderilirsin. Başını örtersin, başörtülü diye okula sokulmazsın. Düşündün diye... düşünceni söyledin diye hapse atılırsın. Hapse atmasalar, gelir biri vurur. Hastalanırsın... hastaneye yatarsın, paran yok diye ölürsün.

Bayanlar... baylar... yasa yapıcılar... yasa koruyucular... bu sistemin yürütücüleri, size söylüyorum. Ne istiyorsunuz. Nasıl yaşamamızı istiyorsunuz. Açıkca söyleyin. Gömleğimiz açık mı olsun, kapalı mı... başımızı örtelim mi, örtmeyelim mi... düşünelim mi, düşünmeyelim mi... Yazalım mı, yazmayalım mı.

Bayanlar... baylar... yasa yapıcılar... yasa koruyucular... bu sistemin yürütücüleri, size söylüyorum. İnanın bana, bu çürüntüyü uzun süre götüremezsiniz. Yalın bir nedenle, bir gün gelecek, gömleğin açık, başın kapalı diye eziyet edecek insan bulamayacaksınız. Sizler, bu ülkede yaşayan milyonları, tarihin en büyük göçüne... ya da toplu intiharına zorluyorsunuz.

Bu sistemin sanatçılarına... ressamına... şairine... romancısına... tiyatrocusuna sesleniyorum. Ağzımızın tadı iyiden iyiye kaçtı. İç dünyanızda bir damla insani duyarlık kaldıysa, gidin anlatın bunu sistemin gürültücüsü dostlarınıza. İnsanın ağzının tadı kaçtı deyin. Filmlerinizle... resimlerinizle... şiirlerinizle... romanlarınızla oyalamayın bizi.

Bir de ikinci cumhuriyetçiler var. Birinci cumhuriyet bitti... ikincisini kuracağız diyenler... Hadi kurun... ne kuracaksanız kurun... ikinci mi... üçüncü mü... kurun işte. Çabuk olun ama. Çürüntünüzle ağzımızın tadını iyiden iyiye bozdunuz çünkü.

Gecenin ileri bir saatinde yazıyorum. Canım sıkkın. Ağzımın tadı bozuk. Çürüntücüleri düşünüyorum. Dişlerim sıkılı.

15 Şubat Pazartesi

Pazartesi dedim ama, değil. Salı Saat 04.00 Gece boyu 5. Senfoni'yi dinledim. Tatsız bir gün geçirdim. Çok tatsız. Dün... pazartesi günü... öğlende dergiye geldiğimde yüzüm kireçleçmiş... akşamüstü öyle dedi, Necmettin. "Yüzün kireç gibiydi" dedi.

Gece boyu düşündüm... çetele çıkardım. Hiç kimseye kızmıyorum tatsızlıklardan ötürü. Şunu gördüm. İlkelerimi sıkı sıkı tutarsam tatsızlıklar gelmiyor başıma. Ne zaman ilkelerimi sevecenlik uğruna yumuşatırsam tatsızlık başlıyor.

Anladım. Bir kez daha anladım. İlkelerimle geçit vermez... su geçirmez bir kaya olmalıyım... her zaman.

Çetele çıkardım ya, bakıyorum. Nerde... ne zaman tatsızlık yaşamışsam, orda ilkelerimi yumuşatmışım.

Peki neden ilkelerimi yumuşatmışım. Sevecen olmak için. İlkelerimi sıkı sıkı tuttuğum için beni sert sanırlar ya, "Bakın ben ne sevecen adamım... hadi beni sevin... sevecenliğimi sevin" diye yapmışım bu işi. Sen misin sevecenlik uğruna ilkelerine sırt çeviren. Daha ikinci adımda ordan burdan yumruk.

Neden sevecen olmak istemişim. Birileri de beni düşünsün. "Ah, Gündoğdu ne iyi insan, ne özverili... ne sevecen" desin diye. Ne gereksiz... ne işlevsiz bir duygu bu.

Belki de zayıfım benim bu... sevecenlik. İlkelerime göre davranırsam yanyana bir adım yürümemem gereken kişilere göz yumuş... üzülmesinler... umutsuzluğa düşmesinler diye el uzatış... Sonra bir dolu tatsızlık...

Şimdi bu tatsızlıkları yaşıyorum... Beşinci Senfoni'yi dinlerken Ceyhun Atuf Kansu'yu okudum. Şöyle der Kansu "Güzel havalarda şarkı söylemek kolay / Güzel havalarda düş kurmak kolay iş / Fırtınada umudunu yitirmeden insan / Eğilmeden yürüyerek şarkı söylemeli."

Öyle "Fırtınada umudunu yitirmeden insan / Eğilmeden yürüyerek şarkı söylemeli."

16 Şubat Salı

Bugün bir mektup geldi Konya'dan. Fotokopi. "Sayın"dan sonra nokta nokta var. Bir iki karalanmış harf... sonra Cengiz Gündoğdu. "Türkiye çapında organize edilen ve tüm yurda ulaşacak olan bir şiir antolojisi hazırlamak istiyormuş mektubu gönderen... Benden şiir istiyor. "Şimdiye kadar şiirde belli bir yere gelmiş olabilirsiniz" diyor. Yine de göndermeliymişim şiirlerimi. Hiçbir yerde şiirim çıkmamışsa, bana, şiirlerimi yayımlama fırsatı verecekmiş.

Temiz duygularımı sömürmeyecekmiş antoloji hazırlayan kişi. Öyle diyor. Genç şairlerden para toplamış öbür antolojiyi hazırlayıcıları. Temiz duyguları sömürmüşler. Bu, para mara istemiyor. Ama istedğim kadar antolojiyi para karşılığı alabilirmişim.

Bu mektup edebiyat dünyamızın derkesini gösteriyor. Adam Konya'da oturuyor. Berbat bir mektupla Cengiz Gündoğdu'dan beş şiir istiyor. Kızdım mı... hayır.

Konferanslarımda postmodernizm nedir diye sorarlar bana. Anlatırım. Bundan sonra bu mektubu okuyacağım.

Cengiz Gündoğdu'dan antoloji için beş şiir istemek... İşte postmodernizm.

18 Şubat Perşembe

Bugün Zonguldak'a hareket ediyorum. Saa 24.00'te Karya Kitapevi'nin sahibi çağırdı... Mehmet Yılmaz.

Gecenin ortasında taşıt... gece boyu yolculuk... sabah bir kent... Yalnız... Bilinmedik sokaklardan... orda burda dolaşma... sonra Karya Kitapevi'ne gidiş... Mehmet Yılmaz'a...

Mehmet Yılmaz sabah karşılamak istedi beni. Hayır dedim. Sabah sabah bir insanın benim için yollara düşmesi... beni karşılaması... Sevmem bu tür görünümleri...

Telefonda konuştuk. Nerde kalacağımı sordum. Otelde yer ayırmışlar. Evde deseydi, hayır diyecektim. Evde kalmak istemiyorum. İyi bir konuk değilim de ondan. Evde kalırsam bir sorun çıkıyor mutlaka... geçimsiz biriyim ya,

ɔ yüzden.

Geçen gün noldu, bakın anlatayım. Bir evde yemeğe çağrılıyım. Evin hanımı titizleniyor... sofrayı hazırlıyor. Bir ara bana baktı, "İçimden geldiği için yapıyorum Gündoğdu" dedi... Temiz sofra örtüsü... peçeteler... tabaklar. Bütün bunlar gösteri değilmiş... içinden geldiği için yapıyormuş... Beyle deyince güldüm... Ses etmedim. Yemek bitti... kahvelerimizi içerken "Şu içinizi bir anlatsanıza bana" dedim hanıma. Hık mık... tık mık derken çözüldü.

Bizler çoğunlukla bilmeyiz içimizi. Bilmeyiz, çünkü doğayı bilmeyiz. İnsan, doğanın bütünleyici bir parçası... insan doğanın dışında değil... doğanın içinde de değil. Doğayı oluşturan önemli bir parça. Bu neyi getiriyor. Şunu. İnsan, doğayı ne kadar bilirse, kendini o kadar bilir. Sözgelimi, Kepler yasalarını kavramayan bir insan, doğayı da kendini de bilemez. Yine söz gelimi, gökyüzüne bakıldıkta... güneşin, yıldızların oralarda nasıl durduğu kavranmamışsa, insan nasıl ayakta durduğunu kavrayamaz.

Doğayı kavrayışımız, insanın kendini kavrayışının önemli... ciddi bir etkeni. Güneşe... yıldızlara... harekete anlam veremeyen biri, oturur anlamsız şiir yazar. anlamsız şiir, doğayı bilemeyen... doğayı keşfe çıkmayan bir şairin işidir. Doğa, süreçleriyle anlamını belli eder. Bunu kavrayamayan süreçleri göremez. Anlamsızlık tam bu noktada iç süreçsizliktir.

İçimize gelince... Doğayı bilemezsek, içimizi bilemeyiz. İnsanın iç bilgisi, doğa bilgisine bağlı. Söz gelimi, evreni... evrenin oluşumunu ne kadar biliyorsan o kadar bilirsin içini... Bildiğin yıldızlarla... bildiği güneşlerle... bildiğin çiçeklerle... bildiğin dağlarla... bildiğin göllerle sınırlı iç dünyan. Bunun tersi anlamsızlık görünümleri... iç bilinmezlik...

Ne gelir bundan sonra. Birçok davranış içten gelmez. Ama biz içten geldi sanırız. İçten gelmeyen davranışlar birikir... bir gün patlar. Şaşarız kendimize... Neden böyle oldu... nasıl oldu deriz. Olur. İçimizi bilmeyiz çünkü... Aşkların... dostlukların bir günde gümbür gümbür çökmesi bu yüzden.

Bunları anlattım o gece... Sert konuştum belki... gergin bir hava esti... Gecenin ileri bir saatinde yollara düştüm... Kar serpiştiriyordu... "Burda kalın" dediler ama kalamazdım. Yürüdüm soğukta... bana zararlı olduğunu bile bile.

Konukseverliğe karşı mı çıkıyorum. Hayır. Konukseverliği arıyorum. Konukseverliği bulsam, ben de iyi bir konuk olurum. Şöyler der Melih Cevdet "Bir misafirliğe gitsem / Bana temiz bir yatak yapsalar / Her şeyi, adımı bile unutup / Uyusam"

Her neyse... Zongultak'a gidiyorum. Bakalım nolacak.

20 Şubat Cumartesi

Zonguldak... sabah... güzel bir otelin oturma yeri... Nasıl geçti dün. Şöyle söyleyeyim. Sevgideğer yol arkadaşım Mehmet Yılmaz "Hep sevinsin... hep sevinsin Gündoğdu" demiş. "Hakkını vereyim Gündoğdu'nun" demiş... Dün böyleydi...

Dün Zonguldak'ta Mehmet Yılmaz, okurunu arayan yazarla... yazarını özleyen okuru bütünleştirdi. Bunu önemsiyorum. Ama daha önemlisi şu. **İnsancıl Emekçileri** insanı metalaştıran köhne burjuva kalıplarından... burjuva estetiğinden kopuş mücadelesi veriyor. Dün... burda bir yol arkadaşımız şöyle dedi "İnsancıl Emekçileri tarih yapıyor... insani tarih"

Dün... burda **İnsancıl Emekçileri**'nin, güvenliklerini hiçe sayarcasına verdikleri bu mücadelenin... doğru algılandığını... bu mücadelenin ciddiye alındığını gördüm.

İnsancıl Emekçileri'nin insani mücadelesini ciddiye almak... Bunu yol arkadaşım Mehmet Yılmaz dillendirdi... böylece çoktandır adlandıramadığım bir sorunu çözümledi... Biliyorsunuz, Ankara'ya kırgınım. Kırgınlığımı tam dillendiremiyordum. Mehmet Yılmaz bir ara "Gündoğdu'nun mücadelesini anlıyorum, bu mücadeleyi ciddiye alıyorum" dedi. Birden bilincim şavkıdı. "Peki" dedim "ben seni ciddiye almazsam ne olur" Dağınık... kır saçlı Mehmet Yılmaz "Beni ciddiye almazsan kendini de ciddiye almamış olursun. İki yanlı bu ciddiye almayıştan ötürü sana kırılırım." dedi. "Tamam" dedim, Mehmet Yılmaz'a teşekkür ettim. Çünkü Mehmet Yılmaz, Ankara'ya kırgınlığımı dillendirdi.

Şu kesin. **İnsancıl**'la ilk kez, düşünce eyleme geçti. **İnsancıl Emekçileri** yazma... konuşma noktasında durmadı. Türkiye'de cumhuriyetten bu yana insani edebiyat örgütlenemedi... eyleme geçemedi. İnsani edebiyat örgütlenebilseydi Behice Boran'ın... Nazım Hikmet'in... Oktay Rıfat'ın görüşleri hayata geçirilirdi. Böyle olmadı. Buna karşı sistemin edebiyatı örgütlendi. Sistemin edebiyatı, insani gerçekçi edebiyatı geriletti.

Behice Boran'ın **Edebiyat Yazıları**'nı okuyun bu dediklerimi göreceksiniz. (Sarmal Yayınları. İstanbul 1982) Üzüleceksiniz gerçekçi insani edebiyatın gerilemesine... yılların boş tartışmalarla akıp gidişine... İşte İnsancıl Emekçileri, Türkiye'de ilk kez eylemli düşünceyle harekete geçti... gerilemeyi durdurttu... edebi bir harekat başlattı.

Behice Boran'ın **Edebiyat Yazıları** okundukta şu görülür. Atilla Dorsay... Fethi Naci... Orhan Pamuk... Latife Terin edebiyatımız için bir talihsizlik.

İnsancıl Emekçileri'nin harekatı bu talihsizliği kırıyor. Ama ben bu harekatı daha önce 1988 yılında Ankara'da başlatmak istedim. Kaç kez toplantı düzenlendi bu iş için. Özverili insanlar vardı. Destek vereceklerdi. Mektupları bende durur. Onca uğraşlarıma... özverili insanların maddi destek sağlayacaklarını söylemelerine karşın, Ankaralı yazarlar, şairler düşünceyi eyleme geçirmedi. Sonra Kasım 90'da **İnsancıl Harekatı** başladı. Ankara bu harekata katılmadı. Katılmayabilir. Bu, bir seçim. Buna kırılmadım. Kesinlikle kırılmadım. Kırıldığım nokta şu. Ankara ta 1988'den beri ciddiye almamış beni. Bir oyun... boş bir oyun diye bakmış bu işe, o toplantılarda oyalanmışlar... hoşça vakit geçirmişler. İnanmamışlar bana. Heyecanımla... Bakın Betül Çotuksöken saptadı. Şöyle diyor "Gündoğdu'ya konuyu açtığımda o her zamanki coşkusuyla bize yardımcı olacağını söyledi. (İnsancıl. SAyı 28 Şubat 1993)

Ankara... İnanmamış bana. Heyacanımla... kendimi soruna verişimle için için alay etmiş. Ne zamana kadar... **İnsancıl Emekçileri** harekete geçene kadar. **Felsefe Seminerleri**... **Okuma Tiyatroları** başladıkta oyun bozuldu. Ankara evden çıkmadı. Ankara'da en ufak bir örgütlenmeye destek vermeye hazırdım. Evden çıkmayışa bir anlam veremedim. Zonguldak'ta Mehmet Yılmaz sorunu çö-

zümledi. Ankara hiç ciddiye almamış beni. Ciddiye alır gibi yapmış. Ankara'ya kırgınlığımın temel nedeni bu. Bunu dillendiremiyordum... Korkuyordum belki... Ciddiye alınmayışın hakikatını görmek istemiyordum. Mehmet Yılmaz, Zonguldak'ta hakikatı gösterdi. Yüreğim burkulsa da Mehmet Yılmaz'a teşekkür ettim, bana hakikatı gösterdiği için.

Neden bunun üstünde durdum bu kadar. Ben, her sorunu ciddiye alan... sorunların insanla çözüleceğine... insana inanan bir karakterim. Bu konumda bir insana "Senin söylediklerine inanmıyorum. Seni ciddiye almıyorum" demek bile sorumlu... ciddi bir davranış. Ama kaçgun dönemindeyiz. İnsanlar gibili yaşıyor. Düşüncesini açıkca söylemiyor. Sonra... sonrası ciddi kırgınlık... dahası umutsuzluk... Özellikle genç arkadaşlarım için söylüyorum. Gibili yaşayan insanlar yüzünden derin bir umutsuzluğa düşmesinler. Bu dünyada gibili yaşamayanlar da var. İşte **İnsancıl Emekçiler**!... İşte Zonguldak... Erkem... Dilek... Sevgi... Birol... Mehmet Yılmaz.

Söylemek istediğim şu. İnsandan umut kesmeyin. O, hiç ummadık bir zamanda çıkar karşınıza "Merhaba yol arkadaşım" der, elini uzatır... kişisel güvenliğini hiçe sayarcasına insanî mücadeleye katılır.

Şu bilinsin. İnsani mücadeleyi ciddiye almayanlar tarih yapamaz. Tarih yapamayanlar tarihsizlikte kaybolur.

23 Şubat Salı

Bugün bir okur... **İnsancıl**'da... "Siz" dedi "kızgın demiri tuta tuta yürüyorsunuz" kızgın demir... sistemin dışında olmak... sistemin dışında düşünmek... hep mücadele... milimetrik.

Benle yürümek... kızgın demiri tutmak... zor. Sürekli sorgulayacaksın hem kendini... hem dış dünyayı... her taşın altını kaldırıp bakacaksın. Dur durak yok. Nerde yanıldım... nasıl yanıldım... neden yanıldım diye düşüneceksin.

Lobaçevski'yi düşünüyorum şimdi. İkibin yıllık bir doğruyu, Eukleides'in doğrularını yıkan adamı... Doğrular yıkılırken çıkan gürültü... Lobaçevski'nin yalnızlığı...

Neden yazıyorum bunları... Bizler dar bir gerçeklikte yaşarız. Dar gerçeklikte işlevli doğrular da buluruz. Ama bu doğruları evrenselleştiririz. Dar gerçekliğin doğrularını bütün mekanların... bütün zamanların doğruları sanırız.

Ne anlama geliyor bu. İşte Fethi Naci. Fethi Naci, kendi gerçekliğinde bulduğu doğruları bütün edebiyat dünyasına dayatmak istedi. Fethi Naci, hem birçok insan bu doğruların mutlaklığına inandı. Ben bunun üstüne yürüyünce şimşekler yağdı üstüme... Bakın ne diyor Halim Şafak "Kimileri Cengiz Gündoğdu için hep aynı şeyleri yazıyor diyor. Sürekli kimi şeylerin üstüne gidiyor Gündoğdu. Gerçeği göstermek için başka seçenek bırakmadık ki Gündoğdu'ya, başka şeyleri yazsın. İnsan dedi... sistem dedi... şimşekleri çekti üstüne. Sistemin rahatsızlığı Gündoğdu'ya karşı oluşan düşüncelerimiz. Yani birlikte olmak yol arkadaşı olmak istediğimiz. Çoğumuz sistemin dışına çıkamadığımız için bunu anlayamadık. Bunu bir yapabilsek..." (Eşik. Sayı 5.)

Lobaçevski'nin evrenine geçildikte ne söyledlğim anlaşılır. Hep istedim bunu. Dar gerçekliği kırıp yeni doğruları birlikte arayış. Böylece yeni doğruların sıkıntısına... acısına birlikte katlanmak. Kızgın demiri birlikte tutmak. Olmadı. Çoğu sistemin dışına çıkmadı... susmam için şimşekler düşürüldü üstüme. Kızgın demiri tutmak bana kaldı.

Bütün doğruları söyledim mi... Hayır. Söylemedim. Söylesem de bir değişiklik olmazdı. Durmaksızın açımlanan evrene ancak değişimle girilebilir. Değişim istenmediği için açımlanan evrene katlanamadı kimse. Ciddi rahatsızlıklar yaşandı. Bir iki dostum var ... onlar da bırakırdı beni... Korktum... İyice içime kapandım. Bir toplantıda... bir konferansta konuşurlar... soru sorarlar... işte sistemin... dar gerçekliğin sınırlarında yaşayan derim. İçim cız eder... Şöyle bir dokunurum... Ortalık karışır... sızlar içim.

Bilinsin. Söylediklerim, söylemediklerimin yüzde biri... Kızgın demiri tuta tuta yürüyorum... Ne zamana kadar... bilmem... katlanabiliyorum şimdi. Katlanamayacağım gün gelince..." Bir misafirliğe gideceğim... temiz bir yatak yapacaklar... Uyuyacağım... hiç uyanmamacasına...

Halim Şafak yazısını benim bir sözümle bitiriyor. Selam yolladım aldınız mı.

Selamını hiç kimse almadı Halim Şafak. Eskiden üzülürdüm buna. Şimdi üzülmüyorum. Şundan ötürü. Adam belli bir yoldan... belli yerdeki evine gidiyor. Adam, herkesin, evine, kendi gittiği yoldan gideceğini söylüyor. Ben, bu adama, evlerin değişik yerlerde olduğunu söylüyorum. O evlere değişik yollardan gidileceğini söylüyorum.

Kültür dünyasında konumum bu... çoğunlukla susuyorum. Selamım alınmadı diye üzülmüyorum. Çünkü çoktandır kimseye selam göndermiyorum.

Hayatın... insan gerçekliğinin her türlü ideolojik idealist çarpıtmalarına karşı bir mücadele bu... anlaşılmak zordur... Günler geçti gitti işte.

25 Şubat Perşembe

Karlı... rüzgarlı... soğuk bir gece. Zonguldaklı günleri düşünüyorum... güzel günler... Zonguldaklı yol arkadaşlarım. Dilek Hanım... Sevgi Hanım... Mehmet Yılmaz... Ekrem Tabak... Geçip gidiyor günler işte... güzellik içimde kalıyor.

Ali Balkız da Zonguldak'taydı... Ankara'dan gelmiş. Şurdan burdan konuştuk Balkız'la... tartıştık... Şu benim Ankara kırgınlığını tartıştık... Sonradan düşündüm de... Zonguldak dönüşü... otobüste... gereksizdi bu tartışma... Susmalı... hiç konuşmamalı Ankara kırgınlığını... Bunu hiç söylemesem... hiç yazmasam da olurdu. Hep içimde kalsaydı kırgınlığım. Vardır böyle kırgınlıklarım... Kırıldığım insan bile bilmez. Ne söyleyeceksin... ne anlatacaksın... neden nasıl... Napsan boş... bitmez kırgınlık... derinde akar durur. Ankara kırgınlığı da böyle sessiz... derinde akabilirdi... Açığa çıkardım... neyse kapatıyorum bu konuyu... sessizlik... Akıp dursun derinde... kırgınlık.

Cuma gecesi ayrıldık Ali Balkız'la. Bir daha ne zaman görüşürüz bilemem.

Zonguldaklı yol arkadaşlarım... gülümser yüzlü... insan, insana ne çabuk alışıyor değil mi... hepinizi özledim. Zonguldaklı sevgideğer yol arkadaşlarım, beni unutmayın olur mu...

İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

Kültürde... sanatta gerçekçi... insani mücadelesine devam ediyor.

İNSANCIL YAYINLARI

Şiir Dizisi:

Seni özledim / Ayten Mutlu	15.000TL.
Pazar Resimleri / Ali Ersin Günçe	15.000TL.
Cemreye Çağrı / Cemile Çakır	15.000TL.
İnsana Gecikmeden / Berrin Taş	20.000TL.
Ekmekarası Umut / İdris Atmaca	20.000TL.
Bir Ardıç Kuşuyum Ben / Zerrin Taşpınar Şahin	20.000TL.
Dinlenen Cadı / Nihat Ateş	20.000TL.
Açık Gece / Ömer Bilge	20.000TL.

Öykü Dizisi:

Sengisemai Bir Ölüm / Lütfiye Aydın.	20.000TL.
Arka Balkon / Kezban Özbay	20.000TL.

Roman Dizisi:

Proxima Centauri / Ömer Baytaş	35.000 TL
Çağrısız Hayalim / Kaan Arslanoğlu	30.000TL.

Deneme Eleştiri Dizisi:

Rüzgar / Cengiz Gündoğdu	20.000TL.
Denemenin Kıyılarında / Yusuf Çotuksöken	25.000TL.
Gerçekçi Düşünce Gerçekçi Sanat / Afşar Timuçin	20.000TL.
İnsan Arayışı / Sadık Albayrak	30.000TL.
Ekmek / Cengiz Gündoğdu	25.000TL.

ADRES :
Mollafenari sok. Nadir Han No: 40 / 42 Kat: 5
34410 Cağaloğlu / İst. Tel 511 79 94 - 513 93 99

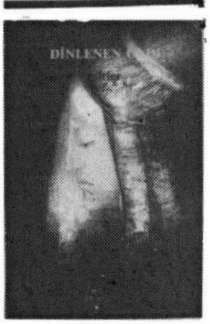

İNSANCIL KÜLTÜR HAREKATI
KÜLTÜRFIRTINASI

12 Nisan 1993 Pazartesi / **Yöneten** / Hıdır GEVİŞ
Sadık Albayrak / Kültürde Eşitsiz Gelişme / Saat: 15.00 - 16.50
Afşar Timuçin / Kültür Kavramı..... Saat: 17.00 - 19.00

13 Nisan 1993 Salı / **Yöneten** / Cemile ÇAKIR
Ferda Ereren / Halk Müziği ve Çok Seslilik Saat: 15.00 - 16.50
Özkan Manav / Müzik ve Simge Saat: 17.00 - 19.00

14 Nisan 1993 Çarşamba / **Yöneten** / Hıdır GEVİŞ
Necmettin Borteçin / Kültür ve Dil Saat: 15.00 - 16.50
Aydemir Güler / Kültür Politika Saat: 17.00 - 19.00

15 Nisan 1993 Perşembe / **Yöneten** / Sadık ALBAYRAK
Betül Çotuksöken / Kültür Kavramı Üzerine Saat: 17.00 - 19.00

16 Nisan 1993 Cuma / **Yöneten** / Cemile ÇAKIR
Hıdır Geviş / Malinowfski'de Kültür Saat 15.00 - 16.50
Mustafa Sercan / Bellek Şeması Olarak Kültür..... Saat: 17.00 - 19.00

TİYATRO FIRTINASI
"Amatör Tiyatro" Üstüne Tartışmalar

26 Nisan 1993 Pazartesi
• Dünden Bugüne Amatör Tiyatro
• Okul Tiyatrosu (İlkokul Gösterileri Lise Tiyatrosu, Üniversite'de Tiyatro)
• Çevre Tiyatrosu • Emekçi Tiyatrosu • Kitle Örgütlerinde Tiyatro

27 Nisan 1993 Salı
• Amatör Tiyatroların Örgütlenmeleri
• İç Örgütlenme • Amatör Tiyatro Birlikleri
• Ulusal ve Uluslararası Örgütlenme Yöntemleri • Cansız Tiyatro (Turgay Topal)

28 Nisan 1993 Çarşamba
• Amatör Tiyatronun Toplumsal İşlevi • Kaynakları • Politikası • İlişkileri

29 Nisan 1993 Perşembe
• Amatör Tiyatrolar Çevresi'nin IATA (Uluslararası Amatör Tiyatrolar Birliği) ve Ulusal Amatör Tiyatro Merkezi'ne Bakışı

Oturum Yöneticisi : Mehmet Esatoğlu • Saat : Her gün 16.00 - 20.00
Yer: İNSANCIL OKUMA TİYATROSU SALONU
Molla Fenari Sokak, Nadir Han, No: 40-42 K: 5 Cağaloğlu / İSTANBUL
Telefon: 511 79 94 - 513 93 99